

TAMPEREEN YLIOPISTO

Opettajuuden tarkastelua koskemattomuuden ja
uudenlaisien vuorovaikutussuhteiden näkökulmasta

Tampereen yliopisto
Kasvatustieteiden yksikkö
Pro gradu -tutkielma
Helmikuu 2013
Tero Kurkimäki

Tämän tutkimuksen tarkoituksena oli kartoittaa minkälaisena ongelmana vuosina 2002 -2012 julkaistut Opettaja-lehden artikkelit kuvaavat oppilaiden väkivaltaisen käyttäytymisen ja opettajiin kohdistuvan väkivallan ja millä konkreettisilla keinoilla artikkelien mukaan on mahdollista pitää järjestystä ja puuttua kiusaamiseen siten, että työturvallisuuslaissa määrätty työrauha toteutuu. Halusin osaltaan myös ”tutkia” ja koota yksiin kansiin kaiken sen konkreettisen avun ja turvan, mitä perusopetus-, työturvallisuus- ja rikoslaki tarjoavat opettajalle, kun oppilas käyttäytyy epäasiallisesti tai väkivaltaisesti. Opettajan psyykkisen ja fyysisen koskemattomuuden rikkominen on aina rangaistava teko. Opettajan olisi siksi hyvä tiedostaa ja erottaa tavallinen häiriökäyttäytyminen lainvastaisesta häiriökäyttäytymisestä.

Tutkimus on kvalitatiivinen tutkimus. Tutkimuksen aineisto koostuu kymmenestä Opettaja-lehden artikkelista. Aineisto on analysoitu sisällönanalyysiä käyttäen. Kirjoittajien yleinen mielipide on se, että pelkän työrauhan ylläpitäminen ja kurinpitotoimet kuluttavat liikaa opettajan voimavaroja ja laskevat opetuksen tasoa. Artikkelien mukaan opettajat kokevat yhä useammin väkivallantekoja. Väkivalta on useammin henkistä kuin fyysistä, mutta fyysisen häirinnän on todettu yleistyneen viime vuosina. Kirjoittajien mielestä paremman tulevaisuuden turvaamiseksi työnantajan ja työntekijöiden pitää toimia tiukemmin yhteistyössä ongelmien korjaamiseksi. Kiusaaminen tulee aina ottaa vakavasti, koska pienessäkin määrin ilmenevä väkivalta on huolestuttavaa. Väkivallan ehkäisyyn tulee kiinnittää huomattavasti enemmän huomiota. Oppilashuollon ja sosiaalipuolen ammattilaisten välillä kaivataankin tiiviimpää yhteistyötä. Opettajat toivovat tiiviimpää yhteistyötä myös vanhempien kanssa avoimen yhteistyökulttuurin luomiseksi, sillä kaikki vanhemmat eivät tunnu ymmärtävän esimerkiksi netissä tapahtuvan herjan vakavuutta ja vaikutuksia sekä opettajan että oppilaan perheen elämään. Nettikiusaaminen on ilmiönä uusi, mutta sen potentiaalinen laajuus on vakava asia, sillä jokainen opettaja on mahdollinen uhri. Virkavallalle nettikiusaaminen on lainsäädännön näkökulmasta ongelmallinen, sillä nykyiset rikoslain pykälät on kirjoitettu aikaa ennen sosiaalisia medioita ja rikoslaki suhtautuukin moneen vakavaan ilmiöön välinpitämättömästi.

Avainsanat: laki, psyykkinen ja fyysinen koskemattomuus, häiriökäyttäytyminen, nettikiusaaminen, kurinpitotoimet.

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	4
2	TURVALLINEN JA VIHITYISÄ TYÖ?	7
2.1	VIITEKEHYKSEN LUOMINEN	8
2.2	KIUSAAMISEN JA LOUKKAAVAN KÄYTÖKSEN TARKASTELUA	9
2.3	OPPILAIKEN OPETTAJIIN KOHDISTUVA VÄKIVALTA.....	10
2.4	VÄKIVALLAN SYITÄ – KIUSAAJAN JA KIUSATUN PROFIILIT?	13
2.5	VÄKIVALLAN SYITÄ – OPETTAJAN AUKTORITEETIN MUUTOS?.....	15
2.6	VÄKIVALLAN VAIKUTUKSET	16
3	LAIT OPETTAJAN TUKENA	18
3.1	PERUSOPETUSLAKI	19
3.2	TYÖTURVALLISUUSLAKI.....	21
3.3	RIKOSLAISSA RANGAISTAVIKSI SÄÄDETYT TEOT	25
3.3.1	<i>Psyykkisen koskemattomuuden loukkaaminen</i>	25
3.3.2	<i>Fyysinen väkivalta ja voimakeinojen käyttö</i>	27
3.4	RIKOSOIKEUDELLINEN VASTUU.....	29
3.5	RISKIEN ARVIOINTI	29
3.6	AMMATTIJÄRJESTÖ OPETTAJIEN TUKENA	31
3.7	TAPAUKSIA TOSIELÄMÄSTÄ	32
3.8	LYHYESTI ONGELMAOPPILAISTA MENNEISYYDESSÄ.	35
3.8.1	<i>Ongelmaoppilaiden tekemät rikkeet vuosina 1874-1920 ja opettajan kurinpidolliset keinot</i>	35
3.8.2	<i>Ongelmaoppilaiden tekemät rikkeet vuosina 1921- 1939 ja opettajan kurinpidolliset keinot</i>	36
3.8.3	<i>Ongelmaoppilaiden tekemät rikkeet vuosina 1940-1974 ja opettajan kurinpidolliset keinot</i>	37
4	OPPILAIKEN KOHTAAMINEN	39
5	TUTKIMUSASETELMA	42
5.1	TUTKIMUSKYSYMYKSET	42
5.2	TUTKIMUSAINEISTON KERÄÄMISESTÄ YLEISESTI	42
5.3	OMAN TUTKIMUSAINEISTON KERÄÄMINEN	45
5.4	TUTKIMUSMENETELMÄ.....	46
5.5	KVALITATIIVINEN TUTKIMUS	47
5.6	AINEISTON ANALYYSI, SISÄLLÖNANALYYSI.....	48
5.6.1	<i>Tekstianalyysi</i>	50
5.7	TUTKIMUKSEN LUOTETTAVUUS JA YLEISTETTÄVYYS.....	51
6	NOLLATOLERANSSI?	53
6.1	LYHYESTI ARTIKKELEISTA	57
7	POHDINTA	64
8	JATKOTUTKIMUSAIHEITA	68
8.1	YLEISTÄ TYÖPAIKKAKIUSAAMISESTA	68
8.1.1	<i>Työpaikkakiusaamisen syiden tarkastelua</i>	70
8.2	EPÄTASAPAINOA OPETTAJAINHUONEESSA	71
8.3	VAIKEAT VANHEMMAT	73
9	LÄHTEET	75

1 JOHDANTO

Opettaja joutuu kohtaamaan työssään monenlaista vastarintaa. Oppilaiden opettajiin kohdistuvat väkivaltaisuuudet ovat viime vuosikymmeninä yleistyneet ja raaistuneet. Henkinen ja fyysinen väkivalta on valitettavasti osa lähes jokaisen opettajan arkea. Oppilaiden käyttäytymishäiriöt eivät kuitenkaan ole ainoita epäkohtia, joita opettaja joutuu työssään kohtaamaan. Oppilaiden vanhemmat ja omat työtoverit saattavat luoda henkisesti haastavat ja epäterveelliset työolosuhteet. Aikuiset harvemmin äityvät käyttämään fyysistä väkivaltaa opettajaa kohtaan, mutta psyykkinen väkivallan vaikutukset ovat jopa fyysisiä vaikutuksia vakavampia.

Nuorten pahoinvointi ja yleinen syrjäytyminen ovat lisääntyneet. Vanhempien avioerot ja yhteiskunnan vaatimukset työssäkäyville vanhemmilta saavat lapsissa aikaan hylätyksi tulemisen tunteita. Lapset heijastavat pahoinvointiaan aggressiivisena käyttäytymisenä niin kotona kuin koulussa. Jotkut vanhemmat ovat voimattomia tai yksinkertaisesti haluavat sulkea silmänsä aggressiivisen lapsen tekemisiltä ja jättää kasvatuksen koulun ja opettajan vastuulle. Sirpa-Maija ja Reino Harjunkoski mainitsevat kirjassaan *Kiusanhenki lapsen kengissä*, että monien vanhempien itsetunto on koetuksella paineiden keskellä toimeentulo uhattuna. Kaikilla ei ole yksinkertaisesti varaa tiiviiseen yhdessäoloon lapsen kanssa (Harjunkoski & Harjunkoski 1994, 13).

Lasten ja nuorten pahoinvointi koulussa näkyy nimenomaan häiriökäyttäytymisenä ja väkivaltana muita oppilaita ja opettajaa kohtaan. Perusopetuslain mukaan kaikilla lapsilla on kuitenkin oikeus ja velvollisuus saada opetusta. Rauhallinen oppimisilmapiiri on jokaisen opettajan tavoite, joten häiriötekijät tulisi saada kontrolliin. Jo vuonna 1999 opetusministeriö kokosi työryhmän, jonka tutkimusten ja selvitysten pohjalta laadittiin tavoitteet ja parannusehdotukset, joiden avulla henkistä ja fyysistä turvallisuutta saataisiin kehitettyä ja parannettua. (Opetusministeriö 2000)

Tässä työssä tarkastelen ainoastaan oppilaiden opettajiin kohdistuvaa kiusaamista, sillä tämäkin sektori on laaja ja tutkimista riittää. Kiusaaminen on kuitenkin läsnä kaikkialla. Kappaleessa kahdeksan kirjoitan mahdollisista jatkotutkimusaiheista ja ongelmista, jotka ovat vaarana opettajan

terveydelle ja työympäristölle. Näen jatkotutkimusaiheet siksi tärkeänä, että kiusaamisen muodot ja vaikutukset ovat samantyyllisiä, on kiusaajana lapsi, nuori tai aikuinen. Työpaikkakiusaamista esiintyy kaikkialla maailmassa, kaikissa yhteiskuntaluokissa ja kaikissa kulttuureissa niin miesten kuin naisten keskuudessa, mutta vasta hiljattain vaiettuun ilmiöön on uskallettu puuttua laajamittaisemmin. Työpaikkakiusaamisen käsitekin hakee vielä muotoaan, mutta Camilla Reinbothin teoksen *Tunnista ja torju työpaikkakiusaaminen* mukaan kiusaamisen yleisimmäksi käsitteeksi on muodostunut häirintä (Reinboth 2006, 13). Reinbothin (2006, 14) mukaan häirinnän rajat vaihtelevat työaloittain, mutta yhteistä edelleen kaikelle työpaikalla tapahtuvalle häirinnälle on kiusatun kokemus tilanteesta. Toki silloin tällöin ristiriitojakin syntyy, mutta terveellä maalaisjärjellä varustettu ihminen pystyy osoittamaan, milloin häirintä on todellista. Reinboth (2006, 14-15) listaa joitain selkeitä kiusaamisen tunnuspiirteitä työpaikalla: kiusatuksi tulemisen kokemus, tilanteiden jatkuvuus ja toistuvuus ja kiusatun puolustuskyvyttömyys. Kappaleessa kiusaamisen ja loukkaavan käytöksen tarkastelua paneudun enemmän kiusaaminen käsitteeseen. Suomen muuttunut koulutuspolitiikka on myös luonut sekä oppilaista että vanhemmista aktiivisia osallistujia ja ”asiantuntevia” koulutuksen ”ammattilaisia”. Koulutuksen laajat markkinat ovat avanneet väylän vallan käytölle ja koulun arvostelulle, vaikka suurin syy lapsen ongelmiin edelleen löytyy nimenomaan kotoa.

Miten sitten toimitaan, kun rajoja rikotaan yhä uudestaan ja häiriökäyttäytyminen pahenee ja todella muuttuu henkilökohtaiseksi? Opettajan psyykkisen ja fyysisen koskemattomuuden rikkominen on aina rangaistava teko huolimatta siitä, että rikkojana olisi alaikäinen lapsi, oppilas tai toinen viranhaltija. Tällaisia tilanteita ilmenee vuosittain yhä enemmän. Monesti opettaja vain puree hammasta, kestää naljailun eikä erota, tai halua erottaa, tavallista häiriökäyttäytymistä lainvastaisesta häiriökäyttäytymisestä. Toki jatkotoimenpiteiden käyttämiseen tulisikin olla korkea kynnyks, mutta opettajien on kuitenkin tärkeä tietää millaiset tilanteet ovat lain vastaisia.

Tutkimuksen tarkoituksena selvittää miten Opettaja-lehden artikkelit kuvaavat oppilaiden väkivaltaisen käyttäytymisen ja opettajiin kohdistuvan väkivallan ja millä konkreettisilla keinoilla artikkelien mukaan on mahdollista pitää järjestystä ja puuttua kiusaamiseen siten, että työturvallisuuslaissa määrätty työrauha toteutuu. Koska aggressiivinen käyttäytyminen on osa koulun arkea, halusin osaltaan myös ”tutkia” ja koota yksiin kansiin kaiken sen konkreettisen avun ja turvan, mitä perusopetus-, työturvallisuus- ja rikoslaki tarjoavat opettajalle, kun oppilas käyttäytyy epäasiallisesti tai väkivaltaisesti. Phdin tutkimuksessani opettajan roolia ja vastuuta ongelmien ehkäisyssä ja kohtaamisessa sekä opettajan auktoriteetin vaikutusta yleisesti

kasvatuksessa ja etenkin oppilaiden keskuudessa luokkahuoneessa. Opettaja-lehti harvoin artikkeleissaan puolustaa oppilasta, vaan ongelmien ilmaantuessa yleisesti viitataan heti ongelmaoppilaisiin ja opettajan auktoriteetin murenemiseen, vaikka monet opettajat eivät edes halua auktoriteetin leimaa itselleen sen negatiivis-sävytteisten mielikuvien vuoksi. Kukin voi pohtia voiko kaikkea vastuuta siirtää pelkästään oppilaiden harteille?

Etenkin oppilaat osaavat käyttää lain kiemuroita hyväkseen, mutta kiusaamisen muotoja käyttävät kaikki ikäryhmät sosiaalisesta luokasta riippumatta. ”Vastaiskuna” haluan tuoda kaikki työrauhaa ja opettajan turvallisuutta tukevat lait lähemmäs opettajaa, että niihin olisi helpompi tarttua. Vaikka opettajan työ on yksinäistä, opettajan ei silti tarvitse olla yksin todellisten ongelmien ilmetessä

Tavoitteena ei ole luoda ratkaisuja tai kehittää uusia yleisiä toimintamalleja tilanteiden ratkaisemiseksi. Ongelma on laaja ja monisäikeinen, joten ratkaisujen luominen on todellisille ammattilaisillekin vaikeaa. Tutkimuksen aineiston avulla voi kuitenkin perehtyä siihen, miten valtakunnallisesti aiheesta on kirjoitettu vuosien aikana ja miten haasteisiin halutaan vastata valtakunnallisesti.

2 TURVALLINEN JA VIIHTYISÄ TYÖ?

”Työ ei maailmasta lopu ja niiden on jakettava, jotka ovat työelämässä mukana ” väittää Pirkko Vesterinen kirjassaan *Työhyvinvointi ja esimiestyö*. Mielekäs ja etenkin turvallinen työpaikka on jokaisen työntekijän oikeus ammattiin katsomatta. Työntekijän oikeus on nauttia työn tekemisestä ja olla tyytyväinen itseensä. Koska työn tekeminen on kokonaisvaltainen kokemus, on tärkeää, että työ pystyy asettamaan tekijälleen haasteita ja vastaa tekijän koulutusta. Jos työ on mielekästä ja epäkohtien määrä on minimissään, työntekijän on myöskin helpompi sitoutua toimintaan. (Vesterinen 2006, 7.)

Millainen sitten on turvallinen työ ja millaisista osista työhyvinvointi koostuu? Työhyvinvoinnin määrittäminen yksiselitteisesti on hankalaa, sillä se ei ole vain yksi termi tai käsite vaan kokonainen joukko käsitteitä, jotka saattavat olla myös toistensa kanssa ristiriidassa. Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriön mukaan työhyvinvointi koostuu seuraavista tekijöistä: työntekijän terveydestä, työntekijän jaksamisesta, työpaikan turvallisuudesta, hyvästä työn hallinnasta, työilmapiiristä sekä johtamisesta. Kaikkia näitä ministeriö valvoo ja pyrkii parhaansa mukaan edistämään osana työsuojelua. Työn tulisi olla palkitsevaa, mieleistä ja koko elämänhallintaa tukevaa. (STM 2010.) Työhyvinvointi ja työsuojelu koskee jokaista työntekijää ja siksi kaikkien tulisi olla sitoutuneita kehittämään oman työpaikkansa kaikkia työhyvinvointiin liittyviä tekijöitä. Työsuojelusta kertoo enemmän asiaan perehtynyt Työturvallisuuskeskus TTK. Kaikille työntekijöille tulisi taata turvalliset ja terveelliset työolot ja kaikkien työkykyä tulisi tukea. Työpaikkojen vaarojen ehkäisemistä varten tulee tehdä yhteinen arviointi ja suunnitelma. Jokaisen työntekijän pitää tietää oman työnsä vaarat ja myös ne mallit, joiden avulla vaarat voidaan ehkäistä ja miten vaaroilta voi suojautua. Työsuojelun avulla työn tekeminen on helpompaa, turvallisempaa ja tasapuolisempaa, kun kaikille luodaan yhteiset toimintamallit. (TTK 2003.) Edellä mainitut käsitteet käytännössä toimivat ehkä helpommin teollisuuden aloilla tai töissä, missä työtapaturmien riski on suuri. Mutta työturvallisuus, vaarojen ehkäiseminen ja vaaroihin tarttuminen kuuluvat yhtä lailla opetuskentälle. Vaarat koulussa saattavat tarkoittaa eri asioita, mutta käytännössä samoja työturvallisuuteen liittyviä lakeja tulkitaan, mikäli häiriöitä havaitaan.

Vesterisen kirjassa mainitaan oman, opettajan työmme kannalta tärkeät ihmiset: he, jotka nauttivat yhteistyötä toisten kanssa. Toisten auttaminen ja yhteisön kehittäminen tuottaa heille suurta mielihyvää. Nämä innokkaat mainitsevat kumppanuuden, yhteistyön, yhteisöllisyyden ja tasavertaisuuden osana työhyvinvointia. Työhyvinvoinnin ja motivaation käsitteitä ovat myöskin työn mielekkyys, itsenäisyys, vapaus, luovuus ja haasteellisuus. (Vesterinen 2006, 23.)

Opettajan työ on haastavaa, koska siinä yhdistyvät monen työn luonteenpiirteet; opettaminen on sosiaalista, kasvattavaa, intensiteetiltään ja vaativuudeltaan haastavaa. Valitettavasti opettajan työnkuva on muuttumassa edelleen entistä rajumpaan suuntaan omat oikeutensa paremmin tuntevien oppilaiden sekä työn kriteereiden ja resurssien muutoksien vuoksi. Opettajan olisi kyettävä toteuttamaan samanaikaisesti sekä valtion, talouselämän että kansalaisyhteiskunnan odotuksia ja lisäksi olla syrjäytymistä estävä, kilpailukykyä edistävä ja uusimpien opetusmenetelmien taitaja.

”Jos aamulla ei pala kurkussa ensimmäiseksi ajattele: ’voi ei, taasko mun pitää sinne mennä’ ja iltasella palaa kotiin tyytyväisenä päivän aikaansaannoksiinsa, on työhyvinvointi kunnossa. Työssä hyvinvoiva enimmäkseen nauttii työn tekemisestä – muulloinkin kuin palkkapäivänä. Ajoittainen stressi ja kylläytyminen on sallittua, kunhan se menee ohi.” (Nainen 47, Vesterinen 2006, 34.)

2.1 Viitekehysten luominen

Tutkimukseni teoreettinen viitekehys rakentuu työhyvinvoinnin, työviihtyvyyden ja työturvallisuuden käsitteistä. Työhyvinvointi- ja työturvallisuus voidaan nähdä isoina kokonaisuuksina, jotka rakentuvat pienemmistä tekijöistä. Jussi Onnismaa määrittää raportissaan *Opettajien työhyvinvointi* opettajien työhyvinvoinnin seuraavasti: työhyvinvointi voidaan ymmärtää yksilön kokemuksena työn mielekkyydestä, työyhteisön ilmapiiristä, johtamisesta, työyhteisön kokemuksena työn sujuvuudesta ja yhteisen aikaansaamisen tunteesta sekä kokemuksena työturvallisuudesta ja kuormittavuustekijöistä (Onnismaa 2010, 5).

Rajaamista voi edelleen jatkaa valitsemalla käsitteistä työturvallisuuden ja kuormittavuustekijät. Nämä käsitteet voidaan Onnismaan (2010, 11) mukaan edelleen jakaa pienempiin alakäsitteisiin: terveys- ja ammattitaudit, työtaturmat, koulurakennukset, äänen- ja kuulon rasiustekijät sekä henkisen ja fyysisen väkivallan uhka opettajan työssä. Näistä käsitteistä valitsin opettajan henkisen ja fyysisen väkivallan uhat, joita ovat työstressi ja työuupumus, kiusatuksi tuleminen (esimies,

työtoveri, oppilaan vanhempi tai oppilas) ja seksuaalinen väkivalta. Lopullinen suunta löytyi kiusatuksi tulemisen ja väkivallan sisältöjen avulla.

2.2 Kiusaamisen ja loukkaavan käytöksen tarkastelua

Kiusaaminen ei ole kenellekään tuntematon käsite. Jokaisella meistä on varmasti jonkinlainen kokemus, ehkä itse koettu tai kaverilta kuultu. Kiusaamista tapahtuu iästä ja paikasta riippumatta kaikkialla, niin kouluissa kun työyhteisöissä, vaikka yleisesti kiusaamisen käsite kulminoituu kouluun. Omassa artikkelissani käsittelen kiusaamista sekä ihmisten kohtaamista koulun ja opettajan näkökulmasta. *Vaikeat vanhemmat, kurjat kollegat* on Hannele Cantellin kirjoittama kirja, joka vie lukijan opettajanhuoneeseen ja välinpitämättömien vanhempien keskuuteen. Päivi Hamarus taas avaa lukijalle nimenomaan kiusaamisen käsitettä omassa teoksessaan *Koulukiusaaminen*. Hänen mukaansa kiusaamistilanteessa on aina kyse valtasuhteesta ja voimien epätasapainosta. Tämä epätasapaino nimenomaan tarkoittaa kiusaamisen eri muotoja eli ruumiillista, henkistä tai sosiaalista väkivaltaa, mitkä pätevät niin opettajainhuoneessa kuin oppilaiden keskuudessa.

Olennaista on ymmärtää, ettei kiusaaminen ole koskaan tiedostamatonta (Hamarus 2008, 12). Kiusaamiseen on puuttuttava mahdollisimman aikaisessa vaiheessa, koska nuorten valtasuhteet eivät välttämättä ole vielä ehtineet vakiintua ja vetäytyminen tilanteesta on paljon helpompaa nuorena. Kiusaamisen käsittelyssä on olennaista molempien osapuolten kuunteleminen ja objektiivinen tarkastelu, sillä pelkän kiusatun kuuleminen ei aina kerro koko totuutta. (Hamarus 2008, 14-15.) Valtasuhteiden epätasapaino oppilaiden, opettajan ja oppilaiden, opettajien sekä opettajan ja vanhempien välillä vaatii aina tilanteeseen puuttumista ja menettelytapojen arviointia. Kiusattu saattaa kokea kiusaamistilanteen eri lailla kuin kiusaaja.

Kiusaaminen on aina subjektiivinen kokemus ja sen mittaaminen tai määrittäminen on hankalaa. Kiusaaminen on kuitenkin aina vakava ilmiö, huolimatta siitä, että vain toinen osapuolista tietää tilanteen vakavuuden. Kiusaamisen määritelmä on kuitenkin tärkeä tietää, jotta ongelmiin ja ilmiöihin voidaan tarttua johdonmukaisesti. Vaikka kiusaaminen käsitteenä ymmärretäänkin usein oppilaiden keskinäisenä ilmiönä, liittyy sen sisältö yhtäläillä opettaja-oppilas -suhteisiin. *Kiusaaminen koulussa* on Dan Olweuksen teos, joka käsittelee kiusaamista laajempänä kokonaisuutena. Olweuksen mielestä kiusaamisen käsitteeseen on syytä sisällyttää molemmat tilanteet; kun yksilö ahdistelee toista ja kun koko ryhmä on vastuussa ahdistelusta (Olweus 1992, 14).

Kansainvälisissä tutkimuksissa yleisesti on hyväksytty Olweuksen (1992, 14-15) määritelmä kiusaamisesta:

Yksilöä kiusataan tai hän on kiusaamisen uhri, jos hän on toistuvasti tai pidempään alttiina yhden tai useamman muun henkilön negatiivisille teoille. Teko on negatiivinen, jos joku tahallisesti tuottaa tai yrittää tuottaa toiselle vammoja tai epämiellyttävän olon. Negatiivisia tekoja voidaan saada aikaan sanoin, esimerkiksi uhkaamalla, pilkkaamalla, hännäämällä tai nimittelemällä. Negatiivinen teko on, kun joku lyö, tönii, potkii, nipistää tai pidättelee toista – fyysistä kontaktia käyttäen. Negatiivisia tekoja voidaan tuottaa myös ilman sanoja tai fyysistä kontaktia ilmehtimällä tai elein, sulkemalla joku ryhmästä tai kieltäytymällä noudattamasta toisen henkilön toiveita.

Kiusaaminen on kaikkien olemassa olevien lakien ja asetusten mukaan kiellettyä. Aikuiset työskentelevät työturvallisuus ja rikoslain alaisuudessa, jotka molemmat määrittelevät tarkasti turvallisen työympäristön ja millaisen rangaistuksen tekijä saa rikkoessaan sääntöjä.

2.3 Oppilaiden opettajiin kohdistuva väkivalta

Miten häiriökäyttäytyminen sitten näkyy opettajan työssä? Väkivalta on saanut uusia muotoja ja etenkin lapset koettavat rajoja entistä rohkeammin. Anatol Pikas toteaa *Irti kouluväkivallasta* teoksessa, että kouluväkivallan käsitteen mukaan yksittäinen henkilö voi kiusata yhtä tai ryhmän kaikkia jäseniä. Huomattavaa on se, että kiusaamistilanteita on täytynyt olla enemmän kuin yksi. Pikas kuitenkin pitää kouluväkivallan käsitettä liian väljänä ja epämääräisenä. (Pikas 1990, 30, 34.) Kiusaamiselle Pikasin hänen mukaansa selkeät kriteerit; väkivalta on niin psyykkistä kuin fyysistä, mutta ennen kaikkea tietoista, kiusaaminen kohdistuu heikommassa asemassa olevaan yksilöön, kiusaajan toiminta on yhteiskunnan yleisesti hyväksi pidettyjen arvojen vastaista ja mahdollisten kiusaajien toimintaa vahvistaa heidän vuorovaikutuksensa. (Pikas 1990, 56-57.)

Työn ja elämän laatu on Teemu Kaupin ja Maili Pörhölän kirjoittama, työelämän tutkimuspäiviä varten luotu konferenssijulkaisu, missä he kirjoittavat väkivallan eri muodoista kouluissa. Tyypillisimpiä kiusaamisen muotoja ovat verbaalinen ja myös nonverbaalinen viestintä, mahdollinen uhkailu, sukupuolinen häirintä ja jopa fyysinen väkivalta. Oppilaat ovat saattaneet myös rikkoa opettajan omaisuutta tai häiritä uusien sosiaalisten medioiden kautta opettajan yksityisyyttä. (Kauppi ja Pörhölä 2009, 948.) Myös opettajaa koskevat loukkaavat vitsit tai opettajan yksityisellä elämällä kerskailu ovat häirinnän epämiellyttäviä muotoja. Yleisin häirinnän muoto on oppilaan epäeettinen viestintä eli opettajan haukkuminen, nimittely, sopimaton kielenkäyttö, loukkaava elehdintä ja yhteistyöstä kieltäytyminen. (Kauppi ja Pörhölä 2009, 948.)

Aihetta voidaan tarkastella monesta eri näkökulmasta ihan jo senkin perusteella minkä tyyppisestä kiusaamisesta on kysymys. Kiusaaminen voi Hamaruksen (2008, 45-74) mukaan olla:

- suoraa – kiusaaja osoittaa negatiiviset tekonsa suoraan kiusatulle
- epäsuoraa – kiusaaminen on piiloista ja ilmenee esimerkiksi selän takana puhumisena tai juoruina
- fyysistä – töniminen, lyöminen, hakkaaminen
- psyykkistä – sanat, eleet, ilmeet, prosessikiusaaminen
- sosiaalista – pyritään vaikuttamaan vuorovaikutus- ja ystävyys-suhteisiin (eristäminen, syrjittäminen, sähköinen kiusaaminen)

Teoksessaan *Anti and pro-social communication: theories, methods, and applications* Terry A. Kinney ja Maili Pörhölä kirjoittavat myös opettajaan kohdistuvista tyypillisimmistä häiriökäyttäytymistilanteista: oppilas on joko rikkonut koulun sääntöjä vastaan ja näin aloittanut uhkaavan käytöksen tai oppilaat ovat riidoissa toistensa kanssa ja opettajan rauhoittama tilanne ärsyttää oppilasta. Kauppi ja Pörhölä (2009, 950) kirjoittavat tutkimuksessa myös siitä, minkälaiset opettajatyypit joutuvat useimmiten kiusattaviksi. Nuoret opettajat joutuvat vanhempia kollegoitaan useammin häiriön kohteeksi ja varsinkin nuoret, kokemattomat naisopettajat ovat riskiryhmän kärjessä.

Teemu Kaupin pro gradu -tutkielmassa *Oppilaiden opettajiin kohdistuva väkivalta* mainitaan, että monessa koulussa kiusaaminen ja henkinen väkivalta ovat jo niin yleistä, että opettajille on kirjoitettu opaskirjoja, jotka selvittävät tarkemmin miten tilanteessa kannattaa käyttäytyä ja miten suojautua väkivallalta siinä hetkessä tai oikeusteitse jälkikäteen. Kirjat kertovat selkeää sanomaa väkivallan yleisyydestä, raakuudesta ja ilmiön vakavuudesta. (Kauppi 2006, 27).

Valtaosa opettajista on jossain välissä joutunut loukkaavan käytöksen kohteeksi. Siksi onkin herätettävä kysymyksiä: miten paljon opettajan täytyy sietää loukkaavaa käytöstä? Koska uhkailu täytyy ottaa todesta ja miten toimitaan jos loukkaava käytös ei lopu? Miten on mahdollista, että valtasuhde kääntyy pääläelleen: nuorempi, institutionaalisesti heikompi osapuoli kiusaa vanhempaa ja kokeneempaa? (Kauppi 2006, 28).

Monien muutosten seurauksena oppilaan valta-asema ja käyttäytyminen ovat muuttuneet. Oppilaat tietävät omat oikeutensa entistä paremmin ja käyttävät niitä joskus jopa häikäilemättömästi hyväkseen. Samalla kun oppilaan valta on kasvanut, opettajan keinot ja mahdollisuudet mahdollisten ongelmaoppilaiden hillitsemiseksi ovat vähentyneet. Käsittelen aihetta enemmän kappaleessa 3.8, missä palataan kansakoulu-aikaan, silloisiin ongelmiin ja opettajan konkreettisiin ratkaisukeinoihin. Kaikki ovat varmaankin samaa mieltä siitä, etteivät entisaikojen karttakepillä lyöminen tai tukistaminen ole avaimia ongelmien ratkaisemiseksi, mutta opettajan profiili on muuttunut liikaa ja menettänyt samalla osan auktoriteetistaan.

Hamarus Kinney ja Pörhölän ohella toteaa kiusaamisen alkavan yleensä oppilaan ojentamisen jälkeen, kun sääntöjä on rikottu:

Oppilaat ovat tahallaan piittaamatta opettajan käskyistä ja tulevat toistuvasti esimerkiksi luokkaan ulkovaatteet yllään tai myöhästelevät tahallaan tietyltä tunnilta. Tehtävät, jotka on annettu tehtäväksi, palautetaan milloin halutaan. Oppilaat voivat huudella sopimattomia, solvata opettajaa. Loukkaava viestinnän lisäksi opettaja voi joutua sukupuolisen häirinnän kohteeksi... Opettaja voi joutua myös uhkailun tai väkivallan uhan kohteeksi, esimerkiksi silloin, kun hän menee oppilaiden välisiin konflikteihin selvittämään niitä. (Hamarus 2008, 36.)

Henkisen ja jopa fyysisen väkivallan yleistyminen koulumaailmassa tuntuu jotenkin epätodelliselta. Opettajan henkisen hyvinvoinnin kannalta on äärimmäisen tärkeää, että hänellä on koko opettajayhteisön tuki. Tilanteista tulee keskustella suureen ääneen, keksittävä nopeasti oikeanlaisia toimintatapoja ja toteutettava ne nopealla aikajänteellä.

Jokela-ilmiö on Tommi Hoikkalan ja Leena Suurpään toimittama teos, joka sisältää nuorisotutkijoiden näkökulmia Jokela ampumatragediaan. Aki Asola valottaa artikkelissaan ”Myssyt vaihtuivat pyssyihin” lyhyesti millaista kasvatusta oli koulussa 1980-luvulla hänen aikanaan ja vertaa silloista, vuosikymmenten takaista aikaa nykyajan koulukasvatukseen. Koulukulttuuri on muuttunut. Koulut ovat paljon demokraattisempia, avoimempia, osallistuvampia ja näin tarjoavat oppilailleen paljon enemmän vaikuttamisen mahdollisuuksia. (Hoikkala & Suurpää 2008, 5). Monet miettivät muutoksen vaikutuksia. Järjestyshäiriöiden määrä oli selvästi pienempi, mutta ennen kaikkea oppilaiden kunnioitus on murentunut. Oppilaat tietävät nykyään omat oikeutensa ja uskaltavat väärinkin perustein nousta institutionaalisesti vahvempaa osapuolta vastaan. Demokratiakasvatusta on tuki muuttanut asioita parempaan suuntaan, sillä nykyään opettaja ei voi

olla pelkkä tiedon syöttäjä vaan opetustilanteiden tulee olla dialogisia ja kaikkia oppilaita tukevia. Tero Järvisen artikkelin ”Koulu ja yhteisöllisyys” mukaan koulutuspolitiikan johtoajatuksena on jo pitkän aikaa ollut tarjota nuorille yksilöllisiä valinnan mahdollisuuksia ja tavallisuus ei ole enää kovinkaan muodikasta. Nuorilla on varaa valita. Vapaus ei kuitenkaan sovi kaikille. Nuori ei välttämättä osaa päättää oikeaa suuntaa elämälleen, hän kulkee montaa tietä pienen matkan ja aina kääntää suunnan toisaalle. Valinnasta toiseen sukkuloiminen saattaa tuntua monesta ahdistavalta identiteettiharhailulta. (Hoikkala & Suurpää 2008, 16-17.) Taustalla saattaa olla kaiken lisäksi vielä muita vakavampia psyykkisiä tekijöitä, jotka yhdessä vaikuttavat tuhoisasti nuoren käyttäytymismalliin.

2.4 Väkivallan syitä – kiusaajan ja kiusatun profiilit?

”Oleennaista ei ole, mistä tai miksi kiusataan, mitä kiusaamisen syyksi sanotaan tai miksi uhria syytetään, vaan se, että kiusataan” (Saarikoski 2006, 118). Tutkimuksen tekemisen kannalta motiivien tarkastelulla on kuitenkin oma jalansijansa tutkimuskysymysten asettelussa ja mahdollisten ratkaisujen luomisessa. Jos etsitään syitä väkivaltaiseen käyttäytymiseen muun kuin auktoriteettimuutoksen näkökulmasta, on mietittävä mitkä vaikuttimet saavat ihmisen käyttäytymään uhkaavasti toista kohtaan? Teon syitä on joskus erittäin hankala ymmärtää. Kiusaaminen liittyy aina pakosti kiusaajan asenteisiin, arvomaailmaan ja henkiseen tasapainoon. Vallan ja aseman tavoittelu on kaiketi se yleisin motivoiva tekijä. Edellä mainittu ryhmäpaine ja toisten hauskuuttaminen monesti laukaisee kiusaajan häiriökäyttäytymisen, mutta ei suurella todennäköisyydellä ole se ainoa reaktion aiheuttava tekijä. Korhosen (2009, 15) mukaan tekijä taas saattaa olla henkisesti voimakas luonteeltaan, mutta henkisesti todella uupunut ja purkaa pahaa oloaan muita kohtaan. Jaana Heikkilä ja Kirsi Myllyoja tarkastelivat kiusaamista eri näkökulmista 2008 valmistuneessa pro gradu -tutkielmassaan *Koulukiusaaminen*. Esimerkiksi oppilaalta itseltä kysyttäessä kiusaamisen motiiviksi ilmoitetaan usein toisen erilaisuus; ulkonäöltään tai persoonallisuudeltaan erilaiset ihmiset monesti joutuvat helpommin kiusaamisen kohteiksi (Heikkilä & Myllyoja, 10).

Kun asiaa tarkastellaan syvemmin ja tutkitaan kiusaajan mahdollisia syitä väkivaltaan ja väkivaltaisten keinojen käyttämiseen, voidaan joillain psykologisilla ja psykiatrisilla testeillä todeta, että kiusaaja peittää aggressiivisella käyttäytymisellä ahdistustaan ja turvattomuuttaan. Olweus kuitenkin kumoaa yleisen väittämän, koska ei ole omilla testeillään saanut yleistä näkemystä tukevia tuloksia. Kiusaajat olivat hänen tutkimuksensa mukaan usein epätavallisen

vähän ahdistuneita tai turvattomia eivätkä poteneet alhaista itsetuntoa. (Olweus 1992, 35.) Olweus tiivistää syyksi ´tyypillisen kiusaajan käyttävän aggressiivista reaktiomallia yhdistettynä (pojat) fyysiseen voimaan´. ´Kiusaaminen voidaan myös nähdä yleisemmän epäsosiaalisen ja sääntöjä rikkovan käyttäytymismallin osatekijänä´. Tämä olettaus puoltaa väitettä, että vaikea nuoresta kasvaa rikollinen ja alkoholin väärinkäyttäjä. Olweus vielä lopuksi korostaa, että useat tutkimukset tukevat tätä yleistä ennustetta. (Olweus 1992, 36.)

Pikaskin pohtii teoksessaan syitä kiusaamiselle. Kirjassa pohditaan edelleen oppilas-oppilas – suhdetta, mutta syyt pätevät myös opettajiin kohdistuvissa häiriökäyttäytymistilanteissa. Monesti oppilaat nimeävät ulkoisen poikkeavuuden syyksi jonkun kimppuun käymiselle. Tutkijat eivät kuitenkaan pysty puoltamaan väitettä, koska kaikkia ulkoisesti poikkeavia ei kiusata. Korhonen (2009, 16) on Pikasin kanssa samaa mieltä ja toteaa, että kiusaamistilanteet ovat aina monen asian ja sattuman summa.

Onko persoonallisuus sitten kiusaaminen syy? ”Tiivistelmänomaisesti voidaan sanoa, että passiiviset kiusaamisen uhrin ikään kuin lähettävät ympäristöönsä signaaleja siitä, että he ovat pelokkaita ja epävarmoja yksilöitä.” (Pikas 1992, 60-64.) Monet tutkimukset ovat ristiriidassa keskenään: esimerkiksi Korhonen toteaa tutkimusten selkeästi osoittavan, että ulkoisilla poikkeavuuksilla ei ole merkitystä, kun taas Heikkilä ja Myllyoja väittävät toista.

Heikkilä ja Myllyoja (2008, 4) jakavat kiusaamisen sosiaaliseen ja kulttuuriseen näkökulmaan. Kiusaamista on tutkittu maailmassa jo erittäin paljon, mutta yleensä aina yksilön näkökulmasta. Koululla on oma sisäinen kulttuurinsa, minkä mukaan opettajat ja oppilaat toimivat. Myös oppilaat pääsevät itse luomaan koulukulttuuria, jossa tavoitellaan eri asioita ja mitä asioita pidetään hyväksyttävänä ja tärkeänä. Kaverit, ulkonäkö, vaatteet ja muun muassa suhtautuminen auktoriteettiin vaikuttavat, miten oppilaat käyttäytyvät koulumaailmassa ja arvostavat opettajaa. Auktoriteettiin suhtautumisessa ryhmäpaine ja kiusaajan nähdyn ja kuullun tuleminen ovat osa kiusaamisen ryhmäluonnetta. (Heikkilä & Myllyoja, 5, Olweus 1992, 32-33.) Opettaja saattaa siis joutua silmätikuksi siksi, että joku yksittäinen oppilas on luonut koulukulttuuriin olettamuksen sen olevan jotenkin ”siistiä”. Korhonen (2009, 16) vielä toteaa, että jokaisessa kiusaamis- ja häirintätapauksessa täytyy olla tietynlaiset ”otolliset kiusaamisolosuhteet” ja vastapuolet, jotka ”sopivat” toisilleen. Kiusaajalla täytyy olla uhri, johon purkaa pahanteon motiivinsa. Syiden selville saaminen on kuitenkin hankalaa ja absoluuttisen totuuden löytäminen on käytännössä mahdotonta. Kuten todettua: kiusaamistilanne on monen tekijän summa.

2.5 Väkivallan syitä – opettajan auktoriteetin muutos?

Marko Eskelisen, Hannu Pihlmanin ja Martti Romppasen keväällä 2012 valmistunut *Opettajan koulutuksen kehityshanke* käsittelee opettajan auktoriteettia ja siihen liittyviä, vallalla olevia muutoksia. Auktoriteetti on valtasuhde ja nimenomaan koulussa se syntyy opettajan ja oppilaan välille. Käytännössä opettajan tulee ansaita omalla toiminnallaan ja persoonallaan oppilaiden luottamus. Opettajan auktoriteetti ja valtasuhde on kuitenkin muuttunut työnkuvan mukana ja auktoriteettiaseman luominen on entistä hankalampaa. Saman ovat todenneet myös Heli Eväsoja ja Soili Keskinen, jotka kirjoittavat artikkelissaan ”Opettaja auktoriteettina ja vallan käyttäjänä” opettajien vallankäytön ja auktoriteetin muutoksesta. Nykyopettajan tulee olla moniosaaja, joka mukisematta ottaa vastaan kaikki vanhempien ja oppilaiden käskyt, ehdotukset, toiveet ja kritiikki. Vanhemmista ja oppilaista on tullut oikeuksistaan tietoisia asiakkaita. Opetustyön lisäksi opettajan niskaan monesti kaadetaan vanhempien tehtävä eli kasvatus. (Eskelinen, Pihlman & Romppanen 2012, 5.)

Eskelisen ym. (2012, 6, 16-17) mukaan syitä auktoriteetin murenemiseen voidaan hakea niin koulun ulkoa kuin sisältäkin. Monet opettajat ovat yksinkertaisesti siirtyneet sivuun valtaistuimeltaan eivätkä halua tai viihdy auktoriteetin asemassa. Myös koulu kokonaisuutena on menettänyt arvostustaan eikä näyttäydy ihmisille niin positiivisena ja ylivertaisena instituutiona kuin joskus menneinä vuosikymmeninä. Suurin vaikutus on kuitenkin kokonaisvaltaisella työnkuvan muuttumisella ja uusliberalismilla, missä opettaja joutuu alati muuttamaan toimintaansa yhteiskunnallisten vaatimusten, työn sisällön ja organisaatiomuutosten seurauksena. Oppilaitokset kilpailevat oppilaista ja opetustyö on muuttunut suoritus- ja tuloskeskeisemmäksi. Opettajat ovat menettäneet kyvyn kohdata oppilaat uusien odotusten paineessa, sillä koulun päätehtävän rinnalle tulee koko ajan erilaisia toimintoja, joiden oivaltaminen ja opettelu vievät voimia ja aikaa.

Opettajan auktoriteetista ja sen murenemisestä on keskusteltu niin lehtien palstoilla kuin kasvatustieteiden ammattilaisten keskuudessa. Eväsojan ja Keskinen (2005, 19) mukaan auktoriteetin olemassaoloa kasvatuksessa perustellaan kolmella eri näkökulmalla: (1) lapsi on kypsytön itse huolehtimaan itsestään, (2) yhteiskunnallista valtaa on tarve hajauttaa, (3) yleinen yhteistyö on tarpeen. Kasvattajan tulee olla lapselle auktoriteetti niin kauan, kunnes lapsi on itse valmis ja kykenevä huolehtimaan omista asioistaan ja tekemään johdonmukaisia ja vastuullisia ratkaisuja. Opettaja on monessa suhteessa kasvattajan roolissa luokkahuoneessa. Ongelma piilee

kuitenkin siinä, että vaikka opettaja on asetettu yhteiskunnan vaatimusten mukaisesti auktoriteetin asemaan, hänellä ei välttämättä ole oppilaiden luottamusta.

Auktoriteetti muodostuu muistakin aineksista kuin pelkästään iästä, käskyistä ja määräyksistä. Se on vaikutuskeino. Opettajan ja oppilaan auktoriteettisuhte syntyy, kun oppilas nimenomaan vapaaehtoisesti ”alistuu” ja suostuu toimimaan opettajan käskyjen mukaan. Auktoriteettia ei siis ole olemassa ilman vapautta. (Eväsoja & Keskinen 2005, 14-15.) Auktoriteetin olemassaolo on välttämätön ryhmän johtamisessa, mutta se täytyy ensin ansaita. Eskelisen ym. (2012, 6-7) mukaan monet opettajat eivät halua auktoriteetin viittaa kantaakseen, sillä auktoriteetti mielletään usein pelottavaksi ja ankaraksi. Opettajan kuitenkin täytyy olla johtaja, vallanpitäjä ja hallitsija -halusi tai ei. Opetustyössä on automaattisesti kyse auktoriteettisuhteesta oppilaan ja opettajan välillä, sillä opettajan tehtävä on kasvattaa ja opettaa oppilaita. Ongelmaksi saattaa kuitenkin koitua se, millä keinoin opettaja pyrkii vallanpitäjäksi ja millä menetelmillä hän siellä pysyy. Oppilasaines on muuttunut, niin kuin moneen kertaan on todettu. Oppilaiden kontrolloiminen vuosikymmeniä vanhoilla menetelmillä saattaa joissakin tapauksissa olla johdonmukaista, mutta vuorovaikutustaidot ja kommunikointi tulisi kuitenkin muuttaa ajanhengen mukaisiksi.

2.6 Väkivallan vaikutukset

Millaiset sitten ovat häiriökäyttäytymisen vaikutukset? Se riippuu aina opettajasta yksilönä, mutta pahimmillaan erittäin vakavia. Päivi Strömmer-Ilomäen pro gradu-tutkielmassa *Henkinen väkivalta opettajan työssä* ja Susanna Lundellin teoksessa *Kateus työyhteisössä* mainitaan kiusaamisen ja epäoikeudenmukaisen kohtelun vaikuttavan voimakkaasti työntekijän henkiseen sekä fyysiseen hyvinvointiin ja miten vaikutukset alkavat näkyä psykosomaattisina sekä psyykkisinä oireiluinä. Epäoikeudenmukaisesta kohtelusta yleisesti väistämättä seuraa:

- eriarvoisuutta ja turvattomuuden tunteita
- luottamuksen menetys ja organisaatioon sitoutumisen heikentyminen
- henkilöstön nopea vaihtuvuus
- psyykkisiä ja fyysisiä stressioireita kuten väsymys, unihäiriöt, masentuneisuus, ahdistuneisuus, keskittymishäiriöt
- työuupumus
- itseluottamuksen menetys, ammatillisen itsetunnon lasku
- omanarvontunnon menettäminen
- sairaslomien lisääntyminen

- muita koko elämäntilanteeseen vaikuttavia tekijöitä

Seuraukset saattavat lähteä etenemään prosessimaisesti vähemmän vakavista oireista kohti todellisia vakavia ongelmia (Strömmer-Ilomäki 1998, 24-25 & Lundell. S. 2008. 137.)

Aina ensimmäisenä puhutaan yksilöön vaikuttavista tekijöistä, vaikka kiusaaminen vaikuttaa kokonaisuutena laajemminkin. Jos työskentely-ympäristö ei ole turvallinen, se vaikuttaa kaikkien toimintaan ja viihtyvyyteen. Pelon ja jännityksen ilmapiirissä, niin pienten kuin aikuistenkin kohdalla, ei voi työskennellä rakentavasti. Hamarus (2008, 76-77) pohtii miksi kiusaamiseen on niin hankala puuttua, vaikka tiedettäisiin ketä kiusataan ja miksi. Siksi ettei joudu itse kiusatuksi. Vastuun siirtäminen toisille on paljon helpompaa kuin mennä itse leijonan kitaan. Oletetaan, että opettaja, esimies tai kuka tahansa muu vastuuhenkilö huomaa epäkohdan ja poistaa ongelman. Saattaa kuitenkin olla ettei ongelmaa huomata. Vaarana on myös, että jos kiusaamiseen ei puututa, sivusta seuraajat saattavat pahimmassa tapauksessa oppia kiusaajan vääränlaisen toimintatavan ja alkavat itse toteuttaa vallan väärinkäyttöä.

3 LAIT OPETTAJAN TUKENA

Loukkaava käytös saattaa pahimmillaan luoda vakavia ja rajujakin ongelmia. Henkisen ja seksuaalisen häirinnän psyykkiset vaikutukset ovat kokonaisvaltaisia. Pelko vaikuttaa opettajan työtehoon ja ammattitaitoon, hyvinvointiin ja tätä kautta koko koulun opettajien työyhteisöön. Siksi ongelmien karsiminen on tärkeää ja niihin pitää puuttua rautaisella ja itsevarmalla otteella. Vuonna 2008 Venla Salmi ja Janne Kivivuori Oikeuspoliittiselta tutkimuslaitokselta toteuttivat yläasteen opettajille suunnatun kyselyn, joka liittyi kiusaamiskokemuksiin. Kyselyn tavoitteena oli saada tietoon, miten laajalti kiusaamista kouluissa tapahtuu ja millaisia muotoja kiusaamisella on nykyään. Kyselyyn vastasi 1496 opettajaa 69 koulusta eri puolelta Suomea. Tulosten mukaan 45 prosenttia yläasteen opettajista on vähintään kerran kokenut tulleensa loukatuksi vuosien 2007 ja 2008 aikana. 7 prosenttia vastaajista oli kokenut väkivallan uhkaa ja 4 prosenttia todellista väkivaltaa. Vastaajista 3 prosenttia olivat myös joutuneet seksuaalisen häirinnän kohteeksi saman vuoden aikana. Muita häirinnän muotoja, kuten häirintäpuheluita ja omaisuuden tarvelemistä, oli kokenut lukukauden aikana 9 prosenttia vastaajista. Kysely vahvistaa myös käsitystä siitä, että loukkaava käytös opettajaa kohtaan on fyysistä väkivaltaa selvästi yleisempää. (Salmi, V., Kivivuori, J. 2009, 1-5.) Myös Opettaja-lehti on teettänyt lukijoilleen lokakuussa 2000 kyselyn, jonka avulla saatiin jonkinlainen käsitys tekojen laajuudesta. Lähes neljännes vastaajista oli joutunut henkisen väkivallan uhriksi (Opettaja-lehti 2000). Vaikka kyselyt eivät olleetkaan virallisia tieteellisiä julkaisuja, ne saavat aikaan keskustelua ja olivat siksi erinomaisia dialogien avaajia.

Salmen ja Kivivuoren tulokset osoittavat, että väkivallan uhriksi joutuminen on Suomessa ja koulumaailmassa valitettavan yleistä. Kaksi opettajaa kolmesta on jossain välissä uraansa joutunut väkivallan kohteeksi ja 45 prosenttia lukuvuonna vuosina 2007-2008.

Opettajan kynnyksellä aloittaa toimenpiteet oppilasta vastaan on korkea. Markku Poutala ilmaisee teoksessaan *Opettajan valta ja vastuu* mielipahansa siitä, että syyttäjä ei monessakaan tapauksessa ole nähnyt syytä nostaa syytettä jo rikosoikeudellisen iän saavuttaneita oppilaita vastaan.

Syyttämättä jättäminen on usein johtunut siitä, että tekijä on toiminut ymmärtämättömyydestä eikä yleinen etu vaadi syytteen nostamista tai että oppilaan teko on kaikessa kokonaisuudessaan ollut vähäinen. Myös tuomioistuimet ovat olleet samoilla linjoilla, vaikka teot ovat olleet rikoslain vastaisia. On tullut vastaan myös pahoinpitelytapauksia, joissa tekijä on jätetty tuomitsematta. (Poutala 2010, 124.) Oppilaat siis saavat poliisin, syyttäjän ja tuomioistuimen mielestä käyttää sopimatonta kieltä ja jopa käydä käsiksi opettajaan ilman että oppilas saa teostaan rangaistusta (Poutala 2010, 124-125). Solvaamisen kohteeksi joutuminen ja pelon tunne eivät kuitenkaan kuulu opettajan työnkuvaan. Oppilaiden häiriökäyttäytymiseen on puututtava laajan yhteistyön avulla.

Opettaja yleensä turvautuu perusopetuslaissa mainittuihin kurinpidollisiin menetelmiin, kuten luokasta poistamiseen ja jälkitunnilla ”uhkailuun” tai toteuttamiseen, mutta työturvallisuus- ja rikoslakia on sovellettava silloin, jos oppilaan käyttäytyminen ja teko vakavuudeltaan sitä vaatii. Oppilaat harvoin ymmärtävät, että opettaja valtion virkamiehenä työtä tehdessään nauttii erityistä suojaa. Opettajan ammatti onkin oppilaan kannalta hankala, sillä opettajan koskemattomuuden rikkoutuessa tekijää syytetään aina sekä tietystä teosta että virkamiehen vastustamisesta.

3.1 Perusopetuslaki

Kirjassa *Näkökulmia liikuntapedagogiikkaan* Terhi Huovinen ja Pilvikki Heikinaho-Johansson mainitsevat, että Suomessa koulutus on tarkoitettu ihan kaikille riippumatta siitä, millaisia ominaisuuksia henkilöllä on tai ei ole. Peruskoulussa oppivelvollisuuden mukaan tulisi opiskella jokaisen oppivelvollisuusikäisen lapsen ja nuoren. Kaikki ovat tervetulleita. (Heikinaho-Johansson & Huovinen 2007, 114-115.) Perusopetuslaki on säädetty turvaamaan oppilaan kasvua ihmisyyteen. Lain tavoitteena on tukea oppilaita heidän kasvuprosessissaan kohti eettistä, itse ajattelevaa ihmistä. Lain tavoite on myös antaa kaikille oppivelvollisille tarpeellisia tietoja ja taitoja, jotta he pärjäisivät elämässä ja kasvaisivat täysivaltaisiksi yhteiskunnan jäseniksi (Heikinaho-Johansson & Huovinen 2007, 120). Heikinaho-Johanssonin ja Huovisen (2007, 115) mukaan Suomessa on tavoitteena löytää jokaiselle perusopetuksen päättävälle nuorelle jatkokoulutuspaikka. Lain silmissä kaikki lapset ovat siis yhdenvertaisia ja tasa-arvoisia. Opettajien tulee tehdä parhaansa, että kaikki luokan oppilaat saavat mahdollisuuden perusopetuslain mainitsemiin oikeuksiin. Entä mitkä ovat oppilaiden velvollisuudet? Oppilaiden on suoritettava tehtävänsä tunnollisesti ja käyttäytyttävä asiallisesti. Asiallista käyttäytymistä säännellään koulun sisäisillä säännöillä ja määräyksillä, jotka ovat kaikille tuttuja. (Poutala 2010, 44.) Velvollisuuksien rikkominen johtaa ojentamiskeinoihin.

Suomen kouluissa sattuu joka päivä tilanteita, missä opettaja joutuu käyttämään vahvempia otteita oppilaan hillitsemiseksi. Koulun ojentamiskeinot rajoittuvat vain lainsäädännössä mainittuihin jälki-istuntoon, luokasta poistamiseen ja laiskanläksyyn. Perusopetuslakiin on kirjattu yksinkertaisimmat keinot, joita opettaja voi käyttää apuna loukkaavaa tai aggressiivista oppilasta vastaan. Mikäli oppilaan käyttäytyminen muuttuu rajummaksi ja väkivaltaisemmaksi sovelletaan muita lakeja ja pykäliä. Mitä vakavampi teko on, sitä vakavampi on seuraus ja rangaistus.

Perusopetuslaissa käsittelee oppilaan yleistä häiriökäyttäytymistä. Perinteinen jälki-istunto on käytössä ainakin jossain muodossa jokaisessa Suomen peruskoulussa.

36 § Oppilas, joka häiritsee opetusta tai muuten rikkoo koulun järjestystä taikka menettelee vilpillisesti, voidaan määrätä jälki-istuntoon enintään kahdeksi tunniksi tai hänelle voidaan antaa kirjallinen varoitus. Opetusta häiritsevä oppilas voidaan määrätä poistumaan jäljellä olevan oppitunnin ajaksi luokahuoneesta tai muusta tilasta, jossa opetusta annetaan, taikka koulun järjestämästä tilaisuudesta.

Oppilaan osallistuminen opetukseen voidaan evätä enintään jäljellä olevan työpäivän ajaksi, jos on olemassa vaara, että toisen oppilaan taikka koulussa tai muussa opetustilassa työskentelevän henkilön turvallisuus kärsii oppilaan väkivaltaisen tai uhkaavan käyttäytymisen vuoksi taikka opetus tai siihen liittyvä toiminta vaikeutuu kohtuuttomasti oppilaan häiritsevän käyttäytymisen vuoksi.

Kotitehtävänsä laiminlyönyt oppilas voidaan määrätä työpäivän päätyttyä enintään tunniksi kerrallaan valvonnan alaisena suorittamaan tehtäviään. (Perusopetuslaki 1998/628 36 §.)

Oppilaan aggressiivisuus luokahuoneessa on vakava asia, koska se koskettaa kaikkia oppilaita. Opettajan on turvattava kaikkien oppilaiden turvallisuus, joten opettajan on analysoitava tilanne mahdollisimman tarkkaan ja päätettävä, mitkä keinot sopivat tilanteeseen. Elokuun alussa 2003 voimaan tullut muutos mahdollistaa kurinpitotoimet, jotka aiemmin olivat kiellettyjä. Opettaja voi esimerkiksi poistaa kantamalla tai taluttamalla luokasta häiriköivän oppilaan, joka ei muilla keinoin rauhoitu.

Rehtorilla ja opettajalla on oikeus poistaa luokahuoneesta tai muusta opetustilasta taikka koulun tilaisuudesta oppilas, joka ei noudata 36 §:n 2 momentissa tarkoitettua poistumismääräystä. Rehtorilla ja opettajalla on myös oikeus poistaa koulun alueelta oppilas, joka ei poistu saatuaan tiedon 36 §:n 3 momentissa tarkoitettua opetuksen epäämisestä.

Jos poistettava oppilas koettaa vastarintaa tekemällä välttää poistamisen, rehtorilla ja opettajalla on oikeus käyttää sellaisia oppilaan poistamiseksi välttämättömiä voimakeinoja, joita voidaan pitää puolustettavina oppilaan ikä ja tilanteen uhkaavuus tai vastarinnan vakavuus sekä tilanteen kokonaisarviointi huomioon ottaen.

Rehtori ja opettaja voivat 1 ja 2 momentissa tarkoitetuissa tilanteissa toimia yhdessä tai kumpikin erikseen. Oppilaan poistamisessa ei saa käyttää voimankäyttövälineitä. Voimakeinojen käyttöön turvautuneen opettajan tai rehtorin tulee antaa kirjallinen selvitys tapahtuneesta opetuksen järjestäjälle. (Perusopetuslaki 1998/628 36 b §.)

Luokahuoneesta poistaminen saattaa olla ainoa vaihtoehto tilanteen ratkaisemiseksi. Joskus opettajan käyttämät voimakeinot ovat kuitenkin olleet liiallisia tilanteeseen nähden ja näin opettaja on joutunut syytteeseen oppilaan väkivaltaisesta kohtelusta, vaikka omasta mielestään opettaja on vain puuttunut oppilaan epäasialliseen käyttäytymiseen ja täyttänyt virkavelvollisuutensa. Oppilas kuitenkin tuntee oman fyysisen koskemattomuutensa loukatuksi ja tällöin opettaja on menetellyt lain mukaan väärin. (Poutala 2010, 130.) Ulkopuolisen ratkaisijan on hankala arvioida, kumpi on toiminut oikein tai väärin. Jos oppilas käyttäytyy väkivaltaisesti, tilanteessa opettajan ei kannatta olla yksin, varsinkaan, jos on kiihtyneessä mielentilassa. Toinen opettaja voi auttaa ja myös todistaa mahdollisessa riitatilanteessa.

Mikäli oppilas todella on vaarallinen ja uhkaa muiden oppilaiden terveyttä, hänet voidaan erottaa määrääjäksi koulusta:

Kun oppilas on käyttäytynyt niin väkivaltaisesti tai uhkaavasti, että toisen oppilaan tai koulussa tai muussa opetustilassa työskentelevän henkilön turvallisuus on kärsinyt tai vakavasti vaarantunut, ja on olemassa ilmeinen vaara, että väkivaltainen tai uhkaava käyttäytyminen toistuu, määräaikainen erottaminen voidaan panna täytäntöön sen estämättä, ettei päätös ole lainvoimainen. (Perusopetuslaki 1998/628 31 a §.)

Perusopetuslain tarjoama suoja opettajalle on kuitenkin suppea ja keinot oppilaita vastaan ovat vain ojentamiskeinoja. Perusopetuslain pykälät eivät auta vakavampia käytöshäiriöitä vastaan.

3.2 Työturvallisuuslaki

Työterveyslaitoksen kustantamassa työterveyslain soveltamisoppaan mukaan työturvallisuuslakia sovelletaan lähes kaikkiin tilanteisiin, joissa tehdään työtä. Laki on yksi keskeisimmistä koko työelämää koskevista laeista, koska se kattaa lähes kaikki työn teon muodot. Lakia voidaan soveltaa sekä yksityisellä että julkisella sektorilla, niin pienillä kuin suurillakin työpaikoilla. (Työterveyslaitos 2007, 8.) Suomen työsuojelulainsäädäntö koostuu monesta osasta, ei siis ainoastaan työturvallisuuteen liittyvistä teemoista. Lainsäädäntö koostuu työturvallisuus-, työterveyshuolto-, sopimus-, tapaturma- sekä yleisistä työsuhdetta ja aikaa koskevista laeista.

Työsuojelu Suomessa on sosiaali- ja terveysministeriön katsaus työsuojelun kokonaisuuteen vuodelle 2010. Työturvallisuuslain valvonnasta ja tehtävistä vastaa Suomen työsuojeluhallinto ja sen työsuoleluviranomaiset, jotka kuuluvat sekä sosiaali- ja terveysministeriön työsuojeluosaston että Aluehallintovirastojen alaisuuteen. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2010, 13.) Kaikkea toimintaa valvoo ja ohjaa kuitenkin sosiaali- ja terveysministeriön työsuojeluosasto (Työterveyslaitos 2007, 12). ”Työsuojeluhallinnolla tarkoitetaan työsuojelupiirien työsuojelutoimistoja, joiden tehtävänä on huolehtia työsuojelun alueellisesta ohjauksesta ja valvonnasta”. (Työterveyslaitos 2007, 11.) Työsuojeluhallinnon (Työterveyslaitos 2007, 11-12) tehtävänä on:

- kehittää turvallisuutta ja terveellisyttä
- valvoa, että säännöksiä ja määräyksiä noudatetaan
- huolehtia työsuojelun suunnittelusta ja kehittämisestä
- huolehtia informoinnista ja koulutuksesta
- ohjeistaa ja neuvoa säännösten soveltamisessa
- olla kiinteässä yhteistyössä työnantajajärjestöjen kanssa.

Mitä sitten tarkoittaa työturvallisuuslaki? Lailla halutaan turvata työntekijän työkyky koko työuran ajaksi. Työkykyyn vaikuttavat työympäristö, työolosuhteiden turvallisuus ja terveellisyys ja tietenkin myös henkinen kuormittavuus ja työergonomiaan liittyvät arkiset tekijät. Eri työpaikat suunnittelevat ja toteuttavat eri menetelmillä tukitoimet, mutta kaikilla työpaikoilla on kuitenkin huolehdittava työntekijöiden työympäristöstä ja jälkitoimista. Yksinkertaisesti sanottuna lain tarkoituksena on torjua ammattitauteja ja muita fyysisiä - tai henkisiä haittoja. (Työterveyslaitos 2007, 14.)

1 § 1 mom. Tämän lain tarkoituksena on parantaa työympäristöä ja työolosuhteita työntekijöiden työkyvyn turvaamiseksi ja ylläpitämiseksi sekä ennalta ehkäistä ja torjua työtapaturmia, ammattitauteja ja muita työstä ja työympäristöstä johtuvia työntekijöiden fyysisen ja henkisen terveyden, jäljempänä terveys, haittoja.
(Työturvallisuuslaki 2002/738 1 §.)

Työturvallisuuslain toinen luku käsittelee työnantajan yleisiä velvollisuuksia. Toisen luvun kahdeksas, yhdeksäs ja kymmenes pykälä ovat yleisellä tasolla sovellettavia kehotuksia. Mikäli opettaja työskentelee ”normaaleissa” olosuhteissa, seuraavat pykälät eivät todennäköisesti kosketa häntä missään vaiheessa opettajauraa. Koulumaailman muutokset kuitenkin ajavat koulukulttuuria koko ajan muutosta kohti. Siksi työnantajan on toteutettava turvallisuuden ylläpitämisen kannalta

tärkeät toimet. Toisaalta työntekijältä vaaditaan myös suhteellisuudentajua eikä voida olettaa kaikki pienet ja tarpeettomat epäkohdat pystytään muuttamaan (Työterveyslaitos 2007, 23).

Työnantajan yleinen huolehtimisvelvoite. Työnantaja on tarpeellisilla toimenpiteillä velvollinen huolehtimaan työntekijöiden turvallisuudesta ja terveydestä työssä. (Työturvallisuuslaki 2002/738 8 §.)

Työterveyslaitoksen (2007, 26-27) mukaan työnantajilta edellytetään sekä julkisella - että yksityisellä sektorilla työsuojelun toimintaohjelmaa, joka tehostaa suojelua ja parantaa suunnitelmallisesti työoloja. Ohjelman tavoitteena ja sisältönä on muun muassa:

- ennakoivan työsuojelun periaate, työolojen seuranta ja kehittämistarpeiden seuranta
- kehittämistavoitteiden suunnittelu ja toteuttaminen
- kuvata, miten työterveyshuolto järjestetään
- selvittää miten asetettuja tavoitteita seurataan

Työsuojelun toimintaohjelma. Työnantajalla on oltava turvallisuuden ja terveellisuuden edistämiseksi ja työntekijöiden työkyvyn ylläpitämiseksi tarpeellista toimintaa varten ohjelma, joka kattaa työpaikan työolojen kehittämistarpeet ja työympäristöön liittyvien tekijöiden vaikutukset (työsuojelun toimintaohjelma). Toimintaohjelmasta johdettavat tavoitteet turvallisuuden ja terveellisuuden edistämiseksi sekä työkyvyn ylläpitämiseksi on otettava huomioon työpaikan kehittämistoiminnassa ja suunnittelussa ja niitä on käsiteltävä työntekijöiden tai heidän edustajiensa kanssa. (Työturvallisuuslaki 2002/738 9 §.)

Työnantajan tulisi asettaa työntekijän turvallisuus ja sen ylläpitäminen ensisijaiseksi tavoitteekseen. Työsuojelun ja turvallisuuden korostaminen ei sen vuoksi saisi olla muusta toiminnasta irrallaan oleva ”pakollinen paha”, vaan sen tulisi olla läsnä jokaisen työntekijän ja esimiehen jokapäiväisessä toiminnassa jo senkin vuoksi, että vaarojen selvittämisen- ja tunnistamisvelvoite koskee meitä kaikkia opettajia. Tarkoituksena olisi selvittää kaikki mahdolliset vaaratilanteet työpaikalla, jotta niiden ehkäiseminen ja tunnistaminen olisi suunnitelmallista. (Työterveyslaitos 2007, 28-29.)

Työn vaarojen selvittäminen ja arviointi. Työnantajan on työn ja toiminnan luonne huomioon ottaen riittävän järjestelmällisesti selvitettävä ja tunnistettava työstä, työtilasta, muusta työympäristöstä ja työolosuhteista aiheutuvat haitta- ja vaaratekijät sekä, milloin niitä ei voida poistaa, arvioidava niiden merkitys työntekijöiden turvallisuudelle ja terveydelle. (Työturvallisuuslaki 2002/738 10 §.)

Opettajan työnantaja-työntekijä – suhde on selkeästi erilainen kuin esimerkiksi metalli-, metsä- tai elintarviketeollisuudessa. Opettajan työ on monesti yksinäistä ja opettaja vastaa tuloksista yleensä vain itselleen. Nämä seikat eivät kuitenkaan kumoa tosiasiaa, että työnantajan on lain mukaan yhdessä työntekijän kanssa mahdollistettava oppilaille ja itselleen mielekäs ja ennen kaikkea

turvallinen oppimisympäristö. Jos opettaja kokee olonsa turvattomaksi, on hänellä oikeus tehdä omaa turvallisuutta koskevia ehdotuksia työnantajalle ja myös oikeus saada ehdotuksiin palaute. Tämänkin vuoksi on äärimmäisen tärkeää, että jokainen opettaja voi olla läsnä työsuojelun suunnittelussa ja vaikuttaa työolosuhteisiin. (Työterveyslaitos 2007, 41-42.)

Työnantajan ja työntekijöiden välinen yhteistoiminta. Työnantajan ja työntekijöiden on yhteistoiminnassa ylläpidettävä ja parannettava työturvallisuutta työpaikalla. Työnantajan tulee antaa työntekijöille riittävän ajoissa tarpeelliset tiedot työpaikan turvallisuuteen, terveellisyyteen ja muihin työolosuhteisiin vaikuttavista asioista sekä niitä koskevista arvioinneista ja muista selvityksistä ja suunnitelmista. Työnantajan on myös huolehdittava siitä, että näitä asioita asianmukaisesti ja riittävän ajoissa käsitellään työnantajan ja työntekijöiden tai heidän edustajansa kesken. (Työturvallisuuslaki 2002/738 17 §.)

Työn kuormitustekijöiden välttäminen ja vähentäminen. Jos työntekijän todetaan työssään kuormittuvan hänen terveyttään vaarantavalla tavalla, työnantajan on asiasta tiedon saatuaan käytettävissään olevin keinoin ryhdyttävä toimiin kuormitustekijöiden selvittämiseksi sekä vaaran välttämiseksi tai vähentämiseksi. (Työturvallisuuslaki 2002/738 25 §.)

Työturvallisuuslain neljännessä luvussa on opettajan kannalta mielenkiintoinen lakipykälä. Se oikeuttaa opettajan pidättäytymään työstä, mikäli työstä aiheutuu hänelle vaaraa. Toki laki on luonteeltaan hieman sivussa kasvatustieteestä, mutta joskus tilanteet ovat kärjistyneet vakaviksi etenkin erityisopetuksessa. Fyysisesti heikomman opettajan on syystäkin mahdollisuus suojella itseään. Tilanteiden arvioinnissa painottuu aina opettajan oma kokemus ja ammattilaisen käsitys tapahtuneesta tilanteesta. (Työterveyslaitos 2007, 48-49.)

Työntekijän työstä pidättäytyminen. Jos työstä aiheutuu vakavaa vaaraa työntekijän omalle tai muiden työntekijöiden hengelle tai terveydelle, työntekijällä on oikeus pidättäytyä tällaisen työn tekemisestä. Työstä pidättäytymisestä on ilmoitettava työnantajalle tai tämän edustajalle niin pian kuin mahdollista. Oikeus pidättäytyä työnteosta jatkuu, kunnes työnantaja on poistanut vaaratekijät tai muutoin huolehtinut siitä, että työ voidaan suorittaa turvallisesti. Työstä pidättäytyminen ei saa rajoittaa työntekoa laajemmalti kuin työn turvallisuuden ja terveellisyyden kannalta on välttämätöntä. Työstä pidättäytyessä on huolehdittava siitä, että pidättäytymisestä mahdollisesti aiheutuva vaara on mahdollisimman vähäinen. (Työturvallisuuslaki 2002/738 23 §.)

Työturvallisuuslaki sivuaa myös hieman vakavampia käsitteitä kuten häirintä ja fyysisen väkivallan uhka. Käsitteiden käsitteitä hieman enemmän seuraavassa luvussa.

Häirintä. Jos työssä esiintyy työntekijään kohdistuvaa, hänen terveydelleen haittaa tai vaaraa aiheuttavaa häirintää tai muuta epäasiallista kohtelua, työnantajan on asiasta tiedon saatuaan käytettävissään olevin keinoin ryhdyttävä toimiin epäkohdan poistamiseksi. (Työturvallisuuslaki 2002/738 28 §.)

Väkivallan uhka. Työssä, johon liittyy ilmeinen väkivallan uhka, työ ja työolosuhteet on järjestettävä siten, että väkivallan uhka ja väkivaltatilanteet ehkäistään mahdollisuuksien mukaan ennakolta. Tällöin työpaikalla on oltava väkivallan torjumiseen tai rajoittamiseen tarvittavat asianmukaiset turvallisuusjärjestelyt tai -laitteet sekä mahdollisuus avun hälyttämiseen. Edellä 1 momentissa tarkoitettua työtä ja työpaikkaa varten työnantajan on laadittava menettelytapaohjeet, joissa ennakolta kiinnitetään huomiota uhkaavien tilanteiden hallintaan ja toimintatapoihin, joilla väkivaltatilanteen vaikutukset työntekijän turvallisuuteen voidaan torjua tai rajoittaa. (Työturvallisuuslaki 2002/738 27 §.)

3.3 Rikoslaisissa rangaistaviksi säädettyt teot

Mitä sitten tarkoittaa rikoslaki? Rikoslaki on Suomen rikosoikeudellinen lainsäädäntö ja sisältää kuvauksen rikoksesta ja sen seuraamuksista. Laissa määritetään mitkä teot ovat rikollisia ja niiden avulla voidaan kontrolloida ja vähentää rikollisuuden haittoja. Rikoslaki eroaa jo mainituista työturvallisuus- ja opetuslaista siten, että rikoslakiin on kirjattu vakavammat rangaistussäännökset. Rangaistukset ovat olennainen osa rikoslakia ja rikollisuuden ehkäisemistä. Rangaistusuhkaa ei kannata lietsoa turhaan, mutta sen avulla kuitenkin voi ehkäistä uhkaavaa käyttäytymistä.

3.3.1 Psykkisen koskemattomuuden loukkaaminen

Kaikki ovat oikeutettuja psyykkiseen koskemattomuuteen. Roolistaan ja auktoriteetistaan huolimatta opettaja on niin työaikanaan kuin työajan ulkopuolellakin tavallinen ihminen ja nauttii yksityisyydensuojasta kuten kaikki muut kansalaiset. Loukkaava kielenkäyttö ja aggressiivisuus ovat lisääntyneet koko yhteiskunnassa. Yleinen oletus on, että loukkaava käytös on korkeintaan huonoa käytöstä, ei niinkään rangaistava teko. Helena Saarikoski tuo äärimmäisen ansiokkaan näkökulman mukaan keskusteluun nimenomaan psyykkisestä väkivallasta teoksessaan *Kateus, juoru, kiusaaminen –esseitä henkisestä yhteisöväkivallasta*. Saarikosken mukaan pahoinpitely voidaan tehdä ruumiillista väkivaltaa käyttämättä. Teko siis sisällyttää henkisen väkivallan rikoslakiin. Saarikoski toteaa kuitenkin heti seuraavaksi, että tietävästi ketään ei ole tuomittu henkisestä pahoinpitelystä, vaikka maailmansivu on täynnä esimerkkejä viiltävien sanojen ja henkisen väkivallan elämän murskaavasta voimasta. (Saarikoski 2006, 120-121.)

Aiemmin mainittu yhteistyö on olennaisen tärkeää siksi, että kaikki tietävät missä kulkee raja ja mitkä teot ovat rangaistavia. Kappaleessa oppilaiden opettajiin kohdistuva väkivalta käsittelin psyykkisen väkivallan muotoja, joita olivat muiden muassa epäeettinen viestintä eli opettajan haukkuminen, nimittely, sopimaton kielenkäyttö, loukkaava elehdintä ja juorut. Kaikki edellä

mainituista eivät ole todennäköisesti lain mukaan kiellettyjä, mutta käsitteiden haukkuminen, nimittely ja sopimaton kielenkäyttö vaikutukset voivat olla raakuudeltaan erittäin musertavia. Henkinen väkivalta on aina vihamielistä ja tarkoituksellista. Sitä ei voi tapahtua vahingossa. Pitkäaikainen henkinen väkivalta muuttaa uhrin monesti puolustuskyvyttömäksi ja kiusaaja saa koko ajan vahvemman otteen kiusatusta. Koulut pyrkivät pääasiallisesti hoitamaan asiat itse, ilman lainsäädännöllisiä koukeroita. Aina se ei kuitenkaan riitä, pahimmassa tapauksessa oppilaasta on tehtävä tutkintapyyntö.

Työturvallisuuslain 28 pykälän mukaan häirintä ja psyykkisen koskemattomuuden loukkaaminen on sanoin, toimin ja asentein loukkaavaa käytöstä, joka jatkuvana tai säännöllisenä aiheuttaa haittaa tai vaaraa kohteen terveydelle (Työterveyslaitos 2007, 55). Rikoslain 24 luku taas käsittelee häirintää tarkemmin yksityisyyden, rauhan ja kunnianloukkaamisen näkökulmasta:

Joka oikeudettomasti joukkotiedotusvälinettä käyttämällä tai muuten toimittamalla lukuisten ihmisten saataville esittää toisen yksityiselämästä tiedon, vihjauksen tai kuvan siten, että teko on omiaan aiheuttamaan vahinkoa tai kärsimystä loukatulle taikka häneen kohdistuvaa halveksuntaa, on tuomittava yksityiselämää loukkaavasta tiedon levittämisestä sakkoon tai vankeuteen enintään kahdeksi vuodeksi. (Rikoslaki 1889/39 24 luku 8 §.)

Kunnianloukkaus. Joka esittää toisesta valheellisen tiedon tai vihjauksen siten, että teko on omiaan aiheuttamaan vahinkoa tai kärsimystä loukatulle taikka häneen kohdistuvaa halveksuntaa, muuten kuin 1 kohdassa tarkoitettulla tavalla halventaa toista, on tuomittava kunnianloukkauksesta sakkoon tai vankeuteen enintään kuudeksi kuukaudeksi. Kunnianloukkauksesta tuomitaan myös se, joka esittää kuolleesta henkilöstä valheellisen tiedon tai vihjauksen siten, että teko on omiaan aiheuttamaan kärsimystä ihmiselle, jolle vainaja oli erityisen läheinen. . (Rikoslaki 1889/39 24 luku 9 §.)

Törkeä kunnianloukkaus. Jos 9 §:n 1 momentissa tarkoitettussa kunnianloukkauksessa rikos tehdään joukkotiedotusvälinettä käyttämällä tai muuten toimittamalla tieto tai vihjaus lukuisten ihmisten saataville tai aiheutetaan suurta tai pitkäaikaista kärsimystä taikka erityisen suurta tai tuntuvaa vahinkoa ja kunnianloukkaus on myös kokonaisuutena arvostellen törkeä, rikoksentehtyjä on tuomittava törkeästä kunnianloukkauksesta sakkoon tai vankeuteen enintään kahdeksi vuodeksi. . (Rikoslaki 1889/39 24 luku 10 §.)

Opettajien ammattijärjestö täsmentää vielä, että tiedon tai vihjauksen pitää olla valheellinen ja sen vuoksi loukattu joutuu halveksunnan alaiseksi. Kunnianloukkaussyyte voidaan nostaa, vaikka tieto olisi totuudenmukainen, jos seikka lausutaan halventavassa muodossa. Oppilailla on monesti virheellinen käsitys, että opettajaa voi uhkailla ilman vakavampia seuraamuksia. Opettaja itse tietenkin analysoi tilanteen mukaan, milloin uhkaus on oikeasti vakava ja otettava tosissaan. Laittomat uhkaukset ovat varmasti jokapäiväisiä erityisluokanopettajan luokassa ja teot rikoslakien vastaisia. Mutta opettajat purevat hammasta.

Laiton uhkaus. Joka nostaa aseensa toista vastaan tai muulla tavoin uhkaa toista rikoksella sellaisissa olosuhteissa, että uhatulla on perusteltu syy omasta tai toisen puolesta pelätä henkilökohtaisen turvallisuuden tai omaisuuden olevan vakavassa vaarassa, on tuomittava, jollei teosta muualla laissa säädetä ankarampaa rangaistusta, laittomasta uhkauksesta sakkoon tai vankeuteen enintään kahdeksi vuodeksi. . (Rikoslaki 1889/39 25 luku 7 §.)

3.3.2 Fyysinen väkivalta ja voimakeinojen käyttö

Tarmo Kyllösen ja Arto Rickmanin *Henkilöturvallisuus koulussa. Vaarallisen käytöksen ennakointi ja hallinta* teos käsittelee koulujen turvallisuutta. (2011, 23) Heidän mukaansa väkivallan uhkaa esiintyy eniten poliisi-, vartiointi-, sairaanhoito-, sosiaali-, ravintola-, myynti- ja liikealalla. Toisin sanoen kyse on töistä, missä joudutaan kohtaamaan väkivaltainen asiakas. Tilanteiden esiintymiseen vaikuttaa yleensä suurimmalta osin riittämätön tilanteen hallinta. Valtasuhde koulussa on kuitenkin koko ajan enemmän muuttumassa eräänlaiseksi ”asiakassuhteeksi” ja väkivallantekojen määrä koulussa kertoo ikävää tarinaa kouluinstituution muutoksesta. Koulussa aggressio saattaa purkautua väkivaltana opettajaa kohtaan. Henkilöiden väliset suhteet ja kemiat ajautuvat törmäyskurssille, sanat muuttuvat teoiksi ja pelkkä loukkaava käyttäytyminen ei enää ”riitä”. Mikäli opettajaan on käyty käsiksi, tulee opettajan viipymättä tehtävä poliisille rikosilmoitus, huolimatta siitä, että tekijä olisi alle 15-vuotias. Tällöinkin toteutetaan poliisitutkinta, mikä saattaa sinällään jo pelottaa tekijää niin, että vastaavia tekoja ei enää tulevaisuudessa tapahdu (OAJ Pykäläpankki, 7.)

Pahoinpitely on rikoslain 21 luvussa kriminalisoitu pahoinpitelyrikos (Finlex 2002). Fyysinen väkivalta ei tarkoita pelkästään lyömistä tai potkimista vaan pahoinpitelyissäkin sovelletaan kolmea eri pykälää teon vakavuuden mukaan:

Lievä pahoinpitely. Jos pahoinpitely, huomioon ottaen väkivallan, ruumiillisen koskemattomuuden loukkauksen tai terveyden vahingoittamisen vähäisyys taikka muut rikokseen liittyvät seikat, on kokonaisuutena arvostellen vähäinen, rikoksenteijä on tuomittava lievästä pahoinpitelystä sakkoon. (Rikoslaki 1889/39 21 luku 7 §.)

Pahoinpitely. Joka tekee toiselle ruumiillista väkivaltaa taikka tällaista väkivaltaa tekemättä vahingoittaa toisen terveyttä, aiheuttaa toiselle kipua tai saattaa toisen tiedottomaan tai muuhun vastaavaan tilaan, on tuomittava pahoinpitelystä sakkoon tai vankeuteen enintään kahdeksi vuodeksi. Yritys on rangaistava. (Rikoslaki 1889/39 21 luku 5 §.)

Törkeä pahoinpitely. Jos pahoinpitelyssä aiheutetaan toiselle vaikea ruumiinvamma, vakava sairaus tai hengenvaarallinen tila, rikos tehdään erityisen raa'alla tai julmalla tavalla tai käytetään ampuma- tai teräasetta taikka muuta niihin rinnastettavaa hengenvaarallista välinettä ja rikos on myös kokonaisuutena arvostellen törkeä, rikoksenteijä on tuomittava

törkeästä pahoinpitelystä vankeuteen vähintään kuudeksi kuukaudeksi ja enintään kymmeneksi vuodeksi. Yritys on rangaistava. (Rikoslaki 1889/39 21 luku 6 §.)

Internet tarjoaa oivallisen mahdollisuuden tarkistaa oikeudelliset seikat helposti ja nopeasti. LAKI24 on laajin ja monipuolisin lakitietoa tarjoava verkkopalvelukokonaisuus Suomessa. Sivusto kertoo asiat yksinkertaisesti ja selkeästi. Palvelu tarjoaa tietoa myös virkamiehen vastustamisesta. Työntekijä on virkamies silloin, kun työnantajana on Suomen valtion. Virkamies ei ole työsuhteessa vaan ns. virkasuhteessa. Suomalainen virkamies nauttii erityistä suojaa normaalien lakien lisäksi, koska hän saattaa työnsä puolesta joutua konflikteihin ja kohtaamaan ihmisiä, jotka vastustavat virkatehtävän hoitamista. Rikoslain 16 luku käsittelee virkamiehen vastustamista:

Haitanteko virkamiehelle. Joka käyttämättä väkivaltaa tai sen uhkaa oikeudettomasti estää tai yrittää estää 1 §:ssä tarkoitetun virkatoimen suorittamista tai vaikeuttaa sitä, on tuomittava haitanteosta virkamiehelle sakkoon. Haitanteosta virkamiehelle tuomitaan myös se, joka menettelee 1 momentissa mainitulla tavalla sitä kohtaan, joka virkamiehen pyynnöstä tai suostumuksella avustaa virkamiestä julkisen vallan käyttöä sisältävässä virkatoimessa. (Rikoslaki 1889/39 16 luku 3 §.)

Virkamiehen vastustaminen. Jos virkamiehen väkivaltainen vastustaminen, huomioon ottaen väkivallan tai uhkauksen vähäisyys taikka muut rikokseen liittyvät seikat, on kokonaisuutena arvostellen lieventävien asianhaarojen vallitessa tehty, rikoksentehtäjä on tuomittava virkamiehen vastustamisesta sakkoon tai vankeuteen enintään kuudeksi kuukaudeksi. (Rikoslaki 1889/39 16 luku 2 §.)

Virkamiehen väkivaltainen vastustaminen. Joka käyttää tai uhkaa käyttää väkivaltaa pakottaakseen virkamiehen tekemään tai jättämään tekemättä julkisen vallan käyttöä sisältävän virkatoimen, muuten käyttää tai uhkaa käyttää väkivaltaa sellaisen virkatoimen johdosta sitä suorittavaa virkamiestä vastaan tai käyttää väkivaltaa virkamiestä tai häneen 15 luvun 10 §:n 2 momentissa tarkoitetussa suhteessa olevaa henkilöä vastaan kostakseen sellaisen virkatoimen, on tuomittava virkamiehen väkivaltaisesta vastustamisesta vankeuteen vähintään neljäksi kuukaudeksi ja enintään neljäksi vuodeksi. Virkamiehen väkivaltaisesta vastustamisesta tuomitaan myös se, joka menettelee 1 momentissa mainitulla tavalla sitä kohtaan, joka virkamiehen pyynnöstä tai suostumuksella avustaa virkamiestä julkisen vallan käyttöä sisältävässä virkatoimessa. (Rikoslaki 1889/39 16 luku 1 §.)

Rikoslakia ei aina voi soveltaa suoraan tekojen mukaan. Hätävarjelutilanteissa uhri joutuu käyttämään hyökkääjän torjumista vastaan keinoja, jotka olisivat normaalisti rangaistavia. Myös hätävarjelussa on otettava huomioon kokonaisuus eli uhrin on tilanteessa kuin tilanteessa pystyttävä arvioimaan hyökkäyksen voimakkuus ja olosuhteet (LAKI24). Rikoslain neljänteen lukuun on kirjattu:

4 § Hätävarjelu. Aloitetun tai välittömästi uhkaavan oikeudettoman hyökkäyksen torjumiseksi tarpeellinen puolustusteko on hätävarjeluna sallittu, jollei teko ilmeisesti ylitä sitä, mitä on pidettävä kokonaisuutena arvioiden puolustettavana, kun otetaan huomioon hyökkäyksen laatu ja voimakkuus, puolustautujan ja hyökkääjän henkilö sekä muut olosuhteet. Jos puolustuksessa on ylitetty hätävarjelun rajat (hätävarjelun liioittelu), tekijä on kuitenkin rangaistusvastuusta vapaa, jos olosuhteet olivat sellaiset, ettei tekijältä kohtuudella olisi voinut vaatia muunlaista suhtautumista, kun otetaan huomioon hyökkäyksen vaarallisuus ja yllätyksellisyys sekä tilanne muutenkin. (Rikoslaki 1889/39 4 luku 4 §.)

Lähestymiskielto tarkoittaa, että henkilön hengen, terveyden, vapauden tai rauhan suojaamiseksi voidaan jotakuta toista kieltää ottamasta häneen yhteyttä. Kielto kestää enintään yhden vuoden. Koulumaailmaan liittyvää oikeuskäytäntöä asiasta ei juuri ole.

3.4 Rikosoikeudellinen vastuu

Vastuu omasta tekemisestä ja toiminnasta vaatii henkistä kypsyyttä ja valmiuksia elää yhteiskunnan jäsenenä rajojen ja määräysten puitteissa. Ihmisen on silti ymmärrettävä tekojensa seuraukset. Lapsikin pystyy tekemään rikoksen, mutta usein nuori tekijä on kuitenkin syyntakeeton, koska ei vielä osaa hahmottaa teon vakavuutta ja laajuutta. Rikosoikeudellinen vastuu alkaakin silloin, kun täyttää 15 vuotta. Tällöin ajatellaan ihmisen jo ymmärtävän tekojensa seuraukset ja vastuu siirtyy tekijälleen itselleen. Henkilö on kuitenkin vahingonkorvausvelvollinen alle 15-vuotiaana.

Fyysinen ja psyykkisen koskemattomuuden rikkominen on aina rikos. Kappaleessa Fyysinen väkivalta ja voimakeinojen käyttö kirjoitin, että vaikka tekijä ei rikosoikeudellisessa vastuussa olisikaan, opettajan tulee aina tehdä rikosilmoitus, jotta asia saadaan tutkittua ja tekijä saadaan eri menetelmiä käyttäen vastuuseen teostaan.

3.5 Riskien arviointi

Työturvallisuuslaki vaatii työnantajalta jatkuvaa selvitystyötä riskien ja vaarojen ennakoinnista. Arvioinnin tulee olla järjestelmällistä, laajaa ja monipuolista, jotta mahdollisimman monet haitat saadaan huomioitua ja ehkäistyä. Eri työaloilla riskikarttojen luominen arviointikohteille on ollut arkipäivää ties kuinka kauan. Koulutuspolitiikan kentällä riskien arvioiminen on yleensä liittynyt enemmänkin kiinteistöjen ja turvallisuuteen kuin henkilövahinkoihin. Henkilöturvallisuuden

arvioiminen ja riskikarttojen tekeminen tulisi kuitenkin ottaa käyttöön mahdollisimman nopeasti ja tehokkaasti viimeaikaisten ilmiöiden vuoksi. (Kyllönen & Rickman 2011, 45-46.)

Koulun toiminnan ja henkilöstön organisoimisen keskeisiä arviointikohteita ovat muiden muassa opetuksen järjestäminen, päätöksenteko, johtaminen, tiedonhallinta, toiminnan kehittäminen, vastuuasiat, henkilövalinnat, vaihtuvuus, työntekijöiden riittävyys, ikärakenne, työvoimapula, avainhenkilöriski, työturvallisuus, työkyky, väkivalta, lainsäädännöt, viranomaisten toiminta, uhat lähialueilla, rikollisuus ja vahingonteot, yhteistyötahot ja edunvalvonta. (Kyllönen & Rickman 2011, 47-48.)

Riskikartan luominen ja riskien arvioiminen vaatii paljon panostamista ja työtä, jotta toiminta olisi tehokasta ja rakenteet toimivia. Olisi mielenkiintoista tietää, millainen on tila Suomessa nyt, ja miten turvallisuus on taattu. Laaja riskien arviointi kuitenkin hyödyttäisi kaikkia, lisäisi työhyvinvointia, poistaisi epävarmuutta ja tiivistäisi yhteistyötä eri tahojen kanssa. Kyllönen ja Rickman (2011, 51-55) viittaavat riskimittareihin, joiden avulla voidaan tunnistaa ja mitata riskien suuruudet. Koulumaailmaan sijoittuvat mittarit siis pyrkivät arvioimaan ja kartoittamaan vaaroja aiheuttavat tekijät, vaarojen poistaminen ja ehkäisevät toimenpiteet. Rehtori on vastuhenkilö, joka käynnistää kartoituksen. Henkilöturvallisuuden näkökulmasta arvioidaan opettajiin kohdistuva todellisen väkivallan uhka, asiaan varautuminen ja väkivallan ehkäisy. Riskin esiintyvyyttä tutkitaan ja mikäli uhka löytyy, kirjataan siitä tarkka selostus ja arvioidaan uhan suuruus ja vakavuus. Kun arviointi päätetty, sovitaan parannustoimenpiteet, vastuhenkilöt ja aikataulu. Uhkien korjaaminen voi tarkoittaa fyysisen ympäristön, toiminnallisten rakenteiden tai henkilöstön valmiuksien muuttamista. Hyödyt ovat tutkimusten mukaan kiistattomia. Riskimittareihin ja arviointiin suhtaudutaan silti edelleen varauksella, vaikka kehittämistarpeet ovat lakiperusteisia. (Kyllönen & Rickman 2011, 60.)

Kyllönen ja Rickman (2011, 67-73) muistuttavat, että lakiperusteisten arviointimenetelmien lisäksi on koko joukko muita käytännön seikkoja, joiden on huomattu lisäävän turvallisuutta: opetustilojen sijainti ja kalustus mahdollisissa konfliktitilanteissa (pöytien sijoittelu, vahingoittamiseen soveltuvat työkalut, poistumisväylät) sisäisten hälytysjärjestelmien kytkeminen ja käyttäminen (erilaiset signaalit esimerkiksi päällekkäisyytilanteissa) ennakoiva vuorovaikutus ja oppilaantuntemus (toisen tunnetilan aistiminen).

Turvallisuus ja kriisitilanteisiin koulut varautuvat erilaisin, koulukohtaisin menetelmin. Kaikilla on varmasti kuitenkin yhtenäiset kasvatukselliset periaatteet kriisitilanteissa, kiusaamistapauksissa ja niiden ehkäisyssä. Opetusministeriön mukaan puolessa maan kouluista on työturvallisuuslakiin perustuva työsuojelusuunnitelma. Hallitus vuonna 1999 toi eduskunnalle esityksen, missä vaaditaan muutoksia ja täydennyksiä muiden muassa perusopetuslakiin:

Valtioneuvosto on 4 päivänä maaliskuuta 1999 tehnyt periaatepäätöksen kansalliseksi rikosentorjuntaohjelmaksi. Painopiste on paikallisessa rikosentorjunnassa. Tavoitteena on, että kaikkiin kuntiin laaditaan rikosentorjuntaohjelmat. Vähimmäisratkaisuksi nuorisoriikollisuuden sekä lasten ja nuorten muun norminvastaisen käyttäytymisen ehkäisemiseksi kunnille suositellaan koulun, nuorisotoimen, sosiaalitoimen ja poliisin yhteistyötä.

Tällaiset muutokset kertovat selkää sanomaa siitä, että oppilaiden terveydelliset, sosiaaliset ja psyykkiset ongelmat vaikuttavat äärimmäisen haitallisesti koulunkäyntiin ja käyttäytymiseen koulussa. Siksi hallitus haluaa muutoksia myös opetussuunnitelman perusteisiin:

Oppilaiden terve kasvu ja kehitys edellyttää sellaisten yksilöllisten ja yhteisöllisten olosuhteiden luomista, että oppilaiden ikäkauden ja edellytysten lisäksi opetuksen järjestämisessä kiinnitetään huomiota oppilaiden kasvuun ja kehitykseen liittyvien riskitekijöiden vaikutukseen ja ennaltaehkäisyyn. Lähtökohtaisesti opetus tulee järjestää niin, että se edistää myös oppilaiden tervettä kasvua ja kehitystä.

Ehdotuksessa esitetään, että valtakunnalliseen opetussuunnitelman perusteisiin liitettäisiin vankka pyrkimys koulun ja kodin välisen yhteistyön kehittämiseen sekä tarkastettaisiin oppilashuollon tavoitteita, jotta oppilaiden kokonaisvaltaista hyvinvointia voitaisiin tukea parhaimmalla mahdollisella tavalla. Huoltajilla on oltava ensisijainen, kokonaisvaltainen vastuu jälkikasvustaan. Mutta käytäntö on osoittanut, että opettajan on tultava vastaan, tehtävä kompromisseja ja otettava välillä kasvattajan rooli, koska vanhemmat eivät siihen ole pystyneet. Vaikka koulumaailmaan on luotu ammattilaisten yhteistyöverkosto, opettaja aika usein on kuitenkin yksin oppilaan ja vanhempien kanssa.

3.6 Ammattijärjestö opettajien tukena

Työntekijän ei tarvitse olla yksin ja tukea voi hakea monesta suunnasta. Opettajilla tärkein ja läheisin suhde yleensä syntyy työntekijän asemaa ja oikeuksia ajavan järjestön, Opettajien ammattijärjestön kanssa. Järjestön tarkoituksena on koota kaikki saman alan työntekijät samaan järjestölliseen toimintaan heidän etujensa valvomiseksi (OAJ 2006). Ammattijärjestöt pyrkivät puolustamaan ja parantamaan työntekijöidensä työehtoja. Ammattijärjestö on vahva poliittinen

puolustaja ja pystyy vahvasti vaikuttamaan kehitykseen. Ammattijärjestöllä on lähes jokaisessa kunnassa edunvalvontayhdistys. Opettajien ammattijärjestö OAJ tarjoaa monipuolista edunvalvontaa jäsenilleen tulo- ja palkka- sekä koulupoliittisiin asioihin sekä oikeusturvaan liittyvissä asioissa. (OAJ 2006.) Ammattijärjestö auttaa lain pykälien tulkitsemisessa ja antaa ohjeita juurikin siitä, miten uhrin tulee toimia, jos fyysinen tai psyykinen koskemattomuus on rikottu. Järjestö voi mahdollisesti myös käydä neuvotteluja asianomaisen puolesta ja saattaa asiat viime kädessä tuomioistuimen ratkaistavaksi (OAJ 2006).

3.7 Tapauksia tosielämästä

Kirjat, ammattilehdet, internet ja sanomalehdet alkavat olla kohta pullollaan uutisia väkivallan teoista opettajaa kohtaan. Kappaleessa 3.8 todetaan, että oppilaiden epäasiallinen käyttäytyminen ei ole mikään uusi ilmiö. Arvojen vaihtuminen, uusliberalismi, globalisaatio, lakimuutokset, teknologia ja monet muut seikat ovat kuitenkin muuttaneet ilmiön laajuutta huomattavasti vakavampaan suuntaan.

Lohjan tapaus vuodelta 1983

Neljä juuri viisitoista vuotta täyttäneitä oppilasta olivat täyttäneet löytämänsä toimenhakulomakkeen opettaja-avioparin nimillä ja lisänneet lomakkeeseen epäsiiveellisiä ja häväiseviä mainintoja. Tämän jälkeen lomaketta oli kierrätetty oppilaiden keskuudessa koulussa. Opettajat tekivät asiasta rikosilmoituksen. Syyttäjä teki poliisitutkinnan jälkeen syyttämättäjättämispäätöksen. Opettajat vaativat tämän jälkeen omalla kanteellaan oppilaille rangaistusta solvauksesta ja vahingonkorvauksia. Syyttäjä ei yhtynyt rangaistusvaatimukseen. Kihlakunnanoikeus katsoi kaikkien neljän syytetyn oppilaan syyllistyneen nuorena henkilönä tehtyyn solvaukseen ja tuomitsi heidät kunkin viiteen päiväsakkoon sekä korvaamaan vahingonkorvauksia aiheuttamistaan henkisistä kärsimyksistä. Lisäksi heidät veloitettiin maksamaan opettajien oikeudenkäyntikulut. Hovioikeus puolitti vahingonkorvausten määrän, mutta jätti muilta osin kihlakunnanoikeuden päätöksen ennalleen. (OAJ 2006)

Poika tuomittiin koulu-uhkauksesta

Lumijokelainen poika tuomittiin perättömästä vaaran ilmoituksesta sekä kahdesta kunnialoukkauksesta 25 päiväsakkoon Oulun käräjäoikeudessa.

Teko tapahtui 29. marraskuuta 2007, jolloin 16-vuotias poika kävi illalla kirjoittamassa Lumijoen koulun liikuntasalissa olevalle liitutaululle tekstin: "Lumijoki School Massacre 5.12. Be There!". Tuusulassa Jokelan koulukeskuksessa tapahtuneesta kouluammuskelusta oli tuolloin kulunut aikaa vajaa neljä viikkoa. Poika oli kirjoittanut lisäksi samalle liitutaululle kahdesta opettajasta sopimattomia luonnehdintoja. Näistä teksteistä poika sai tuomion kunnialoukkauksista.

Käräjäoikeus katsoi, että pojan kirjoittama teksti oli omiaan aiheuttamaan pakokauhua tai pelastustoimia, kun Jokelan tapahtumat olivat vielä tuoreessa muistissa. Oikeuden mukaan sillä ei ole merkitystä, vaikka oikeaa vaaraa ei koululla ollutkaan. Poika kertoi kirjoittaneensa tekstin ajattelemattomuuttaan. Hän ei ollut enää koulun oppilasta vaan oli päässyt peruskoulusta edellisellä vuonna.

Syyttäjän mukaan vastaavanlaisista perättömistä vaaran ilmoituksista on tullut aina tuomio. Valtakunnansyyttäjänvirasto on keskittynyt tutkimaan erityisesti internetissä julkaistuja vastaavanlaisia uhkauskirjoituksia. (kaleva.fi 2008)

Teini pilkkasi opettajaa laulaen YouTubessa

Taideaineiden opettaja vaatii alunperin 2000 euron korvauksia väliaikaisesta haitasta ja henkisistä kärsimyksistä, joita hänelle aiheutui, kun koulupoika kuvasi koulun juhlassa hänen lauluesityksen ja laittoi videon YouTube-internetsivuille. YouTube-sivustolle opettajansa karaokevideon laittanut koulupoika on tuomittu 90 euron sakkoihin kunnianloukkauksesta. Opettaja saa korvauksia 800 euroa. Nurmeksen käräjäoikeus määräsi koulupojan maksamaan lisäksi opettajan oikeudenkäyntikuluja 2200 euroa.

15-vuotias koulupoika laittoi luvatta internetin YouTube-sivustolle videoleikkeen opettajastaan, joka lauloi koulun vappujuhlassa. Videon otsikko oli Karaoke of the mental hospital. Myös opettajan nimi oli mainittu videon yhteydessä. Oikeuden käsittely käytiin eilen Lieksan istuntosalissa. Oikeus päätti käsitellä asian julkisena, vaikka vastaaja pyysi suljettua käsittelyä.

Syyttäjä vaati lehtorin lauluesityksen videoineelle ja julki laittaneelle 15-vuotiaalle lieksalaiselle koulupojalle rangaistusta kunnianloukkauksesta ja muutamia kymmeniä päiväsakkoja. Koulupojan mukaan vappuvitsiksi tarkoitettua videonpätkästä kehkeytyi mediashow. Kuvaamataidon opettaja kertoi eilen oikeudessa miten syvästi video oli loukannut häntä. Kunnianloukkauksen ja järkytyksen lisäksi hän oli kärsinyt ahdistuneisuudesta ja masennuksesta ja joutunut näiden vuoksi myös käymään lääkärissä.

Opettaja vaati 2000 euron korvauksia väliaikaisesta haitasta ja henkisistä kärsimyksistä. Loppulausunnossaan opettaja kuitenkin korosti asianajajansa välityksellä toivovansa selkeää, linjakasta ratkaisua siitä, mikä tämän kaltaisissa tapauksissa on oikein ja mikä väärin. Lieksassa käyty oikeudenkäynti on tiettävästi ensimmäinen laatuaan Suomessa. Se on saanut osakseen paljon julkisuutta ja sen odotetaan linjaavan tulevia tapauksia.

15-vuotias poika myönsi oikeudessa laittaneensa videon internetiin, mutta ei myöntänyt syyllistyneensä rikokseen. Hänen asianajaja esittikin, ettei häntä tuomittaisi rangaistukseen. Puheenjohtaja kuuli oikeudessa myös pojan vanhempia. Vanhempien mukaan opettajalta on yritetty pyytää anteeksi. Opettaja teki toukokuussa poliisille rikosilmoituksen nettiin laitetusta videosta. Syyte kunnianloukkaudesta nostettiin heinäkuussa, ensimmäistä kertaa Suomessa nuorelle ihmiselle.

Toisen kunnianloukkauksesta internetissä on luettu muutama tuomio 2000-luvulla, mutta nettivideoista tai muusta herjaavasta materiaalista tehtyjen kunnianloukkauskanteiden määrä on kasvussa. (mtv3.fi 2010)

Turkulaiskoulun rehtoria uhannut 15-vuotias koulupoika on tuomittu kahteenkymmeneen päiväsakkoon

Turun sanomien mukaan tarkkailuluokalla oleva juuri 15 vuotta täyttänyt poika nahisteli elokuun puolivälissä turkulaiskoulun pihalla muiden kanssa ja hänen oma opettajansa otti pojan puhutteluun. Se sujui huonosti. Seuraavana päivänä poika joutui koulun rehtorin puhutteluun. Poika hermostui puhuttelun aikana niin, että poistui koulusta ja palasi vähän myöhemmin äitinsä kanssa rehtorin pakeille. Puhuttelu jatkui ja poika hermostui uudelleen. Hän sanoi rehtorille, että "kun nähtäisiin pimeällä kujalla niin ei sen jälkeen nähtäis koskaan".

Rehtorilla oli käräjäoikeuden mukaan perusteltu syy pelätä oman turvallisuutensa olevan vakavassa vaarassa. Poika myönsi poliisille sanoneensa, mutta kiisti syyllistyneensä uhkaukseen. Rikosoikeudellinen vastuuikäraja on Suomessa 15 vuotta. (Verkkouutiset.fi 2010)

Kiusallinen tilanne?

Pari tyttöoppilasta oli päättänyt saattaa miesopettajansa kiusalliseen tilanteeseen, joten he ilmoittivat totuuden vastaisesti vanhemmilleen, että tämä kosketteli heitä tunnilla sopimattomasti. Vanhemmat luonnollisesti riehaantuivat tiedosta ja vaativat selitystä. Tässä tapauksessa vanhemmat vaativat selitystä myös lapsiltaan, jotta tapahtumien kulku saataisiin luotettavasti hahmoteltua. Koulun ja vanhempien yhteistyöllä saatiin selville, että tytöt olivat keksineet perättömän tarinana.

Oliko lopputulos siis opettajan kannalta onnellinen? Perätön tarina opettajan sopimattomasta käytöksestä oli kuitenkin levinnyt, eikä opettaja kyennyt jatkamaan työtään vaan joutui sairauslomalle. Hän ei koskaan toipunut tämän perättömän tarinan aiheuttamista henkisistä vammoista vaan lopetti opettajan työn. (Poutala 2010, 146.)

Oppilaiden levittämä herjakirjoitus opettaja-avioparista

Oppilaat olivat täyttäneet löytämänsä kauppaketjun toimenhakulomakkeen opettaja-avioparin nimillä ja lisänneet lomakkeeseen epäsiiveellisiä ja häväiseviä mainintoja opettajista. Tämän jälkeen lomaketta oli kierrätetty oppilaiden keskuudessa koulussa. Opettajat tekivät asiasta rikosilmoituksen. Syyttäjä teki poliisitutkinnan jälkeen syyttämättäjäättämispäätöksen. Opettajat vaativat tämän jälkeen omalla syytteellään oppilaille rangaistusta solvauksesta ja vahingonkorvauksia. Syyttäjä ei silloinkaan yhtynyt rangaistusvaatimukseen vaan piti tuomioistuinta vääränä paikkana käsitellä oppilaiden kunnianloukkausasiaa. Kihlakunnanoikeus katsoi vastoin syyttäjän ja oppilaiden vanhempien käsitystä kuitenkin kaikkien neljän syytetyn oppilaan syyllistyneen nuorena henkilönä tehtyyn solvaukseen ja tuomitsi heidät kunkin viiteen päiväsakkoon sekä korvaamaan vahingonkorvauksia aiheuttamistaan henkisistä kärsimyksistä. Lisäksi heidät velvoitettiin maksamaan opettajien oikeudenkäyntikulut. (Poutala 2010, 158-159.)

3.8 Lyhyesti ongelmaoppilaista menneisyydessä.

Juha Valta on tutkinut ongelmaoppilaita Oulun kansakouluissa. Tutkimus valmistui 2002. Väitöskirjassa *Ongelmaoppilaat Oulun kansakoulussa vuosina 1874-1974* kuvataan oppilaiden tekemiä rikkeitä kullakin aikakaudella ja millaiset olivat opettajan rangaistuskeinot milloinkin. Toki silloisilla yhteiskunnallisilla ilmiöillä ja tapahtumilla oli vaikutusta lasten käyttäytymiseen, mutta Valtan tutkimus nimen omaan osoittaa millaisia keinoja opettajilla oli oppilaiden ojentamiseksi. Menetelmät ovat koko ajan muuttuneet ja vähentyneet vuosikymmenten edetessä. Lukija voi itse arvioida onko suunta ollut oikea vai ovatko oppilaiden oikeuksien vaaliminen ja lakimuutokset koulutuspoliittiset ratkaisut kenties olleet osasyynä siihen, ettei opettajaa enää kunnioiteta ja nykyajan ilmiöt ovat nostaneet päätään.

3.8.1 Ongelmaoppilaiden tekemät rikkeet vuosina 1874-1920 ja opettajan kurinpidolliset keinot

Monella on oma mielikuvansa vuosisadan takaisesta luokkahuoneesta. Mielikuviin liittyy mahdollisesti ankara opettaja karttakeppi kädessään. Valta (2002, 66) toteaa, että oppilaat yritettiin saada ennen kaikkea noudattamaan koulun järjestyssääntöjä. Mutta opetusmenetelmät ja keinot pyrittiin kuitenkin kehittämään mahdollisimman mielenkiintoisiksi niin, että kaikki haluaisivat oppia ja näin häiriöitä ei syntyisi. Toisinaan kaikkien oppilaiden kotikasvatus ei ollut ajanmukaista ja osa lapsista saattoi olla tavanomaista villimpiä.

Suurin osa oppilaista oli kuuliaisia ja käyttäytyi esimerkillisesti. Alkuaikojen ongelmat liittyivät näpisteleviin, varasteleviin, tupakoiviin, valehteleviin, tottelemattomiin, tappeleviin ja huonosti käyttäytyviin oppilaisiin. Huomioitavaa on, että ongelmia esiintyi niin harvoin ja etenkin opettajaan kohdistuvat häiriöt olivat niin harvinaisia, että niihin ei osattu edes varautua. (Valta 2002, 66,79-80.) Tosin joukossa oli silloin tällöin myös vaarallinen yksilö: ”Eräällä tunnilla neljännen luokan poikaoppilas jutteli huomautuksista huolimatta. opettaja käski häntä jäämään välitunniksi luokkaan, mutta hän ei siihen suostunut. Opettaja otti häntä kädestä kiinni ja pyysi jäämään, mutta oppilas otti puukon ja ja uhkasi lyödä sillä. Toisena päivänä hän taas jutteli kesken oppitunnin, istuen melkein selin opettajaan päin. Kielloista huolimatta hän jatkoi puhumista. Useasta huomautuksesta hän lopetti tehtävien tekemisen, eikä aloittanut niitä. Hän sai valita, joko kirjoittaa tai menee ulos. Hän ei suostunut kumpaankaan. Hänet yritettiin saada ulos, mutta hän vain kierteli ympäri luokkaa. Kiertäessään hänellä oli mustepullo, jolla hän uhkasi lyödä”. (Valta 2002, 79.)

Opettajilla oli käytössään useita kurinpidollisia keinoja, joiden toteuttaminen jäi täysin opettajan oman harkinnan varaan, sillä Oulun koululaitoksen viralliset ohjesäännötkään eivät puuttuneet kurinpidollisiin seikkoihin vasta kuin vuonna 1889, ja silloin vain toteamalla, että koulussa tuli olla ankara ja tiukka järjestys. (Valta 2002, 66.) Opettajat ja koulun johtajisto käyttivät seuraavanlaisia menetelmiä, mikäli oppilas ei käyttäytynyt sääntöjen mukaisesti opettajan huomautuksista huolimatta: nuhtelu luokan läsnä ollessa, oppilaan seisottaminen tunnin loppuun saakka, oppilaan erottaminen kavereista, enintään kaksi tuntia jälki-istunto, nuhtelu tai varoitus koulun oppilaiden läsnä ollessa, aresti (mitä ei saanut suorittaa pimeässä huoneessa eikä sen kesto saanut olla yli 20 tuntia), lapsen poisottaminen koulusta ja lapsen erottaminen joko väliaikaisesti tai lopullisesti. Yleisin kurinpidollinen keino oli kuitenkin koulusta erottaminen. Se oli samalla ankarin keino, sillä sen myötä oppilaalta vietiin oikeus kasvatukseen ja opetukseen. Opettajat totesivat myöhemmin, että väliaikaiselle erotuksella ei ollut tarvittavaa vaikutusta, joten oppilas erotettiin aina lopullisesti. (Valta 2002, 68,70.)

3.8.2 Ongelmaoppilaiden tekemät rikkeet vuosina 1921- 1939 ja opettajan kurinpidolliset keinot

1920-luvulla kouluissamme väkivaltatapaukset olivat verrattain harvinaisia. Valitettavasti ne kuitenkin lisääntyivät seuraavalla vuosikymmenellä selvästi kieltoain päätyttyä. Rikollisuus lisääntyi koko maassa eivätkä oppilaatkaan jääneet paitsi kaikista epäkohdista. Tiheään rakennetut, uudet asutuskeskukset, ahtaat olot, huonot perhesuhteet ja siveellisten elämänmuotojen lisääntyminen heijastuivat myös nuoren kansakoululaisen elämään. Yleisesti rikkeet liittyivät näpistelyyn, varasteluun, varastetun tavaran hallussapitoon ja yleiseen siveettömyyteen. Toki monesti koulun ulkopuolella tapahtuneiden epäkohtien selvittäminen ja rangaistuksien suorittaminen jäivät vanhempien vastuulle. Pinnaaminen oli kuitenkin huolestuttavan yleistä, ja monella jäikin oppivelvollisuus suorittamatta. (Valta 2002, 134-137.)

Vuonna 1924 astui voimaan Oulun kansakoululaitoksen uusi ohjesääntö, mikä korosti oppilaan kanssa keskustelua ja oppilaan ymmärryksen parantamista ennen virallisen rangaistuksen antamista. Jos taas keskustelulla ei ollut vaikutusta, opettajalla ja koulun johtajalla oli seuraavanlaisia menetelmiä oppilaiden ojentamiseen: varoitus luokan kuulleen, oppilaan seisottaminen tunnin loppuun, jälki-istunto, eristysrangaistus törkeästä rikkomuksesta, joka saa kestää enintään 10 tuntia. Mikäli edellä mainitut rangaistukset eivät tepsineet, voitiin oppilas

siirtää kasvatuskotiin ja samalla ilmoitettiin ammattihoitajalle, joka toimitti pinnaajat takaisin kouluun.

Valta toteaa, että jo vuoden 1924 ohjesääntö vähensi voimassa olevia kuripitomenetelmiä entisestään. (Valta 2002, 124.) Opettajankoulutuksessa korostettiin, että opettajan tulee olla luokkansa suurin. Mikäli opettaja empii ja on epävarma, hänen arvovaltansa sortuu ja oppilaat käyttävät tilannetta hyväkseen heti kun vain pystyvät. Luokkaa ja oppilaita ei saanut jättää missään vaiheessa yksin. Opettajat vetosivat huoltajiin, jotta ruumiillisen kuritus palautettaisiin takaisin oppikouluihin. He eivät myöntyneet. (Valta 2002, 125.)

3.8.3 Ongelmaoppilaiden tekemät rikkeet vuosina 1940-1974 ja opettajan kurinpidolliset keinot

Rikkeet olivat pääsääntöisesti samantyyllisiä kuin edellisinäkin vuosikymmeninä eli luvattomia poissaoloja, yleistä häiriökäyttäytymistä ja pienimuotoisia omaisuusrikoksia. Näiden vuosikymmenien aika tapahtui kuitenkin merkittäviä ja isoja muutoksia etenkin sotien mutta myös koululakien ja koulu-uudistusten muodossa (oppivelvollisuuden päättymisikä nousi 15 vuoteen vuonna 1948 ja kansakoululaki vuonna 1957 nosti ikää vielä vuodella 16 vuoteen), mitkä kaikki vaikuttivat kokonaisuuteen. Etenkin sotavuodet vaikuttivat oppilaiden poissaoloihin, koska monesti lapsia tarvittiin kodin kokonaisvaltaisessa pyörittämisessä. Ja koska isät olivat sodassa, äidit joutuivat töihin ja elannon hakuun. Lapset jäivät ilman kasvatusta. Kunnollisen kasvatuksen puute näkyi yhä useammin häiriökäyttäytymisinä ja nuorisorikollisuuden lisääntymisenä. Tavallisia kouluissa tapahtuvia sääntörikkkeitä olivat esimerkiksi oppitunnin häiritseminen, kotitehtävien tekemättä jättäminen, tottelemattomuus, vilpinteko ja laiskuus. Hieman rajumpia rikkeitä olivat opettajan vastustaminen, puukolla heittelemine, rumien kuvien piirtäminen, tappeleminen ja koulun omaisuuden vahingoittaminen. (Valta 2002, 184-186.)

1960- ja 1970-luvuilla rikkeiden luonteet muuttuivat, sillä yhä useammin tytöt jäivät pois koulusta, käyttivät huumeita ja alkoholia jopa kouluajalla. Yleisesti ottaen todella moni oppilas sortui rikoksiin niin kouluajalla ja etenkin koulun ulkopuolella. Edelleen opettajat miettivät, miten saada opetustilanne niin motivoivaksi, että kaikki jaksaisivat keskittyä (Valta 2002, 191-193.)

1950-luvulla siirryttiin valtakunnalliseen koululainsäädäntöön, mikä edelleen vähensi kurinpidollisten menetelmien kirjoa. Opettajat edelleen vaativat ruumiillisen rangaistuksen

palauttamista kouluun. Kansakouluasetuksessa mainitut menetelmät olivat nuhteet, seisottaminen, luokasta poistaminen, kotimuistutus, jälki-istunto ja väliaikainen tai lopullinen erottaminen. Opettajia kehoitettiin tarkasti harkitsemaan mitä menetelmää kulloinkin käyttää, jotta saavuttaisivat parhaan lopputuloksen eivätkä sortuisi ylilyönteihin. (Valta 2002, 195.)

4 OPPILAIDEN KOHTAAMINEN

Hannele Cantell pui oppilaiden kohtaamista kirjassaan *Ratkaiseva vuorovaikutus* sekä Alli Kantola vastaavasti omassa teoksessaan *Kohtaamisen aika*. Maailma, kasvatusajattelu ja kasvattajat ovat muuttuneet. Lapset saattavat tulla opettajan eteen hyvinkin erilaisista perhetilanteista ja rikkonaisista olosuhteista (Kantola 2001, 72). Joillekin lapsille opettaja on elämän ainoa oikea roolimalli. Mitä useampi lapsi kasvaa ilman kodin turvallisia aikuisia, sitä tärkeämmiksi muodostuvat koulu ja opettajat. Opettajan ammatti onkin aina ollut vaativa ja vastuullinen, sillä nimenomaan opettajista riippuu hyvin paljon se miten halukkaita oppilaat ovat opiskelemaan ja mille elämänurille he ajautuvat myöhemmin.

Vuorovaikutus on dynaamista ja välillä täynnä tunnetta ja ristiriitoja. Omalla toiminnallaan, hedelmällisessä vuorovaikutuksessa oppilaan kanssa, opettaja saattaa kuitenkin luoda oppilaaseen uutta intoa ja elinvoimaa, joita kotona ei ole mahdollista saada. (Kantola 2001, 21.) Nuorten kohtaaminen on haastavaa, mutta on huomattava, että myös opettajan ennakkokäsitykset vaikuttavat siihen millaisena hän oppilaan näkee jatkossa (Cantell 2010, 29). Opettajan tuleekin yhtä lailla muuttaa omaa käyttäytymistään suhteessa oppilaisiin. Kaikkea ei myöskään tarvitse tietää, mutta taustan ja oppilaan tunteminen sekä perhetilanteiden ymmärtäminen vaikeissa tapauksissa auttaa näkemään kokonaisuuden oikeassa perspektiivissä (Cantell 2010, 170).

Oppilaat ovat vaativia ja ongelmat ovat lisääntyneet luokkahuoneessa. Opettajien vetoaminen rahallisten ja rakenteellisten tukitoimien vähyyteen ei kuitenkaan saisi olla este kehittävälle toiminnalle. (Cantell 2010.) ”Turvallisuus on rauhaa ja järjestystä” (Kantola 2001, 118). Opettaminen on joukko toimintakulttuuria ja asenteita. Vahvalla, päämäärätietoisella ja johdonmukaisella opettajalla on avain sekä itsensä että luokkansa kehittämiseen. Opettajalla on Cantellin (2010, 164) mukaan iso joukko pedagogisia keinoja mielekkään oppimisilmapiirin luomiseksi. Tärkeimmät ovat kuitenkin vahva tilannetaju ja kyky toimia johdonmukaisesti. Kari Uusikylä toteaa kirjassaan *Hyvä paha opettaja*, että esimerkiksi ulkomailla sattuneille koulusurmille on ollut yhteinen tekijä: tappajat eivät tunteneet yhtää sellaista aikuista, joka olisi heidät

varauksettomasti hyväksynyt ja antanut läheisyyttä ja turvaa. Uusikylä painottaakin, että vaikka kasvatuksen perusta luodaan kotona, opettajat ja kasvattajat voisivat tehdä paljon enemmän oppilaiden emotionaalisen turvallisuuden ja hyvänolon tunteen turvaamiseksi. Pelkästään fyysisen turvallisuuden kehittäminen valvontakemeroihin ja metallinpaljastimin ei poista psyykkisen turvattomuuden tunnetta. Liian monet oppilaat joutuvat kätkemään pahanolontunteensa ja sopeutumaan väkisin vallassa olevaan kulttuuriin. Jokaisella oppilaalla on kuitenkin oikeus tuntea itsensä arvokkaaksi ja arvostetuksi. Oppilaiden perustarpeiden huomioiminen ja yhteenkuuluvuuden tunne lisäävät keskinäistä kunnioitusta ja huolenpitoa. (Uusikylä 2006, 45-51.)

Cantell (2010, 185) käsittelee kirjassaan oppilaiden pahojen tekojensa kohtaamista. Perinteisistä jälki-istunnoista ollaan luopumassa kokonaan ja rangaistusajattelussa siirrytään kohti kasvattavampaa näkökulmaa. Oppilas joutuu perustelevaan käyttäytymistään ja analysoimaan tekojensa vaikutuksia. Cantellin mukaan tämä menetelmä onkin monelle paljon hankalampi kuin pelkkä pulpetissa jurottaminen, sillä oppilas joutuu käsittelemään omia tunteitaan ja peilaamaan käytöstään yleisesti hyväksytyyn malliin. Edelleenkin tämä toimintamalli peräänkuuluttaa opettajalta uudenlaisen kulttuurin luomista ja kulttuurin oikeanlaista syöttämistä oppilaille.

Laki on mustavalkoinen: on teko ja teolla seuraus. Kasvatustieteen näkökulmasta monet tapaukset on kuitenkin haastavampia. Aiemmissa kappaleissa on puhuttu institutionaalisesti vahvemmassa osapuolesta. Aikuisen, jolla on vuosikymmenten elämäkokemus ja sen tuoma viisaus, olisi teoriassa pystyttävä hoitamaan tilanteet määrätietoisesti ja päättäväisesti hermostumatta. On kuitenkin syytä avata keskustelua myös kirjoittamattomista syistä, jotka mahdollisesti johtavat ongelmatapauksiin. Syistä, jotka lopulta saavat hoitoa tarvitsevan oppilaan toimimaan lain vastaisesti.

Nuoret provosoituvat helposti. Kantola (2001, 108-109) toteaa kuitenkin, että aikuisillakin on usein kaavamainen tapa tulkita ihmisiä, siksi sanojen ja puheen merkityksien tulkitseminen saattaa olla ongelmallista. Joskus ongelmien ratkaiseminen vaatiikin lasten näkökulman ymmärtämistä. Myönteisen ilmapiirin ja vuorovaikutusten luominen vaatii valtavan määrän psyykkistä työtä. Opettajan eleet ja ilmeet luovat aina oppilaiden mieliin tietynlaisen profiilin (Kantola 2001, 112). Vääränlainen äänensävy tai elekieli voivatkin laukaista vastareaktion ja asenteelliset ongelmat. On muistettava, että tavallinen oppilas ei käyttäyty väkivaltaisesti. On pakko siis olettaa, että joissain tapauksissa oppilas on sosioemotionaalisesti muista poikkeava. Hänen kotioloissaan saattaa olla ongelmia tai hän on/ollut koulukiusattu. Tällaisten asioiden ei saisi antaa vaikuttaa lain

soveltamiseen, eikä teolle ja se vaikutuksille voi kääntää selkää. Nämä seikat kuitenkin vaikuttavat siihen, miten opettajan kannattaa suhtautua oppilaaseen ja miten mahdollisia vaaranmerkkejä voi lukea ajoissa. Varsinkin vaikeat oppilaat tarvitsevat luotettavan, tutun aikuisen lähelleen. Silloin tiedetään, milloin tilanne on äitymässä vakavaksi ja tilanteeseen pystytään reagoimaan ajoissa asianmukaisilla menetelmillä. Kaikki oppilaat tarvitsevat tukea terveen itsetunnon kehittymiseen; ”tunnen, että olen hyvä, luotan itseäni ja arvostan itseäni, näen oman elämäni arvokkaana ja ainutkertaisena, kykenen arvostamaan myös muita, teen elämänratkaisuni itsenäisesti, riippumatta muiden mielipiteistä, siedän pettymyksiä ja epäonnistumisia”. (Uusikylä 2006, 87.)

5 TUTKIMUSASETELMA

Loogisen ja johdonmukaisen, tarpeeksi tietoa sisältävän teoreettisen viitekehyksen luominen on tärkeä prosessi, jotta tutkimuskysymysten asettaminen edes mahdollista. Tutkimuskysymysten luominen on ehkä haastavinta koko prosessissa, sillä kysymysten tulisi olla tärkeitä ja uusia, jotta saatava tieto ei olisi itsestäänselvää. Kysymysten tulisi kuitenkin olla muodoltaan mahdollisimman yksinkertaisia ja yksiselitteisiä.

5.1 Tutkimuskysymykset

Haen vastausta seuraaviin tutkimuskysymyksiin:

- Minkälaisena ongelmana artikkelit kuvaavat opettajiin kohdistuvan väkivallan?
- Millä konkreettisilla keinoilla opettajalehden artikkelien mukaan on mahdollista pitää järjestystä ja puuttua kiusaamiseen siten, että työturvallisuuslaissa määrätty työrauha toteutuu?

5.2 Tutkimusaineiston keräämisestä yleisesti

Hirsjärvi ym (2006, 166-167) korostavat, että tietyt asiat on päätettävä ennen tutkimusaineiston keräämistä: 1. kerätäänkö aineisto itse vai käytetäänkö jo entuudestaan olemassa olevia aineistoja. 2. Mikä on tutkimuksen kohde ja minkälaisella intensiteetillä tutkija on valmis paneutumaan tutkimuksen tekemiseen. 3. Mitä metodeja tutkimus vaatii ja osataanko niitä käyttää. 4. Millä perusteilla tutkittavat valitaan ja miten paljon tutkimus niitä vaatii. 5. On päätettävä myös käytännön järjestelyistä ja hankittavat kaikki tarvittava materiaali. Tutkimuskysymyksien tulisi kuitenkin olla määrävissä asemassa, kun pohditaan aineistonkeräämisen eri vaihtoehtoja.

Hannu Uusitalo kirjoittaa kirjassaan *Tiede, tutkimus ja tutkielma* miten empiirisen aineiston voi koota monellakin eri menetelmällä. Nykyaikana tutkijalla on keinot monipuolisen aineiston hankkimiseen, mikäli vain osaa käyttää keinoja tehokkaasti ja luokitella turha informaatio pois analyysivaiheessa. Havainnointi on suunniteltua ja systemaattista kohdejoukon tarkkailua, mikä

tapahtuu luonnollisessa ympäristössä. Kohdetta ei siis irroteta omasta elinpiiristään ja vaan halutaan säilyttää kokonaisuus ja jatkumo. Havainnointi voi olla osallistuvaa tai ulkopuolista, eli tutkija voi joko osallistua ryhmän toimintaan henkilökohtaisesti tai kerätä tutkimusaineisto ulkoapäin havainnoimalla. Havainnoin etu on se, että tutkimus suoritetaan kohteen omassa elinympäristössään, missä tutkijan on mahdollista saada tietoa, mitä ei välttämättä ulkopuoliselle paljastettaisi. (Uusitalo 2001, 89-90.)

Kvalitatiivisen tutkimuksen yleisin aineistonkeruumenetelmä lienee surveytutkimus. Tutkija valitsee sopivan kohdejoukon, miltä hankitaan tietoa joko kyselemällä tai perusteellisemmin haastattelemalla. Haastattelussa tutkija itse suullisesti kuulustelee eli haastattelee kohdetta ja kirjaa vastaukset. Kyselytutkimusta varten tutkija luo erillisen kyselykaavakkeen, minkä kohdejoukko täyttää. Nykyisin tehdään myös tutkimuksia, joissa käytetään molempia surveytutkimuksen keinoja. Surveytutkimuksella saadaan helposti luottavaa asiantuntijatietoa, täsmällisiä tosiasiatietoja, joita vertailemalla voidaan luoda erilaisia mittareita ja tietoa millaisia asenteita, mielipiteitä, arvoja ja ideologioita ihmisillä on. Surveytutkimuksella on helppo saada suurelta kohdejoukolta tietoa, mutta ongelmana on sen pinnallisuus. Tutkijalla ei ole tietoa, miten kyselyyn vastaaja on ymmärtänyt kysymyksen ja onko hän vastannut totuudenmukaisesti, vastaaminen saattaa toisaalta ainoastaan heijastaa vastaajan roolia eikä todellisia kokemuksia. (Uusitalo 2001, 91-93.)

Tutkijalla on mahdollisuus käyttää myös valmiita aineistoja, kuten ” (1) aikaisempien tutkimuksien aineistoja, (2) erilaisia tilastoja, (3) erityyppisiä henkilökohtaisia dokumentteja kuten kirjeitä, elämänkeroja ja päiväkirjoja, (4) erilaisia organisaatioiden asiakirjoja kuten vuosikertomuksia, tilinpäätöksiä ja pöytäkirjoja ja (5) joukkotiedotuksen ja kulttuurin tuotteita (radio- ja tv-ohjelmia, elokuvia, sanoma- ja aikakauslehtiä)”. (Uusitalo 2001, 94.) Aikaisempien tutkimuksien aineistoja voi myös käyttää hyväkseen, tällöin on kyseessä sekundäärianalyysistä. Harvoin mitään aineistoa on tutkittu niin perusteellisesti, että se menettäisi kaiken tutkimisen arvoisen. Vaikka tutkija ei tutkimusprosessissaan käyttäisikään aineistonaan valmiita aineistoja, näiden hyödyllisyys oman tutkimuksen tekemisessä on yleisesti tunnustettu. Ongelmana on valmiiden aineistojen saatavuus, sillä valmiita datapankkeja ei juurikaan ole. Monen tutkimuksen tekemisen kannalta on hyvä myös tutkia tilastoja, hahmotella niiden avulla ilmiöön kuuluvia piirteitä ja nimenomaan tilastojen avulla tutkijan saattaa olla yksinkertaisin tapa luoda yleiskuva ongelmasta. Monet tilastot tosin kootaan jonkin tietyn viranomaisen toimesta ja sisältää informaatiota, joka on kerätty jonkin yksittäisen näkökulman perusteella. Tutkijan onkin tarkasti selvitettävä sopiiko tilastot sisällöltään aineistoksi.

Tutkijalla on myös käytössään rajaton määrä erilaisia kirjeitä, päiväkirjoja ja elämäkertoja. Näitä ei välttämättä sinällään voi käyttää suoraan aineistoina, vaan yleensä ne täydentävät muuta informaatiota. Tällaisen materiaalin tutkimisessa on ensisijaisen tärkeää muistaa lähdekritiikki ja aineiston subjektiivisuuden ongelma, sillä totuudenmukaisuus ei ole välttämättä mitenkään todistettavissa. Nykyaikana globaali liiketalous ja internet ovat mahdollistaneet myös erilaisten yritysten taakseen jättämien dokumenttien, tilinpäätösten ja vuosikertomusten analysoimisen, mutta myös tällöin on äärimmäisen tärkeää muistaa lähdekritiikki, sillä yritystoiminnan ollessa kyseessä mikään ei välttämättä ole niin kuin dokumenteissa kirjoitetaan. Kulttuurituotteet ovat myös usein laadullisia. Elokuvat, lehdet, mainokset ja muut kulttuuriin liittyvät teokset ovat helposti tutkijan saatavilla ja luovat valtavan suuren kokonaisuuden ja sisältävät runsaasti erilaista tietoa. (Uusitalo 2001, 94-96.)

Miten paljon aineistoa tarvitaan? Hirsjärvi ym (2006, 168) mukaan kysymykseen ei voida vastata yksiviivaisesti. Jo alussa päätin, että tutkimukseni tulee olemaan kvalitatiivinen. Tutki ja kirjoita kirjassa todetaan, että aineistona riittää yksi tapaus tai haastattelu tai joukon kvantitatiivilla metodeilla kerättyjä kyselyitä. Koko ei ole siis olennainen tekijä. (Hirsjärvi ym 2006, 170.) Kvalitatiivisen tutkimuksen yleisenä tavoitteena on kuitenkin ymmärtää tutkimuskohdetta. Kuunnellaan, havainnoidaan, kiinnitetään huomiota eleisiin, äänensävyyn ja ollaan läsnä tilanteessa. Tutki ja kirjoita kirjassa mainitaan saturaation käsite, mikä tarkoittaa aineiston kylläntymistä eli aineiston riittävyttä. Tutkija aloittaa aineiston keräämisen päättämättä kuitenkaan varmasti etukäteen montako henkilöä hän esimerkiksi haastattelee. Jos asiat alkavat toistua, aineisto on riittävä. (Hirsjärvi ym 2006, 171.)

Aineiston keruusta on hyvä tehdä alustava suunnitelma etukäteen, mutta on hyvä tiedostaa, että yksityiskohtaisia ratkaisuja ei voi tehdä etukäteen. Laadullinen tutkimus on monesti kokonaisvaltainen prosessi ja mukana on yleensä monta muuttujaa. Laadullinen aineiston kerääminen voi olla observointia, haastattelu kahvipöydässä tai jokapäiväistä osallistumista, joten aineistoon sisältyy myös epävirallista informaatiota. Viime vuosina on yleistynyt digitaalisen materiaalin ”imuroiminen” suoraan internetistä. Materiaali voi olla osa jostakin keskusteluryhmän keskustelusta tai yleisessä käytössä olevia arkistoja.

5.3 Oman tutkimusaineiston kerääminen

Kandidaatin tutkielmassa tutkin yksittäistä tapausta, kirjallista Helsingin hovioikeuden päätöstä, missä nuori oppilas vastusti väkivaltaisesti opettajaa. Oppilas oli lyönyt opettajaa nyrkillä kasvoihin, kun opettaja oli sääntöjen puitteissa siirtänyt oppilaan luokasta, jossa alkaneelle tunnille oppilas ei ollut osallistumassa. Aineiston sisältö jäi kuitenkin todella vajavaiseksi ja yksipuoliseksi. Pro gradu -tutkielmani aineisto oli taas aluksi tarkoitus saada haastattelemalla väkivallan uhriksi joutuneita opettajia. Tutkimuskohde muuttui kuitenkin jälleen suunnitellusta, koska syytteen nostaneita opettajia oli äärimmäisen hankala löytää eikä heistä monikaan oletettavasti olisi ollut halukas haastateltavaksi, tai ainakin suurella todennäköisyydellä olisivat jättäneet jotain kiusallista sanomatta, ja aineisto näin olisi edelleen jäänyt liian yksipuoliseksi. Puolistrukturoitu haastattelu vaihtui siis ohjaajani avustuksella Opettaja-lehden artikkeleihin.

Opettajien ammattilehti on perustettu jo vuonna 1973 ja se ilmestyy noin 50 kertaa vuodessa. Lehti käsittelee artikkeleissaan opettajien arkea monista näkökulmasta. Lehden nettisivujen kautta pääsee arkistoon, mistä voi etsiä tietoa aiheesta kuin aiheesta vuosikymmenten takaa, mikäli fyysiset lehdet eivät ole lukijan käden ulottuvilla. Oppilaiden häiriökäyttäytymisestä on ensimmäisen kerran kirjoitettu jo kauan sitten. Mutta halusin rajata ajan kuitenkin vastaamaan enemmän nykyajan haasteisiin. Aihe on tällä hetkellä hyvinkin ajankohtainen ja siitä on keskusteltu tiiviisti monilla yhteiskunnan eri sektoreilla. Opettaja-lehden artikkelit ovat yksittäisten ihmisten kirjoittamia, mutta koska ongelma kansainvälinen, aineiston sisältö ja tulokset on mahdollisesti yleistettävissä koko valtakuntaamme. Valintakriteereinä olivat ennen kaikkea artikkeleiden ilmestymisajankohta ja sisällön sopivuus, mutta myös neutraalius sekä totuudessa ja tosiasioissa pysyminen. Neutraaliuden näen ehkä suurimpana haasteena, sillä mukana on ainoastaan opettajan näkökulma eikä aineistossa oteta kantaa oppilaan kohtaamiseen. Aihetta sivuavia artikkeleita oli enemmänkin, mutta silloin sisällönanalyysin ryhmittely ja analysoiminen yleensäkin olisi muodostunut joidenkin artikkeleiden kohdalla hieman teennäiseksi liian vähäisen tekstin vuoksi. Aineiston vanhin artikkeli on kirjoitettu vuonna 2002 ja uusin vastaavasti kymmenen vuotta myöhemmin, vuonna 2012. Aineiston artikkelit ovat:

1. *Uusi työturvallisuuslaki velvoittaa toimimaan. Väkivallan uhka, kiusaaminen ja häirintä otetaan huomioon uudessa työturvallisuuslaissa. Laki tulee voimaan vuoden 2003 alusta (2002).* Artikkeleihin ei ole merkitty erillistä tekijää

2. ja 3. Marja Puustinen; *Uusi työolotutkimus paljastaa epäkohtia opettajien työmäärissä ja kannustimissa. Opettajien häirintä yleistynyt* (2007) sekä *Juuri nyt: stoppi nettihäirinnälle* (2010).
4. Eeva Myyrä; *Nollatoleranssi nettikiusaamiseen* (2010).
5. Hannu Laaksola; *Nettikiusaaminen karkaamassa käsistä* (2010).
6. ja 7. Riitta Korkeakivi; *Nettiherja on lähes aina poliisiasia. OAJ vaatii törkypuheista vähintään sakkoja* (2011) ja *Ensin lensivät kynät, sitten tuolit ja pulpetti* (2012).
8. Soili Keskinen ja Tiina Rantala; *Harvoin, mutta aivan liian usein: opettajaa kiusataan. Kiusaaminen ei saa olla tabu. Ongelmat pitää puhua puhki ja häiriköinnille asettaa selkeät rajat* (2004).
9. Ulla Ojala; *Oppilaan väkivalta* (2007).
10. Kirsi Castren; *Kun oppilas kiusaa opettajaa* (2005).

5.4 Tutkimusmenetelmä

Tieteellisen tiedon ja tavallisen arkitiedon hankkiminen poikkeavat toisistaan. Tieteellisen tiedon hankkiminen vaatii nimenomaan tavoittelua, mutta ennen kaikkea perustelua, sillä kaikki tieteellinen tieto saadaan vain tietyn menetelmän avulla johdonmukaisten prosessien avustamana. Sen jälkeenkin tieto suodatetaan vielä erilaisten analyysien avulla ennen kuin sitä voidaan pitää pätevänä. Pentti Moilasan ja Pekka Räihän kirjoittamassa artikkelissa ”Merkitysrakenteiden tulkinta” kirjassa *Ikkunoita tutkimusmetodeihin II* todetaan tutkimuksen tekeminen olevan haastavaa, pohdiskelevaa ja peilaavaa, sillä ”koko inhimillinen todellisuus on täynnä merkityksiä. Siksi merkityksen kantajia on hyvin erilaisia, ja merkitysten tulkinta voi nojautua hyvinkin erilaisiin tutkimusaineistoihin.” (Aaltola & Valli 2001, 51.) Sopivan aiheen löytämisen lisäksi tutkijan olisi pystyttävä myös luomaan jotain uutta tutkimusongelmiensa avulla tieteen laajalle kentälle ja saatava oikeanlainen aineisto, millä tavoitteisiin päästään.

Tutkimuksella on oltava aina jokin tarkoitus. Tarkoitus määrittää sen, millaista tutkimusmenetelmää tutkija käyttää. Mistä tutkija sitten tietää, millaista menetelmää kannattaa käyttää? *Tutki ja kirjoita* kirjassa Hirsjärvi, Remes ja Sajavaara kertovat miten tutkimusstrategiaa tehdessään tutkija voi vastata mielessään kolmeen kysymykseen, joiden avulla voidaan helposti kartoittaa menetelmän tarkoituksenmukaisuus. On päätettävä tehdäänkö tutkimuksesta kartoittava, eli halutaanko kuvata ilmiön vaihtelevaa ilmentymistä vai halutaanko selittää sosiaalista ilmiötä. Seuraavaksi on rajattava tutkimuksen kontrollointiin liittyvät aspektit; eli vaatiiko tutkimuksen

käyttäytyminen jonkinlaista kontrollointia vai kuvataanko luonnollisesti tapahtuvia ilmiöitä. Viimeinen kysymys liittyy tutkimuksen ajankohdan määrittelyyn. Onko tutkittava ilmiö nykyaikaan liittyvä vai menneisyyteen sijoittuva. Itse tutkimusmenetelmän valintaa ajatellen ensimmäinen on näistä kolmesta kysymyksestä tärkein. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 1997, s. 128-129.)

5.5 *Kvalitatiivinen tutkimus*

Tutkijan on jo tutkimuksen alkuvaiheessa päätettävä, millaista tutkimusotetta hän aikoo käyttää tutkimuksen toteuttamiseen. Tieto siitä mitä tutkitaan, miten ja millä menetelmillä hankittavaa tietoa saadaan analysoitavaksi ja miten saatu tieto organisoidaan helpottavat tutkimusprosessien johdonmukaista suunnittelua.

Tämä tutkimus edustaa kvalitatiivista tutkimusotetta. Marjaana Soinisen ja Tuula Merisuo-Stormin teoksessa *Kasvatustieteellisen tutkimuksen perusteet* todetaan kvalitatiivisen lähestymistavan olevan taustafilosofialtaan hermeneuttinen, eli ilmiöitä pyritään ymmärtämään, tulkitsemaan ja että metodi vaatii tutkijalta jatkuvaa pohtimista esiintulevien ongelmien yhteydessä (Soininen & Merisuo-Storm 2009, 37; ks. myös Aaltola & Valli 2001, 26). Jari Metsämuuronen taas kuvaa kirjassaan *Tutkimuksen tekemisen perusteet ihmistieteissä* kvalitatiivista tutkimusta kokonaisuena joukkona erilaisia tulkinnallisia tutkimuskäytäntöjä. Metsämuuronen kuitenkin toteaa heti perään, että kvalitatiivista tutkimusta on vaikea selkeästi määritellä, koska sillä ei ole tiettyä teoriaa, paradigmaa tai metodia. (Metsämuuronen 2006, 203.) Kvalitatiivisen tutkimuksen tarkoituksena on kuvata todellista elämää ja sen kohteena yleensä on ihminen ja ihmisen maailma, jotka yhdessä muodostavat elämismaailman. Elämismaailma tarkoittaa kokonaisuutta, jossa ihmistä yleensä voidaan tarkastella. (Aaltola & Valli 2001, 26-27.) Kokonaisuus taas muodostuu sellaisista tutkimuksen kohteista, joita ihmistutkimuksessa tavataan: yksilöstä, yhteisöstä, sosiaalisesta vuorovaikutuksesta ja yleisesti ihmisten välisistä suhteista. Nämä saavat merkityksensä elämismaailmasta, ihmisten kokemustodellisuudesta, joka on koko ajan läsnä ja valmiina, yhtaikaa muuttuva ja muutettavana. (Hirsjärvi ym. 2000, 152.)

Laadullisen tutkimuksen tekeminen on prosessorientoitunutta, sillä tutkija henkilökohtaisesti kerää tutkimusaineiston ja prosessoi sitä eri näkökulmista. Tulkinnat ja näkökulmat kehittyvät tutkimusprosessin aikana ja siksi laadullisen tutkimuksen tekemisessä korostuvat tutkimuksen eri elementtien; tutkimustehtävän, teorianmuodostuksen, aineistonkeruun ja analyysin joustava

kehittyminen tutkimuksen edetessä. (Aaltola & Valli 2001, 68.) Aloittelevan tutkijan ongelma saattaa olla laadullisen tutkimuksen luonne, eli tutkija saattaa haluta tutkia kaikkea, vaikka olennaista olisi löytää informaatiotulvan seasta olennainen tieto ja nojata tutkimuskysymyksissään nimenomaan niihin. Laadullisen tutkimuksen aineiston rajaaminen onkin yksi haastavimmista vaiheista prosessissa; mitä ottaa mukaan ja mikä jätetään pois.

Soinisen ja Merisuo-Stormin mukaan (2009,38) tutkijoiden päämäärät vaihtelevat, mutta pääsääntöisesti halutaan kuvailla ja ymmärtää ilmiötä paremmin sekä ymmärtää ihmisten käyttäytymistä ja kokemuksia, ihmisten laajempia aikaansaannoksia ja toimintatapoja ilmöiden kautta. Juha Varton teoksessa *Laadullisen tutkimuksen metodologia* painotetaan, että tutkimiseen vaikuttaa koko ajan ratkaisevalla tavalla tutkijan oma tapa ymmärtää kysymykset, joita hän tutkii ja että tutkija on osa tutkimaansa merkisyhteyttä. (Varto 1992, 26-27.) Hirsjärven ym. (1997, 154) mukaan kvalitatiivisessa tutkimuksessa on otettava huomioon ensinnäkin se, että todellisuus on koko ajan muuttuva ja tapahtumat muokkaavat alati toistaan. Siksi tutkimuksen kokonaisvaltainen hahmottaminen on tärkeämpää kuin yksityiskohtien löytäminen tai niihin nojaaminen. Toiseksi jokaisella tutkijalla on oma arvomaailmansa, jonka kautta hän peilaa maailmaa, arvottaa asioita ja ymmärtää tutkimaansa ilmiötä. Siksi tutkija ei voi sanoutua irti arvolähtökohdista. Kvalitatiivisen tutkimuksen tärkeimpinä tavoitteina voidaan pitää inhimillisen ymmärryksen lisäämistä ja kokonaisvaltaisen, syvemmän käsityksen saamista ilmiöstä.

5.6 *Aineiston analyysi, sisällönanalyysi*

Kvalitatiivisen aineiston analyysi käsittelee järjestämättä olevaa aineistoa, mitä ei voi siirtää numeromuotoon. Analyysin avulla halutaan saada tietoa, ymmärtää, kuvata, selittää tai luokitella ilmiötä. Laadullista aineistoa voi analysoida monenlaisilla menetelmillä, mutta niitä kaikkia kuitenkin yhdistää tietyt piirteet kuten luokittelu, vertailu ja tulkinta. Käytännössä tutkijan tulee lukea, pohtia ja vertailla aineistoa yhä uudelleen ja uudelleen. (Aaltola & Valli 2001, 92.)

Laadullisen tutkimuksen tutkimuskysymykset ja aineiston kerääminen saattavat muokkautua vähitellen projektin edetessä, siksi myös myös aineiston analyysin edellytetään prosessiluonteista lähestymistapaa. Kari Kivinimen mukaan analyysia kannattaa harjoittaa jo teorian muodostamisen aikana eikä pelkästään sitten, kun kaikki aineisto on jo kerätty. Tutkijan on helpompi linjata ja täsmentää tutkimustaan, kun hänellä jonkinlainen näkemys ja suunta. Analysoinnissa on tärkeää aineiston luokittelu ja jäsentäminen eri alueisiin, jotta kokonaisuuden luominen ja

hahmottaminen olisi helpompaa. Raportoinnin vaarana saattaa olla tietty sirpalemaisuus, sillä epäolennaiset ilmiötä kuvaavat käsitteet saattavat vahingossa eksyä tutkimuksen aineistoon mukaan. Tärkeintä on johdonmukaisten ydinteemojen luominen ilmiötä kuvaavan aineiston ja sieltä esiinnousevien käsitteiden avulla. (Aaltola & Valli 2001, 76-79.)

Kvalitatiivisen tutkimusaineiston analysoinnissa ensimmäinen vaihe on, analyysimenetelmästä riippumatta, aineiston jäsentäminen joko arkipäiväisillä tai vastaavasti abstraktimmilla käsitteillä tilanteen niin vaatiessa. Aluksi yleiset teemaa-alueet saattavat olla kovinkin laajat, mutta luokittelu jatkuu koko ajan erilaisten perusteiden ohjailemina. Toisessa vaiheessa suoritetaan erilaisia vertailuja luokkien välillä. Luokilla on erilaisia ominaisuuksia, joita vertailemalla siirrytään jälleen astetta abstraktimmalle tasolle ja tutkija alkaa hiljalleen tiivistämään tutkimuksen aineistoa. Kolmannessa vaiheessa käsitteet ja luokitukset määritellään lopullisesti toisessa vaiheessa tehtyjen vertailujen pohjalta. Uudet määrittelyt tiivistävät tutkimuksen tulokset. (Aaltola & Valli 2001, 92-93.)

Oman tutkimusaineiston analyysimenetelmänä käytän sisällönanalyysiä. Jouni Tuomi ja Anneli Sarajärvi avaavat teoksessaan *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi* sisällönanalyysiä menetelmänä, jonka avulla voi analysoida dokumentteja systemaattisesti ja objektiivisesti. Dokumentti voi tarkoittaa niin kirjoja, artikkeleita, päiväkirjoja, kirjoituksia, haastatteluita, puheita, keskusteluita, dialogeja kuin raportteja. Periaatteessa kaikki kirjalliseen muotoon saatettu materiaali voidaan nähdä dokumenttina, joten käsite on hyvin väljä. Menetelmän avulla pyritään saamaan tutkittavasta aineistosta ja ilmiöstä tiivis ja selkeä kuvaus. Ongelmana sisällönanalyysissä on sen keskeneräisyys. Kerätty aineisto periaatteessa järjestetään vain sopivaan muotoon, jonka jälkeen dokumenteista esiin tulleet ilmiöt esitellään ikään kuin tuloksina, ja tutkija ei välttämättä ole tehnyt minkäänlaisia johtopäätöksiä. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 103-104.)

Sisällönanalyysi on tekstianalyysiä, eli sen avulla tarkastellaan ja etsitään tekstien merkityksiä, pyritään kuvaamaan dokumenttien sisältöä sanallisesti ja järjestämään aineisto tiiviiseen ja johdonmukaiseen muotoon kadottamatta kuitenkaan mitään informaatiota ilmiöstä (Tuomi & Sarajärvi 2009, 107-108). Tutkimusaineistoni käsittää monta artikkelia, joten hajanainen informaatiotulva saadaan muutettua selkeään, tiiviiseen ja yhtenäiseen muotoon. Koska on kyse laadullisesta tutkimuksesta, analyysi perustuu loogiseen päättelyyn ja tulkintaan. Aineisto hajotetaan ensin osiin, ilmiötä koskevat merkitykset käsitteellistetään ja lopuksi osat kootaan yhdeksi johdonmukaiseksi kokonaisuudeksi. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 108.)

Sisällönanalyysi on Tuomen ja Sarajärven mukaan kolmivaiheinen prosessi: ensin pelkistämävaiheessa aineistosta etsitään kaikki tutkimustehtävän tai tutkimusongelmien kannalta olennainen tieto. Epäolennainen informaatio karsitaan kokonaan pois. Klusteroinnissa eli ryhmittelyssä tutkimusongelmien kannalta tärkeät käsitteet, ilmaisut ja ajatukset analysoidaan tarkasti, jotta löydetään samankaltaisuuksia tai eroavaisuuksia. Klusterointivaihe tiivistää aineistoa selvästi ja ilmiön ymmärtäminen on helpompaa. Ryhmittelyvaihetta seuraa aineiston abrahointi eli tutkimuksen kannalta olennaisin tieto käsitteellistetään ja voidaan edetä johtopäätöksiin. Abrahointi on prosessi, missä muodostetaan lopullinen kuvaus tutkimuskohteesta. Sisällönanalyysi perustuu tutkijan tulkintoihin ja päättelykykyyn. Tutkija etenee empiirisestä aineistosta kohti yksityiskohtaisempaa ja käsitteellisempää näkemystä tutkittavasta ilmiöstä. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 108-112.)

Metsämuuronen taas lainaa teoksessaan Eija Syrjäläistä. Syrjäläisen (1994) mukaan sisällönanalyysin vaiheet voidaan jakaa seuraavasti: ensimmäisessä vaiheessa tutkija ”herkistyy”, mikä tarkoittaa tutkimusaineiston kokonaisvaltaista tuntemista ja tutkimuksen tekemisen kannalta tärkeimpien käsitteiden omaksumista. Toinen vaihe sisällönanalyysissä on aineiston sisäistäminen ja teorisointi. Kolmannessa vaiheessa tutkija aloittaa karkean luokittelun teemoittain, jotta saadaan muodostettua käsitys aineiston olennaisimmista tiedoista. Neljännessä vaiheessa tutkija täsmentää tutkimustehtävää ja käsitteitä. Seuraavaksi todetaan ilmiöiden esiintymistiheys ja mahdolliset poikkeukset, minkä jälkeen järjestetään uusi luokittelu. Viimeisinä vaiheina ovat saatujen tietojen puoltaminen tai horjuttaminen aineiston avulla ja johtopäätökset sekä tulkinta, minkä avulla tulos voidaan mahdollisesti siirtää laajempaan kontekstiin. (Metsämuuronen 2006, 244.)

5.6.1 Tekstianalyysi

Vaikka analyysi on toteutettu pääasiallisesti sisällönanalyysin avulla, ”hyvä tekstianalyysi hyödyntää diskurssianalyysin peruskysymyksiä: kuka sanoi, mitä sanoi, mitä tarkoitti, miksi sanoi, mihin pyrki ja kehen pyrki vaikuttamaan” (Metsämuuronen 2006, 247).

Diskurssianalyysi tutkii tekstiä ja puhetta ja niiden käyttöä erilaisista näkökulmista. Tekstin analysoinnin kannalta on Metsämuurosen (2006, 227) mielestä olennaista tietää enonsiaation käsite:

1. kuka tekstissä puhuu (puhuuko kertoja itsestään vai jostain toisesta ihmisestä tai asiasta)
2. mihin tekstissä vedotaan ja mitä vastaan kenties hyökätään

3. kenen näkökulma tekstissä halutaan tuoda ilmi, mihin samaistutaan ja mitä tarkastelukulmaa ei käsitellä lainkaan
4. mikä on puhujan suhde kerrottuun asiaan, henkilöihin, tekoihin ja tapahtumiin
5. miten tekstillä pyritään vaikuttamaan, miten kertoja pyrkii vakuuttamaan olevansa oikeassa, mikä on totta ja mikä ei

Etenkin haastatteluja tehtäessä tutkija saattaa olettaa, että tiedon antaja on ollut täysin rehellinen ja kaikki annettu on ollut totuudenmukaista. On kuitenkin mielekäästä kysyä, mistä näin voidaan aina päätellä? Tekstin tulkitseminen on vielä hankalampaa edellisen seikan näkökulmasta. Tutkijan on aina oltava kriittinen ja kysyttävä rehellisesti itseltään, onko varmasti löytänyt ja ymmärtänyt kaikki mahdolliset viitteet, jotka saattavat viitata toisin (Metsämuuronen 2006, 248).

5.7 Tutkimuksen luotettavuus ja yleistettävyyys

Varto (1992, 51) pitää validiutta kvalitatiivisen tutkimuksen keskeisenä piirteenä. Tutkimus on pätevä eli validi, kun tutkimuksen tulos vastaa tutkimusongelmia ja tutkimuskohdetta. Validius perustuu tutkimusprosessin yksityiskohtaiseen kuvaamiseen. Sitä validimpaa tutkimusraportin tieto on mitä lähempänä se on todellista tilannetta. Kvalitatiivisen tutkimusotteen yleistettyä on sitä samalla alettu kritisoimaan. Kvalitatiivinen tutkimus kyseenalaistetaan monissa lähteissä; onko se todella tieteellistä tutkimusta? Kvalitatiivinen tutkimus toki pyrkii tieteellisen tutkimuksen tavoin tarkkuuteen ja systemaattisuuteen, mutta syytösten mukaan tutkimukset eivät ole aina objektiivisia, koska tutkijat eivät välttämättä tarpeeksi perustele tutkimusmetodejaan, johtopäätöksiään tai tuloksiaan, tutkimuksissa kuvataan epäolennaisia asioita ja tutkimuskohteet saattavat yleensäkin olla liian suppeita ja yksipuolisia. Ongelmana on myös se, että erilaiset mittarit ja validikriteerit on alunperin luotu määrällisen tutkimuksen tekemisen avuksi. (Soininen & Merisuo-Storm 2009, 37-38, 164). Yhtä ja oikeaa vastausta ei voida antaa, mutta kvalitatiivisen tutkimuksen pätevyyttä voidaan tarkastella Soinisen & Merisuo-Stormin (2009, 165-166) teoksen mukaan neljän kysymyksen avulla:

1. Kuinka voidaan saavuttaa luotettavuus tutkimustulosten analysoinnissa?
2. Kuinka sovellettavia ja yleistettäviä tulokset ovat, mikä ne siirretään toiseen, vastaavanlaiseen ilmiöön?
3. Olisivatko tulokset vastaavanlaisia jos tutkimus toistettaisiin uudelleen samalla testiryhmälle?

4. Kuinka voidaan varmistaa, että tulokset ovat nimenomaan vastaajista ja ilmiöstä johtuvia eivätkä tutkijan omia näkemyksiä?

Aloittelevan tutkijan kannalta kvalitatiivinen tutkimus on siis haastavaa. Esimerkiksi analysoitavan aineiston tulkinnasta ja johtopäätöksistä ei ole selkeitä, yksiselitteisiä ohjeita ja tulkinnoissa tulee ottaa monien eri tekijöiden yhteisvaikutus huomioon (Soininen & Merisuo-Storm 2009, 151). Jokaisen tutkijan on siis itse luotava omat johtopäätöksensä ja pohdittava vastaako totuudenmukaisesti luomiinsa tutkimuskysymyksiin. Juha Varto mainitsee laadullisen tutkimuksen metodologia kirjassaan, että tutkimuksen tuloksen on vastattava tutkimuksen päämääriä ja tutkimuskohdetta. Tutkimustulokset edellyttävät, että tutkija on hahmottanut tutkittavan kokonaisuuden ja pystynyt kehittämään omaa näkemystään asioista. Olennaista tutkimuksessa on myös se, että kaikki satunnaiset ja epärelevantit tekijät on saatu karsittua minimiin. Varto tosin on sitä mieltä, että haastatteluissa ja aineistonhankinnassa sattuneet mahdolliset virheet pystyy kompensoimaan uudella, luotettavalla aineistonhankinnalla. (Varto 1996, 103-104.)

6 NOLLATOLERANSSI?

Opettaja-lehden arkistosta löytyy hakusanoilla kiusaaminen, henkinen väkivalta, fyysinen väkivalta, työsuojelu kymmeniä tutkimukseen sopivia artikkeleita 1980-luvulta aina tähän päivään saakka. Ennen vuosituhaten vaihdetta aihetta oli jo käsitelty jonkin verran, mutta opettajiin kohdistuvista väkivaltaisuuksista kirjoittaminen ja tiedottaminen ovat selkeästi lisääntyneet viimeisen kymmenen vuoden aikana. Aineistoon hyväksyin vuonna 2002 julkaistut ja sitä uudemmat artikkelit, koska halusin tutkia ilmiötä nykyaikaa puhuttelevien epäkohtien näkökulmasta.

Aineiston mukaan ilmiöt ja ongelmat ovat läsnä kaikkialla. Vuosituhaten alussa kirjoitetut artikkelit viittaavat oppilaiden kielenkäyttöön ja yleisiin järjestyshäiriöihin, kun taas nykyään tietotekniikan yleistyessä nettihäirinnästä kirjoitetaan paljon enemmän. Opettajille on tehty vuosien aikana useita valtakunnallisia kyselyitä, joiden tarkoituksena on saada käsitys ongelman vakavuudesta ja laajuudesta. Toiset artikkelit näkevät oppilaiden opettajiin kohdistuvan väkivallan todella vakavana tulevaisuuden uhkana, kun taas samalla toisaalla jonkun toisen mielestä uhka on vain marginaalinen ja koskee vain pientä joukkoa opettajista. Aggressiivinen käytös ja asiaton kielenkäyttö on kuitenkin osa arkea nykyajan luokkahuoneessa. Yleinen mielipide on se, että pelkän työrauhan ylläpitäminen ja kurinpitotoimet kuluttavat liikaa opettajan voimavaroja ja laskevat opetuksen tasoa. Kaikilla artikkeleilla on yhteinen sävel tulevaisuutta ajatellen: työnantajan ja työntekijöiden pitää toimia tiukemmin yhteisyydessä ongelmien korjaamiseksi, kiusaaminen tulee aina ottaa vakavasti, pienessäkin määrin ilmenevä väkivalta on huolestuttavaa ja väkivallan ehkäisyyn tulee kiinnittää huomattavasti enemmän huomiota.

Nykyajan ”muoti-ilmiöksi” on muodostunut nettikiusaaminen ja aineistossa neljä artikkelia käsittelevätkin juuri tietotekniikan mahdollistamia lieveilmiöitä. Toiset neljä artikkelia taas keskittyvät tavanomaisiin ja arkisempiin ongelmiin luokkahuoneissa, eli oppilaiden aggressiiviseen käyttäytymiseen ja kielenkäyttöön. Aineiston loput kaksi artikkelia viittaavat

sisällöissään lain tuomiin seikkoihin, joiden perusteella työnantajalla on viimeinen valta ja vastuu asioiden korjaamisessa.

Puustisen, Myyrän, Korkeakiven ja Laaksolan artikkeleissa esiintyvien alkuperäisilmauksien

- ”nettikiusaamisesta on tullut yleinen oppilaiden ja opettajien häirinnän muoto”
- ”nettihäirintä vaikuttaa merkittävästi opettajien hyvinvointiin ja siksi OAJ:ssa on päätetty ryhtyä ehkäisemään kiusaamista”,
- ”nollatoleranssi on ehdoton raja opettajan herjaamiseen netissä”,
- ”opettajien häirintä ja kiusaaminen netissä ja kännykällä on noussut ongelmaksi kaikkialla Euroopassa”

avulla voidaan artikkelit ja niiden sisällöt selkeästi erottaa omaksi ryhmäkseen. Näiden ja monien muiden aineistosta esiin tulevien ilmauksien perusteella voidaan hahmottaa ja luoda keskeisiä käsitteitä kuten;

- uudenlainen uhka
- nettikiusaamisen määritelmä
- nettikiusaamisen laajuus
- toimintaohjeiden luominen
- rajojen asettaminen ja kaikkiin ongelmatilanteisiin puuttuminen
- kunnianloukkaukset ja laittomat uhkailut
- mediakasvatus
- tietoisuuden lisääminen
- netin käyttäytymissäntöihin perehtyminen.

Nämä neljä artikkelia selkeästi pyörivät nettikiusaamisen, sosiaalisen median ja sen kautta syntyneiden ilmiöiden parissa. Nettikiusaamisesta on tullut haaste kaikkialla Euroopassa ja järjestöt tekevät koko ajan enemmän yhteistyötä, jotta ongelmiin saataisiin ratkaisuja. Nettikiusaaminen on uudenlainen uhka, mihin ei olla kunnolla varauduttu eikä varsinaisia ohjeita ole olemassa. Nettikiusaaminen käsitteenä ei edes ole vielä selkeä ja yksiviivainen. Netin kautta opettajien kiusaaminen on kuitenkin helppoa. Kunnianloukkaus ja uhkailut ovat rikoslain vastaisia tekoja, tehdään ne sitten sähköisessä ympäristössä tai todellisuudessa. Mediakasvatuksen merkitys korostuu siksi entisestään ja etenkin vanhempien tulisi ymmärtää netissä tapahtuvan kiusaamiseen vakavuus ja seuraukset kaikille osapuolille.

Arkisempia ongelmia esiintyy kaikkialla Suomessa ja niistä puhutaan myös enemmän. Etenkin pienluokat ovat saaneet kritiikkiä osakseen. Teräväkielisten mielestä erityisluokat ovat eräänlaisia lasten ”loppusijoituspaiikkoja”, jossa valitettavan usein oppimisvaikeuksista kärsivät taistelevat väkivaltaisten ja vaarallisten lasten kanssa. Korkeakiven, Ojalan, Castrenin sekä Keskinen ja Rantalan ilmaukset kuten

- ”aggressiivinen käyttäytyminen ja karkeat puheet ovat osa nykykoulun arkea”
- ”perusopetuslakiin pitää kirjata, ettei luokassa saa häiritä muista tai käyttäytyä epäasiallisesti”
- ”useimmat opettajat tietävät omakohtaisesti, mitä on tulla kiusatuksi oppilaiden taholta”
- ”suurin osa koulussa työskenteleviin aikuisiin kohdistuvasta väkivallasta on sanallista ja vain vähäisessä määrin fyysistä kiinnikäymistä tai lyömistä”

osoittavat, että ongelmat oppilaiden käyttäytymisessä ovat edelleen suurin huolenaihe valtakunnallisesti. Näistä artikkeista nousee esiin seuraavanlaisia käsitteitä:

- nuorten pahoinvointi
- lasten monimuotoiset ongelmat
- oppilashuollon ja sosiaalihuoltojärjestelmän vastuu
- opettajan työkuulttuurin muutos
- opetuksen sabotointi ja loukkaava käytös
- rajojen asettaminen, kurinpitokeinojen käyttäminen
- valtasuhteet
- väkivallan estäminen.

Myös näissä artikkeleissa on selkeästi omat teemansa, joiden alle käsitteet ”putoavat” kuin luonnostaan. Väkivallan esiintyminen on aina monien seikkojen summa. Kiistaton tosiasia on kuitenkin se, että kouluissamme on yhä enemmän vakavista psyykkisistä ongelmista kärsiviä oppilaita. Luokkahuoneessa tapahtuvia väkivaltaisuuksia osaltaan varmaan selittää se, että säästösyistä opetusryhmät ovat liian suuria ja edelleen säästösyistä erityisopetuksen luokkia on purettu ja nimenomaan erityisoppilaita on siirretty yleisopetuksen piiriin ja taas toisaalta yleisopetuksen opettajaa ei olla tarpeeksi koulutettu vastaamaan erityisoppilaan vaatimuksia. Globaali taloudellinen epävarmuus ja vanhempien huoli taloudellisessa ahdingossa on äärimmäisen huono yhdistelmä tunne-elämältään epävakaaalle lapselle.

Opettajalle tulee lain mukaan taata turvallinen työympäristö. Nimenomaan tätä seikkaa korostetaan Puustisen ja Opettaja-lehden julkaisemissa artikkeleissa, vaikkakin aihe tulee vastaan vähäisemmässä määrin monessa muussakin aineiston artikkelissa.

- ”Työturvallisuuslaki sisältää säännökset turvallisuuden johtamisen keskeisistä asioista ja edellyttää järjestelmällisiä toimintatapoja”
- ”työturvallisuuslain mukaan työpaikalla tulee olla työsuojelun toimintasuunnitelma, jossa asetetaan vähintään toimintapolitiikka, mutta se voi olla myös pidemmälle viety toimintasuunnitelma”
- ”työturvallisuuslaki edellyttää työnantajalta toimia häirinnän ja epäasiallisen kohtelun poistamiseksi”.

Näiden kahden artikkelin pohjalta voidaan luoda muiden muassa seuraavia käsitteitä:

- väkivallan uhka ja häirintä
- työturvallisuuslain velvoitteet
- turvallisuuden ja työolojen parantaminen
- työkyvyn ylläpitäminen
- riskien arvioiminen ja väkivaltilanteissa menetteleminen.

Artikkelit selkeästi korostavat työnantajan roolia ongelmien ehkäisyssä, puuttumisessa ja valvonnassa, unohtamatta kuitenkaan opettajan aktiivista olemusta.

Aineisto on siis mahdollista jakaa kolmeen suurempaan luokkaan sisältöjen mukaan. Käsitteitä yhdistelemällä saadaan luotua erilaisia yläluokkia kuten

- nettikiusaamisen ongelman määrittely
- lainsäädännölliset puuttumiskeinot
- keinojen käyttöönottoaminen ja pelisääntöihin perehdyttäminen.

Yläluokat yhdistämällä saadaan pääluokka *nettikiusaaminen ja mediakasvatus*.

Käytöshäiriöiden teemoittelussa yläluokkia ovat esimerkiksi:

- nuorten pahoinvoinnin tausta
- nuorten pahoinvoinnin seuraukset
- ongelmakäyttäytymiseen puuttuminen

Yläluokat yhdistämällä saadaan pääluokka *nuorten pahoinvointi ja pelon kulttuuri*.

Viimeisten artikkeleiden pohjalta voi luoda yläkäsitteitä kuten

- lainmukainen ideaali työturvallisuus
- riskien hallinta

Yläluokat yhdistämällä saadaan pääluokka *koulun turvallisuuspolitiikka ja sen organisoiminen*.

Olennaista on kuitenkin huomata, että vaikka artikkelit käsittelevät luonteeltaan erilaisia asioita, lähtökohta on kaikissa sama: ennakointi, ongelmiin puuttuminen ja turvallinen työympäristö halutaan taata kaikille.

6.1 Lyhyesti artikkeleista

Riitta Korkeakivi mainitsee artikkelissaan, että nollatoleranssi saatava ehdottomaksi rajaksi nettikiusaamiseen. Kiusaamiseen on puututtava tiukasti, muuten asiat pahenevat entisestään. Korkeakiven haastatteleman OAJ:n työmarkkinalakimies Erkki Mustosen mielestä on asetettava tiukat, selkeät rajat ja puututtava välittömästi, jos kiusaamista esiintyy pienissäkin määrin. Mitä paremmin nollatoleranssi toteutuu, sitä turvallisemmaksi opettaja tuntee olonsa ja näin opetuksen laatukaan ei kärsi. Työnantajalla on lainmukainen velvollisuus luoda johdonmukaiset, kaikkien tiedossa olevat toimintamallit tilanteiden korjaamiseksi. Korkeakivi haastatteli myös OAJ:n kehittämispäällikkö Nina Lahtista, joka korostaa, että kunnianloukkaus on koko perheen asia. Lahtinen toivoo, että koulupoliisi otettaisiin entistä tiiviimmin mukaan yhteisiin sovitteluihin. Pienikin rangaistus on Lahtisen mukaan tärkeä; nettiherjasta tulisi saada vähintään sakkoja viestiksi siitä, että yhteiskunta ei jätä tuomitsematta. OAJ tekee eri tahojen kanssa yhteistyötä tilanteen korjaamiseksi ja ongelman kitkemiseksi. Korkeakiven mukaan laki ei ole kuitenkaan sama kaikille, sillä kaikista netissä tapahtuvista kunnianloukkauksista tekijä ei saa rangaistusta laisinkaan. Monet ammattilaiset ihmettelevätkin miten on mahdollista jättää puuttumatta tilanteisiin, joissa löytyvät kaikki kunnianloukkauksen, seksuaalisen häirinnän ja laittoman uhkauksen piirteet. Opettajat toivovat tiiviimpää yhteistyötä vanhempien kanssa, sillä kaikki eivät tunnu ymmärtävän netissä tapahtuvan herjan vakavuutta ja vaikutuksia opettajan elämään. Nettikiusaamisen potentiaalinen laajuus on vakava asia, sillä jokainen opettaja on mahdollinen uhri. Kiusaaminen ja solvaaminen voi jättää elinikäiset jäljet.

Eeva Myyrä kirjoittaa Korkeakiven tavoin nettikiusaamiseen puuttumisesta. Myyrän mukaan kolmetoista opettajaa sadasta kertoo tulleen uhkailluksi ja loukatuksi sosiaalisessa mediassa. OAJ:n kanta on se, että yksikin tapaus on liikaa. Kiusaamisen vakavuus vaihtelee nimittelystä aina

tappouhkauksiin asti. Jälleen kerran jonkin opettajakyselyn mukaan 70 prosenttia vastaajista ei ole kokenut minkäänlaista kiusaamista kuluneen puolen vuoden aikana. Kolmannes vastaajista on sitä mieltä, että pitävät hyvin epätodennäköisenä joutuvansa tulevaisuudessa uhkailluksi. Nettikiusaamisenkin vaikutukset voivat olla äärimmäisen vakavat, siksi OAJ aikoo panostaa kiusaamisen ehkäisyyn. OAJ kamppailee nettikiusaamisen kanssa entistä väkevämmin, mutta Nina Lahtinen OAJ:stä toteaa suuren ongelman olevan se, että opettajiin kohdistuvan nettikiusaamisen kitkemisestä tai puuttumisesta ei ole mitään virallisia ohjeita, toisin kuin lapsilla. Jonkinlaisia ohjeita on Lahtisen mukaan vain kuudessa prosentissa oppilaitoksista. OAJ on päättänyt ryhtyä ehkäisemään nettihäirintää laatimalla kunnolliset toimintaohjeet. Tietoisuuden lisääminen ja asioiden selvittämien uhrien kanssa ovat ensisijaiset apukeinot opettajille. Kiusaamisesta on keskusteltava avoimesti työyhteisön jäsenten, vanhempien ja myös oppilaiden kanssa. Koulun opetussuunnitelmiin tulisi sisällyttää netin käyttäytymissääntöihin perehtyminen. Mikäli kiusaamista havaitaan, asiaa voidaan käsitellä ensin yhdessä asianomaisten kanssa koulun omin keinoin, mutta jos se ei onnistu ja kyse on vakavammasta rikkeestä, on otettava yhteyttä poliisiin, ammattijärjestöön tai työsuojeluvaltuutettuun. Netti on siitäkin ongelmallinen väylä, että kaikki sinne viety informaatio myös jää bittimaailmaan ja kiusaaminen näkyy paljon laajemmalle.

Eeva Myyrä ja Marja Puustinen toteavat molemmat artikkeleissaan, että nettikiusaamista on tutkittu Euroopassakin vain vähän. Puustisen mukaan OAJ on mukana hankkeessa eurooppalaisia opetusalan ammattijärjestöjä edustavan Etucen kanssa. Etuce haluaa lisätä tietoisuutta nettikiusaamisesta ja sen vaikutuksista työoloihin ja kunkin opettajan terveyteen. Myös Puustisen artikkelissa on haastateltu OAJ:n lakimiestä Nina Lahtista, jonka mukaan opettajien kiusaaminen netissä on noussut suureksi ongelmaksi koko Euroopassa. Kaikilla opettajajärjestöillä on yhteinen huoli uudesta ikävästä ilmiöstä ja siitä mihin suuntaan ilmiö on vielä muuttumassa, mikäli ongelmaan ei tartuta tiukasti. Eurooppalaisia opetusalan ammattijärjestöjä edustava Etuce perustikin syksyllä 2009 yhdessä Espanjan, Iso-Britannian, Saksan, Slovanian ja Suomen kanssa yhteisen ohjausryhmän, joka pohtii ja etsii ratkaisuja opettajien häirintään ja kiusaamiseen netissä ja kännykällä. Lahtisen mukaan ryhmä pyrkii kokoamaan hyviä käytänteitä tilanteiden estämiseksi ja etsii ratkaisuja eri maiden lainsäädännöistä ja nettihäirinnän puuttumisen nykyisistä keinoista. Kun informaatiota on kerätty tarpeeksi, se analysoidaan ja tiedon avulla päätetään mahdollisista, tulevista jatkotoimenpiteistä. Suomen rikoslakiin saatiin marraskuussa 2009 muutos, jossa häiritsevien viestien lähettäminen rinnastetaan häiritseviin puheluihin. Lahtinen toistaa itseään ja toteaa Puustisen, Myyrän ja Korkeakiven haastatteluissa Suomessa olevan suurin ongelma on se,

että viranomaiset eivät välttämättä ota nettiilmiötä tarpeeksi vakasti ja teot eivät lain mukaan ole tarpeeksi raskauttavia syytteen nostamista varten.

Myös Hannu Laaksola ottaa kantaa nettikiusaamiseen. Oppilaiden tietotekniset taidot ja sosiaalinen media ovat luoneet uudenlaisen kiusaamisen muodon. Nettikiusaamisesta on tullutkin yleinen ja entisestään laajeneva opettajien häirinnän muoto, koska netissä tapahtuva kiusaaminen on niin helppoa. Laaksola on samaa mieltä Lahtisen kanssa siitä, että nuoret eivät useinkaan ymmärrä tekojensa vakavuutta, koska kiusattu ei ole läsnä samassa tilassa eivätkä näe hänen reaktioitaan. Laaksolan mukaan nettikiusaamiseen tulee puuttua koko yhteiskunnan voimin ennen kuin se muuttuu täysin hallitsemattomaksi. Laaksola painottaa, että netissä tapahtuva kiusaaminen on yhtä todellista kuin kasvotusten ja että aikuinen reagoi kiusaamiseen yhtä vahvasti kuin lapsikin. Oikeanlainen mediakasvatus opettaa lapsille ja nuorille yksityisyyden suojan rajat, mikä on sallittua ja mikä ei. Puustinen, Myyrä, Korkeakivi ja Laaksola kaikki siis allekirjoittavat väitteen, että virkavallalle nettikiusaaminen on lainsäädännön näkökulmasta ongelmallinen, sillä nykyiset rikoslain pykälät on kirjoitettu aikaa ennen sosiaalisia medioita ja rikoslaki suhtautuukin moneen vakavaan ilmiöön välinpitämättömästi. Artikkelissa kritisoidaan myös kuntatalouden säästöjä ja Laaksolan mielestä monien ongelmien taustalla voi nähdä opetusryhmien suuret koot ja epärealistiset koulutukselliset tavoitteet, jotka ylityöllistävät opettajia ja ajavat heidät entistä kauemmaksi oppilaista. Taloudelliset ongelmat ovat suuri perusopetuksellinen ongelma, sillä opettaja ei ehdi kohdata oppilaita ja opetuksen laatu heikkenee.

Ulla Ojala kertoo yhä suurenevasta lasten ja nuorten ryhmästä, jotka kärsivät vakavista psyykkisistä ongelmista. Paha olo kärjistyy koulussa ja näkyy opettajiin kohdistuvissa väkivallan teoissa. Ulla Ojala viittaa Janne Kivivuoren ja Venla Salmen tekemään nuorisoriikollisuuskyselyyn, missä tutkittiin myös joiltakin osin opettajiin kohdistunutta häirintää ja väkivaltaa. 5000 vastanneesta peruskoulun yhdeksännen luokan oppilaasta 38 prosenttia oli loukannut opettajaa kuluneen lukuvuoden aikana, 2 prosenttia uhannut väkivallalla ja 4 prosenttia käyttänyt väkivaltaa. Oja toteaa, että mikäli lapsi ei saa kotonaan tarpeeksi lämpöä ja läheisyyttä, lapsen itsetunto ja minäkuva särkyvät. Näissä tapauksissa terveyden- ja sosiaalihuoltojärjestelmän ja varhaiskasvatuksen opettajat ovat suuressa vastuussa lapsen tulevaisuutta silmällä pitäen. Ojalan artikkelissa Suomen mielenterveysseuran projektijohtaja Marjo Hannuksela ja aluekuraattori Oili Väisälä puhuvat siitä, miten lapset tarvitsevat ohjausta ja tukea ja aikuisen todellista läsnäoloa. Väisälä toteaa, että liian moni lapsi elää suuren henkisen kuorman alla, ja opettajan yksikin väärä ilmaisu saattaa sysätä lapsen raiteiltaan, jolloin väkivaltainen käyttäytyminen saattaa juurikin

kohdistua opettajaan. Oppilashuollon ja sosiaalipuolen ammattilaisten välillä kaivataankin tiiviimpää yhteistyötä. Kajaanintullin koulun erotyisluokanopettajana työskentelevä Marjut Koskelan mielestä kaikki lapset eivät välttämättä ole edes koulukuntoisia, vaan siltikin ongelmaoppilaita on siirretty yleisopetuksen piiriin. Koskelan mielstä pienemmät opetusryhmät olisivat kaikista helpoin tapa kehittää kouluviihtyvyyttä, parantaa lasten hyvinvointia ja ehkäistä kouluväkivaltaa, jolloin kaikki oppilaat saisivat enemmän kaipaamaansa huomiota. Tämä olisi huomionarvoista, sillä joidenkin teetettyjen tutkimusten mukaan monet alle 12-vuotiaat tuntevat itsensä merkityksettömiksi. Lapset eivät siis tarvitsemaansa huomiota missään, eivät kotona eivätkä koulussa.

Kirsi Castrenin artikkeli myös osaltaan ottaa kantaa ongelmaoppilaisiin, heidän käytökseenä ja mahdollisiin ratkaisukeinoihin vakavien tilanteiden välttämiseksi. Oppilas käyttää valtaa kiusatessaan ja on saanut jonkinlaisen yliotteen opettajasta. Kiusaamisen lopettaminen vaatii yhtäläillä vallankäyttöä. Rajojen asettaminen ja vähemmän viralliset rangaistuskeinot toimivat kuitenkin paremmin ongelman hoitamisessa kuin räyhääminen ja jälki-istuntojen antaminen. Rauman opettajankoulutuslaitoksen professori Soili Keskinen toteaa ja muistuttaa, että olennaista ongelman esiintymisen kannalta on kuitenkin opettajan persoona ja vallan käyttäminen. Mikäli oppilaat kokevat olonsa turvalliseksi ja luottamuksen arvoiseksi, he kunnioittavat opettajaa. Jos opettaja taas huokuu epävarmuutta ja jopa sallii itseään kohdeltavan kaltoin, oppilaidenkin on vaikea kunnioittaa epävarmaa opettajaa. Oppilas tuntee yhtä lailla turvattomuutta, jos läsnä ei ole vahvaa aikuista. Tunteiden säätelyminen onkin opettajan työssä tärkeää, sillä luokan edessä koetut ongelmat saattavat synnyttää hyvinkin voimakkaita tunteita, joita ei kannattaisi oppilaille näyttää. Opettajan omien tunteiden säätelyminen ja epäonnistuminen heikentää keskittymiskykyä ja lisää levottomuutta ja ärtymystä. Suuret luokkakoot vaativat opettajalta todella paljon tunneälyä ja tilanteisiin sopeutumista.

Castrenin mukaan kiusaamistilanteet eivät välttämättä kasaudu samoille opettajille, vaan alueittain ja jopa kouluittain, sillä joillakin alueilla saattaa yksinkertaisesti olla enemmän sosiaalisia ongelmia. Joillakin alueilla rehtorit ovat avainasemassa ongelmanratkaisussa, tai ainakin ongelmiin puuttumisessa. Castren korostaa, että mikäli kiusaaminen jatkuu pitkään, kokemus saattaa muuttua hiljalleen niin nöyryyttäväksi, että edes työtovereille puhuminen on vaikeaa tai jopa mahdotonta. Artikkelin mukaan lähes 90 prosenttia opettajista on joskus kokenut kiusaamista oppilaiden toimesta.

Tiina Rantalan ja Soili Keskinen artikkeli käsittelee yhtä lailla oppilaiden epäkunnioittavaa ja aggressiivista käyttäytymistä ja sen yleistymistä luokkahuoneessa. Opettajaa kuormittavat nykyään enemmänkin rangaistusten antaminen ja kurinpidolliset toimet kuin itse opettaminen. Oppilaiden käyttäytyminen on muuttumassa koko ajan julmemmaksi ja silti opettajien toimintaoikeuksia supistetaan entisestään. Pienikin opettajiin kohdistuva väkivalta on aina vakavaa, siksi ehkäisevät toimet ovat ensi arvoisen tärkeitä. Yleinen mielipide edelleen hankaloittaa tilanteisiin puuttumista eikä tilanteisiin suhtauduta tarpeeksi vakavasti, sillä monien mielestä häiriötilanteet syntyvät enemmänkin opettajan ammattitaidottomuudesta. Opettajien kiusaaminen on edelleenkin jonkinlainen vaiettu salaisuus. Myös Rantala ja Keskinen viittaavat Kivivuoren vuonna 1997 julkaistuun tutkimukseen, jonka mukaan peräti 70 prosenttia opettajista oli kokenut henkistä väkivaltaa oppilaiden toimesta. Opettaja-lehden oman, vuonna 2000 tekemän, kyselyn mukaan yli 20 prosenttia 1125 opettajasta kokivat olleensa kuluneen lukuvuoden aikana usein tai jopa jatkuvasti oppilaiden kiusan kohteena. Toisaalta joidenkin opettajien mielestä koetut väkivaltakokemukset ovat ainoastaan yksittäistapauksia kuin toistuvaa kiusaamista. Kivivuoren ja Tuomisen mukaan väkivaltakokemukset valitettavan usein kasaantuvat enemmän tietyille opettajille. Edellämainittu tutkimustulos taas on ristiriidassa syntyy Castrenin artikkelin kanssa, sillä Castrenin mukaan kiusaamistilanteet ovat enemmänkin aluekohtaisia kuin yksilöllisiä.

Aihetta on tutkittu aiemminkin ja moniin tutkimuksiin vastanneiden opettajien mukaan selkeiden normien ja rajojen asettaminen sekä käyttäytymissääntöjen luominen jokaiseen kouluun vähentäisivät opettajiin kohdistuvaa väkivaltaa. Mikäli kiusaamistilanteita syntyy, koko kouluyhteisön tulisi reagoida niihin heti ja painotettava nollatoleranssia, mistä puhuvat myös aiemmat artikkelien kirjoittajat. Oppilaiden kanssa olisi syytä keskustella aiheesta sopivan ilmapiirin vallitessa ja saada heidät oikeasti ymmärtämään tekojen vakavuus ja niiden seuraukset. Koulun ja kodin välille kaivattaisiin myös enemmän yhteistyötä, mutta yleensä juurikin ongelmalasten vanhemmat ovat vähiten innostuneita yhteistyöstä. Keskinen ja Rantala toteavat ,erityisluokanopettaja Marjut Koskelan tavoin, että luokkakoot ovat liian suuria ja hankaloittavat oppimis- ja käytöshäiriöisten tukemista, ja nimenomaan nämä tavalliseen luokkaan sijoitetut erityisoppilaat kuormittavat opettajia eniten. Kouluväkivalta ei koskaan saa olla yhden ihmisen sota, vaan koko yhteisön on kannettava vastuu tilanteen hoitamiseksi. Mikäli taloudellinen tilanne ei mahdollista kaikkialla luokkakokojen pienentämistä, on koulun johdon kuitenkin asetettava johdonmukaiset rangaistukset ja yritettävä kaikkensa estääkseen väkivallan syntymistä. Nuoria opettajia tulisi tukea enemmän heidän kohdatessaan vastoinkäymisiä, ja jo opettajakoulutuksessa tulisi enemmän huomioida nykyinen oppilasaines. Castrenin tavoin Keskinen ja Rantala

mainitsevat myös opettajan persoonan ja vastuun omasta käyttäytymisestään. Oppilaiden luottamus ansaitaan ja sen eteen on tehtävä töitä. Rantalan ja Keskisen mielestä aiheesta on keskusteltava mahdollisimman avoimesti, sillä valitettavan usein kiusaamistilanteet tapahtuvat luokkahuoneessa suljettujen ovien takana.

Riitta Korkeakiven uudemmassa kirjoitelmassa käsitellään samoja teesejä kuin Ulla Ojala omassa artikkelissaan. Luokassa saattaa olla oppilas, jolla on vakaviakin käytöshäiriöitä. Ongelmaoppilaat jäävät monesti tavallisen luokanopettajan vastuulle, sillä oppilashuolto toimii Suomessa onnettoman hitaasti, toteaa nykyään OAJ:n kehittämispäällikkönä toimiva Nina Lahtinen. Opettaja saattaa tuntea syyllisyyttä, koska ei pysty yksin auttamaan oppilasta. Yksi vaikea oppilas saattaa olla kohtalokas koko luokalle ja oppimisilmapiirille. Opettajan kädet ovat kuitenkin sidotut eikä hänellä ole juurikaan käyttökelpoisia rangaistuskeinoja tilanteen korjaamiseksi: luokasta poistaminen, jälki-istunto tai kirjallinen varoitus eivät auta ongelmien syihin. OAJ, Vanhempainliitto, Suomen rehtorit ja Opsia vaativat perusopetuslakiin lisäyksen, ettei luokassa saa häiritä muita tai käyttäytyä epäasiallisesti. Yli 80% suomalaisista on sitä mieltä, että opettajalla ei ole enää tarpeeksi oikeuksia puuttua oppilaiden epäasialliseen käyttäytymiseen. Oppilaat ovat myös entistä tietoisempia rangaistuksien rajallisuudesta. Perusopetuslaissa tulisikin ilmaista täsmällisesti, mitkä ovat oppilaiden oikeudet, velvollisuudet ja rangaistukset. Korkeakivi haluaisi jokaiseen luokkahuoneeseen puhelimen, jolla saa yhteyden toiseen opettajaan vakavan uhan kohdatessa. Näissä tapauksissa tulee myös pohtia, onko tavallinen opetusjärjestely oppilaalle johdonmukainen vai pitäisikö opetuksen tapahtua jossain muussa tilassa. Korkeakivi mainitsee hyviä vinkkejä paremman työrauhan luomiseen: ensinnäkin; vakavissa tapauksissa opetus voidaan evätä kolmeksi työpäiväksi, jolloin sosiaali- ja terveystoimi selvittää oppilaan ja perheen hyvinvoinnin. Toiseksi; tavallisen jälki-istunnon sijaan oppilaille tulisi antaa yleishyödyllisiä tehtäviä. Kolmanneksi; opettajille tulisi antaa oikeus vaarallisten ja opetusta häiritsevien esineiden takavarikoimiseen; Neljänneksi; kaikki asetetut rangaistukset tulisi suorittaa lukukauden loppuun mennessä. Viidenneksi; kaikkien oppilaiden tulee huolehtia tehtävistään ja käyttäytyä epäasiallisesti, sillä muiden häiritseminen ja epäasiallinen kohtelu tai turvallisuuden vaarantaminen kielletty. Kuudenneksi; oppilaan tulisi olla velvollisuus korvata tahallisesti aiheuttamat vahingot.

Puustinen allekirjoittaa monien muiden tavoin väitteen henkisen väkivallan ja kiusaamisen yleistymisestä kouluissa ja oppilaitoksissa. Artikkelin asiantuntija, OAJ:n työelämäasiamies Marjatta Pitkänen, painottaa sitä, että nimenomaan työturvallisuuslaki velvoittaa työnantajaa toimimaan ja poistamaan epäasiallisen kohtelun ja häirinnän uhat. Samasta aiheesta on kirjoittanut

jo vuosia aiemmin Opettaja-lehden toimitus. Uusi työturvallisuuslaki velvoittaa kuntia ja kaupunkia toimimaan työntekijöidensä terveyden varmistamiseksi. Laki tuli voimaan jo vuonna 2003 ja sen avulla halutaan tehokkaammin torjua ammattitauteja ja keskittyä niin fyysisen kuin henkisen terveyden vaaroihin. Väkivallan uhka, kiusaaminen ja häirintä on todella otettava huomioon, sillä se on kirjattu selkeästi työturvallisuuslakiin. Työpaikoille tulee luoda menettelytapaohjeet, joita sovelletaan käytännössä tarpeen tullen. Työympäristön parantaminen ja kehittäminen velvoittaa työpaikoilla turvallisuuden ja hallintaa ja oikeaa turvallisuusjohtamista. Turvallisuuden ylläpitäminen ja kehittäminen on ennen kaikkea työnantajan tehtävä, mutta toki työntekijä tärkeä linkki yhteistyön tekemisessä. Työturvallisuuslain mukaan työpaikalla tulee olla vähintään toimintaohjelma toimintapolitiikan määrittelemistä varten. Työturvallisuus on järjestettävä kuten mikä tahansa tulokseen tähtäävä työ. Riskit on arvioitava järjestelmällisesti ja jo syntyneet vaarat poistettava mahdollisimman nopeasti. Työnantajan tulee jatkuvasti tarkkailla työympäristöä, työyhteisön tilaa ja sitä miten mahdolliset toimenpiteet ovat vaikuttaneet. Uusi työturvallisuuslaki loi lisäksi uusia säädöksiä liittyen työn kuormittavuuteen, yksin työskentelyyn, väkivallan uhkaan ja häirintään. Mikäli joku näistä kuormittavista seikoista haittaavat työntekijän terveyttä, on työnantajan selvitettävä vaaran aiheuttaja ja ryhdyttävä toimiin sen estämiseksi. Työpaikalle on aina laadittava ohjeet, miten toimitaan väkivaltatilanteissa. Laki velvoittaa aina työnantajaa toimimaan ja käyttämään kaikkia käytettävissä olevia keinoja, mikäli riskejä ja terveysvaaroja esiintyy. Opettajien mielestä kunnat ja organisaatiot eivät kuitenkaan riittävästi huolehdi työntekijöidensä terveydestä ja hyvinvoinnista.

7 POHDINTA

Tunne-elämältään vaurioituneet lapset ovat suuri kuormittava tekijä opettajille, etenkin jos ryhmäkoot ovat liian suuria. Alli Kantola (2001, 9) tiivistää ytimekkäästi suuren ryhmäkoon ja erityistä ohjausta vaativien oppilaiden dilemman:

”Jos suuressa luokassa on noin 3-4 erikoishoitoa vaativaa lasta, se merkitsee, että luokassa oleva jokainen lapsi on tahtomattaan mukana kipeässä tilassa olevien lasten ongelmissa. Yhden opettajan opetus ei tavoita ketään, jos hoitoryhmässä on liian monenlaista hoitoa ja ohjausta vaativia lapsia”

Omassa artikkelissaan Hannu Laaksola aiheellisesti kritisoi hallituksen rahankäyttöä. Monet yhteiskunnan sektorit tarvitsisivat enemmän rahaa oman toimintansa kehittämiseen ja turvaamiseen. Mutta nyt kirstunvartijat eivät kuitenkaan tunnu ymmärtävän sitä, että monet mahdollisesti vasta vuosikymmenten päästä puhkeavista ongelmista kumpuavat nimenomaan lapsuudesta, heikoista kotiolosuhteista, koulusta ja siellä koetuista ongelmista, jotka olisivat olleet erilaisella talousajattelulla ehkäistävissä. Luokkakokojen suuruus vaikuttaa olennaisesti siihen, millainen ilmapiiri luokassa vaikuttaa, miten opettaja kohtaa jokaisen oppilaan ja miten ongelmalliset kodit saavat apua vaikeuksiinsa. Kuntien säästöt ovat lisänneet rauhattomuutta kouluissa ja nimenomaan säästösyistä opetusryhmät ovat liian suuria. Mistä säästämme? Lasten hyvinvoinnista ja tulevaisuudesta. Miten opettaja pystyy ajattelemaan yhteiskunnan parasta, jos ensin on ajateltava omaa mielenterveyttään, työssä pärjäämistä, että jaksaa työuranansa loppuunpalamatta. Monet oppilaat kärsivät psyykkisistä tai neurologisista oireista; masennuksesta, ahdistuksesta, patologisista käytöshäiriöistä tai adhd:sta. Uhmakkuushäiriöitä ei ratkaista kurinpidolla tai vieläkin kovemmilla rankaisuilla. Kouluilla voi olla hyvinkin vähän annettavaa tällaisille vaikeasti oireileville lapsille. Erityistä tukea vaativien oppilaiden kasvatuksessa on tehostettava eri viranomaisten välistä yhteistyötä, sillä kroonisesti pahoinvoivaa lasta ei koulu yksin pysty hoitamaan. Mutta veikkaan, että ratkaisevaa askelta ei vain tule. Koko ajan joudutaan miettimään tilapäisratkaisuja.

Toisaalta häiriökäyttäytyminen on aina kuulunut luokkahuoneeseen tavalla tai toisella, eivätkä mahdolliset tulevaisuudessa tehtävät koulupoliittiset päätökset pysty tilannetta muuttamaan. Opettajaksi ryhtyvän tulisi oivaltaa tämä seikka jo hyvissä ajoin ennen työmaailmaan siirtymistä. Luokkahuoneessa on oppilaita vakavasti ongelmallisista kodeista. Lapset saattavat kantaa suurta henkistä taakkaa ja vihaa sisällään. Paineen purkautuessa mitä tahansa saattaa tapahtua. Jos tilanteeseen ei osata varautua ajoissa, voisiko olla niin, että vika ei ole pelkästään oppilaisissa?

Toisaalta väkivalta on varmasti tullut jäädäkseen. Sen vuoksi halusinkin tutkia myös millaisia lakeja voidaan soveltaa, mikäli opettaja tuntee olonsa turvattomaksi työympäristössään. Kenenkään ei lainkaan mukaan pidä tuntea oloaan turvattomaksi. Opettajan ei tarvitse, eikä pidäkään kuunnella ja kestää loukkaavaa käytöstä. Opettaja on kuitenkin väärällä alalla, jos ei kestä nykyajan opettamisen ja kasvattamisen arkea ja osaltaan rankkaakin rutiinia. Onkin syytä miettiä, onko luokkahuoneissa enää tarpeeksi vahvoja ja luottamuksen arvoisia opettajia, jotka uskaltavat vaatia oikeudenmukaisesti ja välittävät aidosti myös niistä hankalista oppilaista, jotka eivät välttämättä voi mitään omalle käytökselleen? Monet ongelmatilanteet ovat varmasti ehkäistävissä tai ainakin hoidettavissa oikeanlaisella vuorovaikutuksella.

Joka päivä jossain päin Suomea opettajat kohtaavat ongelmia oppilaiden kanssa. Siinä hetkessä elettyinä ja koettuna, hetket eivät varmaan tunnu kovinkaan hedelmällisiltä. Me olemme kuitenkin aikuisia ja velvollisia tarkastelemaan tilannetta objektiivisesta näkökulmasta. Voisiko tilanteista oppia ja muuttaa epäkohdat luonteeltaan positiivisiksi. Olisiko vuorovaikutuksen muuttamisella vaikutusta nuorten käyttäytymiseen? Voisimmeko me kuitenkin, kaikista edellisistä kirjoittamistani vaikeuksista huolimatta, muuttaa opetuksen ja vuorovaikutuksen luonteen motivoivaksi voimavaraksi niin, että kaikilla olisi mahdollisuus oppia ja nauttia koulun antamista mahdollisuuksista? Monesti eri lähteet kertovat oman näkemyksensä, miten kohdata vaikea nuori. Opettajia tulisi vieläkin enemmän ja vahvemmin valistaa miten kiusaamistilanteessa oikeasti tulee toimia, jos oppilaan häiriökäyttäytymiseen on hankala puuttua eikä oppilas kuuntele opettajaa tai vanhempiaan. Julkisuudessa keskustellaan kiusaamisen kriminalisoimisesta. Monet sitä puoltavat ja taas toiset kritisoivat. Minusta sillä on suuri merkitys millainen ilmapiiri luokassa vallitsee; onko se kannustava, turvallinen ja opettaja on aina luottamuksen arvoinen ja joustaa tarvittaessa vai dominoiva, etäinen ja jopa lannistava. Mikäli ilmapiiri on oikea, opettaja on aina tilanteen tasalla, saavuttanut oppilaiden luottamuksen ja myös itse luottaa oppilaisiinsa, kriminalisointi kuulostaa todella vakavalta toimelta. Kuka tietää millaisia lieveilmiöitä se taas tuo tullessaan.

Opettaja on yhteiskunnallinen vaikuttaja ja kasvattaja. Opettajan pyrkimyksenä on sekä nuoren että yhteiskunnan paras. Se, että lapsesta kasvaa selväjärkinen nuori, joka kouluttautuu ja hankkii itselleen työpaikan on yhteiskunnan kannalta optimaalisin skenaario. Miten tällainen jatkumo mahdollistetaan? Jari Wihersaaren väitöskirja käsitteli opettajuuden ydintä: oppilaan kohtaamista opettajuuden ydintapahtumana. Wihersaari tuli siihen lopputulokseen, ettei oppilasta voi eikä saa heitellä ongelmien ilmaantuessa ammattilaiselta toiselle. Kunnioitus ja luottamus on pystyttävä säilyttämään oppilaan ja opettajan välillä, mutta Wihersaaren mukaan nykyisillä menetelmillä se on mahdotonta.

Pekka Räihä keväällä 2012 korosti myös moneen otteeseen luentosarjoissaan sitä, miten opettajat ovat vakavasti omiin kaavoihinsa kangistuneita eivätkä pakon sanelemanakaan ole kykeneviä tai halukkaita muuttamaan omia toimintatapojaan, vaikka aika ja olosuhteet sitä vaatisivat. Omien kielteisten tunteiden kohtaaminen ja niiden kesyttäminen on opettajan oppimisen kannalta tärkeää. Jos opettaja on itse kulkenut läpi häpeän, pelon ja pettymysten, on vaikeiden lasten ymmärtäminen helpompaa. Jos halutaan kasvattaa uusi, henkisesti tasapainoinen ja motivoitunut sukupolvi, kasvattajien on oltava vahvoja ja rohkeita vastuun edessä.

Koulu heijastaa yhteiskunnassa vallitsevia arvoja asenteita. Kiire ja stressi ovat todellisia ongelmia, sillä hallinnollisten tehtävien lisääntyminen vie liikaa aikaa itse opettamiselta ja oppilaiden kohtaamiselta. Pohdinnassa haluan tarkoituksenmukaisesti herättää keskustelua ja enemmänkin kritisoida hallintoa ja aikuisia kuin lapsia. Kiusaaminen on aina todella vakava asia. Kiusaamisen mahdolliset vaikutukset ovat musertavia ja saattavat pahimmassa tapauksessa tappaa ihmisen halun palata työelämään. Jotain se kuitenkin kertoo meistä aikuisista, kasvattajista, vanhemmista, tästä ajasta, koulupolitiikasta, että vakavat lieveilmiöt ovat lisääntyneet. Monesti häirikköoppilaiden kanssa käydyt ”kehityskeskustelut” eivät hyödytä mitään, koska tietävät, etteivät joudu todelliseen vastuuseen teoistaan. Kotona vanhempia ei kiinnosta, kuri on liian löysää ja oppilas saa sanella ehdot käyttäytymiselleen. Samalla opettajilta ollaan viety kaikki konkreettiset keinot luokkarauhan ylläpitämiseen. Viranomaisten verkostoituminen ja yhteistyö on riittämätöntä, sillä opettajat suurissakin määrin edelleen ratkovat oppilaiden sellaisia ongelmia, jotka kuuluisivat sosiaaliviranomaisille tai kuraattoreille.

Artikkelit käsittelevät aihetta edelleen liian pinnallisesti. Todetaan, että tilanne on vakavampi kuin ennen; ongelmat näkyvät kouluissa kiusaamistilanteina ja opettajat joutuvat yhä useammin häirinnän kohteeksi. Mutta edes ammattilehden omissa artikkeleissa ei mielestäni uskalleta pureutua

syvemmälle todellisiin syihin ja ratkaisihin. Ratkaisujen löytäminen on toki haastavaa, eikä ainoa oikea ole edes olemassa, mutta jos kaikkien ongelmien selvittäminen on aina delegoitava yleiseurooppalaisen kattojärjestön vastuulle, tilanne ei koskaan tule ratkeamaan vaan pahene entisestään. Näkisin kuitenkin että suurin vastuu tilanteen muutokseen on nimenomaan kasvattajilla, niin vanhemmilla ja opettajilla; miten me kohtaamme ja kasvatamme lapsemme, oppilaamme ja millaisen ilmapiirin luomme.

8 JATKOTUTKIMUSAIHEITA

Vaikka kuinka yrittää hoitaa virkaa parhaansa mukaan, se ei kaikille riitä. Joskus sillä ei edes ole mitään merkitystä, oletko ammattitaitoinen vai et. Vain sillä saattaa olla merkitystä, että olet erilainen tai mielipiteesi poikkeaa yleisesti hyväksytyistä. Kaikkia ei voi miellyttää. Ei varsinkaan aikuisten kesken. Opettaja saattaa joutua kohtaamaan oppilaiden vihan lisäksi vanhempien aggressiivisuuden ja epätoivon tai kollegan kateuden ja panettelun. VäkivaltaisuuDET ovat harvinaisia, eivät kuitenkaan mahdottomia. Yleensä arvostelu muuttuu henkiseksi väkivallaksi nykyaikaisten viestimien avulla sosiaalisessa mediassa. Perättömien huhujen levitteleminen, uhkailut ja suoranaiset tappouhkaukset ovat etenkin vanhempien keinoja luoda pelon ilmapiiri ja teennäisen hallinnan vaikutelma. Työtoverin kiusaaminen on myös enemmän henkistä kuin fyysistä häirintää, mutta yleensä hieman näkymättömämpää. Kiusaaminen näkyy asenteina ja suhtautumisena toiseen. Pahimmillaan työyhteisön jäsen painostetaan kokonaan pois yhteisöstä ja jopa pakotetaan vaihtamaan paikkakuntaa.

8.1 Yleistä työpaikkakiusaamisesta

Työpaikkakiusaamista esiintyy kaikkialla maailmassa, kaikissa yhteiskuntaluokissa ja kaikissa kulttuureissa niin miesten kuin naisten keskuudessa. Syitä voidaan etsiä kaikkialta; niin organisaatioista, työyhteisöistä, johtajista kuin työntekijöistä. Häirinnän olemus ja sen eri muodot saattaa vaihdella toimialoittain ja eri sukupuolten keskuudessa. Huomattavaa on Reinbothin (2006, 19) mukaan se, että tutkimusten mukaan Pohjoismaissa olisi jopa kolminkertainen määrä työpaikkakiusaamista välimeren maihin verrattuna. Tosin hän mainitsee, että pohjoismaalaiset ovat kiusaamisen tiedottajina muita edelle, joten tietoisuus on täällä osassa Eurooppaa laadullisesti parempaa ja laajempaa ja näin tutkimuksen tulos olisi helpommin selitettävissä. Reinboth (2006, 21-22) toteaa, että yleisintä kiusaaminen on kuntasektorilla, sairaaloissa, terveydenhoidossa ja juurikin kouluissa. Työpaikkakiusaaminen on aina oire jostain; työjärjestelyissä on mahdollisesti epäonnistuttu, työilmapiirin tai kulttuurin luomisessa on tehty selkeitä virheitä tai esimiehen taidoissa on puutteita. Kaarina Korhonen tuo teoksessaan *Kiusaajat kuriin* mielenkiintoisen

näkökulman keskusteluun. Korhonen toteaa, että kaikki haastatellut kiusatut ovat olleet yhtä mieltä siitä, että työpaikkakiusaaminen on naurettavaa, ala-arvoista ja lapsellista. Kiusattujen mielestä jo pelkästään kiusaaminen käsitteenä viittaa lapsuuteen, lapsellisiin ja pikkumaisiin keinoihin vahingoittaa toista. Tekstissä ehdotetaan, että puhuttaisiin suoraan henkisestä väkivallasta, joka joskus saa jopa fyysisiä piirteitä. (Korhonen 2009, 12-13.) Työpaikkakiusaamisen ja vaikutusten vähättely loppuisi ja kiusaaminen näin saisi vakavamman luonteen. Rikkeiden tekijä syyllistyisi selkeästi aina rikokseen ja saisi teostaan rangaistuksen.

Pienten työyhteisöjen etu ja haitta on se, että kaikki tuntevat toisensa. Hyvässä tapauksessa työntekijöiden välille syntyy terve, kiinteä ja vahva suhde, joten kiusaamiselle ei ole tilaa. Jos pienessä yhteisössä kiusaamista kuitenkin esiintyy lyhytaikainenkin työskenteleminen voi olla mahdotonta.

Kappaleessa 2.2 kirjoitin kiusaamisen eri muodoista. Työpaikkakiusaaminen jaetaan myös sen luonteen mukaan joko fyysiseen tai psyykkiseen. Henkiseksi häirinnäksi katsotaan kaikki toisen tai toisten toiminta, jonka asianomainen tuntee epäasialliseksi ja ikäväksi. Fyysinen häirintä ja väkivalta (terveyden uhkaaminen, suora vahingonteko tai niiden aiheuttaminen, pahoinpitely, seksuaalinen häirintä) on työpaikoilla ja aikuisten keskuudessa huomattavasti harvinaisempaa kuin vaikkapa oppilaiden keskuudessa. (Reinboth 2006, 23.) Helena Saarikoski tuo julki työpaikkakiusaamisen muotoja kirjassaan *Kateus, juoru, kiusaaminen –esseitä henkisestä yhteisöväkivallasta*. Väkivalta ei aina tarkoita fyysistä kiinnikäymistä vaan useimmiten näkyy työyhteisössä yleisinä toimintamalleina ja etenkin asenteina, jotka monesti kiusaajilla ilmenevät emotionaalisesti ja kielellisesti erilaisina (Saarikoski 2006, 47). Tekstissä viitataan kiusaamisen lähtevän pienistä, melkein huomaamattomista teoista ja toimista, jotka myöhemmin muuttuvat näkyvämmiksi ja ilkeämielisemmiksi. Ensin juoruillaan selän takana ja vihjaillaan kaikkea epämääräistä. Kiusattua ei tervehditä tai hänelle ei kukaan halua puhua. Se jälkeen alkaa liittoutumisen vaihe ja kiusattu leimataan erakoksi ja ei-toivotuksi kaikkialle. Lopuksi lyötyä lyödään oikein kunnolla ja alkaa petollinen mustamaalaus ja savustus pois koko työyhteisöstä (Saarikoski 2006, 13)

Reinbothin (2006, 25) mukaan yritykset ongelmien ratkaisemiseksi epäonnistuvat siksi, että ihminen pyrkii aina muuttamaan toista, toisen persoonaa. Syitä virheisiin ja epäkohtiin etsitään aina suoraan henkilöistä eikä asioihin uskalleta tai haluta tarttua ajoissa tai ongelmia ei pidetä vakavina. Saarikoski (2006, 17) tukee osaltaan Reinbothin väitettä:

”Yhteisöväkivallan ongelma ei ole kuitenkaan se, että sitä ei ymmärrettäisi käsitteellisesti. Syrjintä, häirintä, kiusaaminen ja epäasiallinen kohtelu on määritelty laeissa, menettelyohjeissa ja järjestyssäännöissä, joissa tällainen toiminta on kielletty. Henkinen väkivalta tunnetaan teoriassa ja se osataan kuvata ja luokitella tutkimuksessa. Ongelma on toiminnan tunnistaminen väkivallaksi käytännössä, teorioiden, sääntöjen ja määritelmien soveltaminen omassa sosiaalisessa todellisuudessa, omassa koulussa ja omalla työpaikalla”

8.1.1 Työpaikkakiusaamisen syiden tarkastelua

Kaikki organisaatiot tarvitsevat ensinnäkin vahvan ja oikeudenmukaisen johtajan, sillä ilman kunnollista johtamista työyhteisöön ei voi toimia optimaalisesti. Toisaalta epälooginen ja epäoikeudenmukainen johtajuus saattaa pahimmillaan luoda hedelmällisen maaperän työpaikkakiusaamiselle. Esimiehen puutteelliset johtamistaidot, kommunikaatiokyvyn heikkous ja päätösten perustuminen arvovaltaan ja omaan asemaan organisaatiossa eivät todellakaan auta luottamuksen rakentamisessa. Reinbothin (2006, 26-27) mukaan nimenomaan suomalaista johtamistapaa on kritisoitu jo kauan aikaa sen käskyttävästä ja monotonisesta tyylistään. Esimies saattaa vain heitellä ohjeita ja käskyjä korkealta norsunluutornistaan ilman keskustelua työntekijän kanssa ja tietoa siitä, ymmärrettiinkö käskyjä laisinkaan. Toisaalta vastakohtana voi olla liian keskusteleva ja kaverillinen johtamistyyli, mikä ei auta ongelmaratkaisuissa vaan luo hetkellisen hyvänolontunteen ja illuusion johtamistyylin toimivuudesta. Perusongelma työyhteisössä liittyy kuitenkin kommunikaatioon, ja lähinnä sen puutteeseen. Koska suomalainen vahva johtaja käskyttää vahvasti, päätösten teossa ei kuunnella alamaisia eikä muu henkilökunta saa tuoda ilmi omia mielipiteitään. (Reinboth 2006, 28-30.)

Toiseksi: osasyys työpaikkakiusaamiseen liittyy konsensukseen. Työpaikan ihmissuhteita verrataan usein parisuhteeseen, sillä monet pyrkivät kaikin keinoin välttämään ikäviä ja epämiellyttäviä yhteydenottoja, vaikka juuri nämä keskustelut saattaisivat ratkaista ongelmia ja puhdistaa ilmaa. Riitaa pidetään jonkinlaisena epäonnistumisena. Erimielisyyttä ei suvaita. Työyhteisössä elävät jäsenet eivät näin uskalla reaktioiden pelossa tuoda julki omia erilaisia mielipiteitään. Julkinen keskustelu alkaa muuttua toisten selän takana juoruiluksi ja hiljalleen vakavammaksi. (Reinboth 2006, 31-32.)

Kolmanneksi: esimerkiksi stereotypia opettajasta on monilla vahva ja vaikeasti muuttuva. Opettaja on tietynlainen. Tietyn näköinen. Hän ajattelee tietyllä lailla. Heiltä odotetaan tietynlaista käyttäytymistä ja toimintatapoja. Opettajat, ja työntekijät yleisesti työaloista riippumatta,

yhdenmukaistetaan ja monet myös toimivat näiden yhteiskunnallisten odotusten mukaisesti. Ongelmaksi muotoutuukin suvaitsemattomuus. Monet odottavat kollegaltaan samanlaisia työtapoja ja käyttäytymistä kuin miten he itse toimivat. ”Yhdenmukaisuutta painottava kulttuuri voi synnyttää eri-ikäisten työntekijöiden välille ristiriitoja, sillä näkemykset oikeista työtavoista ovat vaihdelleet eri vuosikymmeninä”. Vakavimmillaan yhdenmukaisuuden kulttuuri ja painotukset näkyvät työntekijän koko elämässä ja valinnoissa. Kaikki eivät kuitenkaan halua sulautua ”yhteisten” päätösten massaan. Mutta erilaisella mielipiteellä saattaa olla valitettavia seurauksia, pahimmillaan työpaikkakiusausta. (Reinboth 2006, 33-35.)

Neljänneksi: työyhteisö saattaa ottaa jonkin ryhmän jäsenistä silmätikuksi, syntipukiksi ja sysätä tämän harteille kaikki syyt työyhteisön ongelmiin. Syntipukkiajattelun vakiintuminen työyhteisössä vakiinnuttaa myös ongelmat ja hankaloittaa ongelmien ratkaisua. Ryhmän jäsenet monesti vilpittömästi uskovat, että mikäli syntipukki vaan saadaan savustettua ulos yhteisöstä, kaikki vallitsevat ongelmat ratkeavat itsestään. (Reinboth 2006, 36-37.)

Viidenneksi: kilpailullinen ilmapiiri lisää kiusaamisen riskiä. Nyky-yhteiskunta ylikorostaa tasa-arvoa, mikä taas Reinbothin (2006, 39) mukaan johtaa tasapäistämiseen; kukaan ei saa toista parempi. Kilpaileminen on kuitenkin ihmisellä verissä. Kilpailu kuitenkin pakottaa erottautumaan toisista. Tasapäistäminen luo valittavasti otolliset puitteet kilpailulliselle ilmapiirille, missä pyritään erottautumaan toisista, joskus hinnalla ja keinoilla millä hyvänsä. Joko korostetaan omia vahvuuksia, tai jos ne eivät ole tarpeeksi vahvat suhteessa kilpailijaan, painetaan kilpailijaa alaspäin. Kiusaamisen takana on usein työntekijöiden arvioiminen yksittäisten ja satunnaisten otosten perusteella ja kriteereillä, jotka eivät ole millään lailla objektiivisesti mitattavissa.

8.2 Epätasapainoa opettajainhuoneessa

”Opettajainhuoneessa esiintyy eriarvoisuutta”; Cantell (2011, 14) otsikoi jo kirjansa alussa erään kappaleen. Yhteisössä saattaa olla kymmeniä erilaisia opettajia; eri-ikäisiä, eri sukupuolta olevia, kaikilla erilaiset persoonallisuudet ja roolit. Jännitteitä syntyy väkisinkin ja jostain syystä myös eriarvoisuutta. Monelle uudelle opettajalle selviää, että joillakin opettajilla on enemmän oikeuksia.

Kouluissa opettajien eriarvoisuus ilmenee varsinkin lukujärjestyksen laadinnassa. Vanhempi kollega on saattanut saada omaan käyttöönsä oman luokan tai lukujärjestykseensä päivän, jolloin ei ole lainkaan opetustunteja. Uusi opettaja ei

välttämättä edes tiedä, miten asiat voisivat olla paremmin. Rakneteet paljastuvat pikkuhiljaa. (Cantell 2011, 17.)

Toki on ymmärrettävää, että etenkin suuressa työyhteisössä kaikki eivät voi saada haluamaansa ja kompromisseja tulee tehdä, mutta tasapuolisuuden kaikutessa kateus iskee hiljalleen. Kasvatusalan työyhteisöt eivät tee tässäkään asiassa poikkeusta. Hierarkia ja konfliktit ovat ikävä kyllä myös osa opettajainhuonetta.

Opettajan virassa voi toimia vähäeleisesti tyytyen omaan rauhaan. Mutta nykyään Cantellin (2011, 42) mukaan opettajia, julkisen vallankin puolelta, ”kannustetaan” ja ”pakotetaan” aktiivisuuteen, omien suunnitelmien ja ideoiden jakamiseen, vaikka samalla korostetaan edellisessä kappaleessa mainittua tasa-arvoa. Ongelmat yleensä alkavat erilaisista työyhteisöä tai yksilöä koskevista päätöksistä, todennäköisistä erimielisyyksistä, jotka lopulta johtavat konflikteihin. (Cantell 2011, 42,16; Hamarus 2008, 38.) Erityisesti uudella vuosituhannella puhututtaa opettajien seksuaalinen suuntautuminen. Opettajien tulisi omalla käyttäytymisellään näyttää nuoremmille esimerkkiä ja ottaa kaikki yksilöt huomioon tasavertaisina. Mutta joissakin erilaisuus herättää tavanomaista enemmän ärtymystä ja jopa vihaa. (Cantell 2011, 121.)

Työyhteisössä kiusaamista on aluksi vaikea huomata, sillä se on niin huomaamatonta ja lievää. Hiljalleen ja ajan edetessä kiusattu menettää arvoaan työyhteisössä, jolloin kiusaaminen muuttuu Hamarusen (2008,38) mukaan kollektiiviseksi. Kiusaaminen jakautuu, eikä ole enää yhden ihmisen vastuulla. Vaiheet muuttuvat koko ajan vakavammiksi, jolloin kiusaaminenkin raaistuu.

Cantellin (2011) mukaan moni asia vaikuttaa opettajan työhyvinvointiin: kateelliset, ilkeät ja kilpailevat opettajat pyrkivät jostain syystä koko ajan osoittamaan oman erinomaisuutensa muillekin, ”pörhisteltävät” sulkiaan sen minkä ehtivät ja arvostelevat surutta toisen pedagogisia ratkaisuja ja niiden toimivuutta luokka-ainekseen. Nämä ilmiöt tulevat esiin varsinkin silloin kun uusi opettaja saapuu työyhteisöön ja rikkoo epähuomiossa koulun sisäisiä, näkymättömiä sääntöjä. Kateus taas näkyy esimerkiksi luottamustehtävien jakamisessa ja vastuutehtävien hoitamisessa. Jotkut naiset ovat kateellisia, koska tuntevat, että työyhteisössä olevat harvat miehet saavat helpommin etuoikeuksia ja heihin luotetaan enemmän. ”Pienistä puroista syntyy joki”. Aluksi pieniltä tuntuvat epäkohdat ajan kuluessa muuttuvat entistä vakavammiksi.

Aikuisten käytös ristiriitatilanteissa on valitettavasti hyvin samankaltaista kuin lapsilla. Konfliktien välttely on aina paljon helpompaa kuin asioihin tarttuminen ja jännitteiden purkaminen. Opettajat

saattavat jopa enemmän vaihtaa työpaikkaa kuin määrätietoisesti lähteä selvittämään epäkohtia. (Cantell 2011, 47.) Käsittelen kiusaamisen ja jännitteiden vaikutuksia hieman myöhemmin, mutta olennaista on kuitenkin se, että jännitteistä ja ristiriitatilanteista kärsivät kaikki - eivät pelkästään asianomaiset. Pitkään kytenyt pahaolo tulehduttaa koko työilmapiirin ja ihmisille muodostuu kuin huomaamatta erilaisia rooleja (Cantell 2011, 47).

8.3 Vaikeat vanhemmat

Suurin osa vanhemmista on ”helppoja” ja ”normaaleja”, joiden kanssa työskentely on helppoa ja vaivatonta. Koliolla on kuitenkin aina kääntöpuolensa; yliaktiiviset ja opettajan ammattitaitoa epäilevät tai jopa arvostelevat vanhemmat. Opettajan ja vanhempien kohtaaminen ei ole välttämättä vaivatonta, sillä joidenkin toiveet ja asenteet kouluuyhteisöön ja toimintatapoihin liittyen eroavat radikaalisti. Vanhemmilla saattaa myös olla jo valmiiksi negatiivinen ennakoasenne koululaitosta kohtaan ja sen seurauksena muodostavat omat, enemmän tai vähemmän vihamieliset, näkemyksensä opettajan ammattitaidosta tai sen puutteesta (Cantell 2011, 174). Suomen muuttunut koulutuspolitiikka on luonut vanhemmista aktiivisia osallistujia ja ”asiantuntevia” koulutuksen ”ammattilaisia”. Koulutuksen laajat markkinat ovat avanneet väylän vanhempien vallan käytölle ja koulun arvostelulle, vaikka suurin syy lapsen ongelmiin edelleen löytyy nimenomaan kotoa.

Joskus tilanteet johtuvat yksinkertaisesti tietämättömyydestä, koska vanhemmat eivät tiedä tarpeeksi koulun toiminnasta ja tavoista. Toisinaan tällä ei ole mitään merkitystä. Joidenkin vanhempien omat kokemukset koulusta ja opettajista vaikuttavat edelleen toimintaa ja ajatusmaailmaan.

Vanhemmat puuttuvat moniin seikkoihin, kuten ruokailuihin, oppimateriaaleihin, välituntijärjestelyihin, luokan sisustukseen, opettajan käytökseen, toisten lasten toimintaan ja tietysti itse opetukseen ja opetusmenetelmiin... Määräilevät vanhemmat saattavat esittää opettajalle tiukkoja vaatimuksia lapsen kasvatuksesta ja koulunkäynnistä. Vaatimuksia ja oman lapsen erityiskohtelua saatetaan esittää jo ennen kuin on edes nähty opettajaa ja opetuksen sujumista (Cantell 2011, 179-180.)

Vakavemmilta ongelmiltakaan ei voi aina välttyä. Etenkin solvaukset ovat yleistyneet. Aggressiivisuus saattaa yksinkertaisesti johtua huhuista tai vääristä olettamuksista, mutta niiden oikeellisuutta ei jostain syystä jakseta tai haluta varmentaa. Solvausten suoltaminen on helppoa nykyaikaisten sähköisten viestimien avulla. Pahimmillaan vanhempien pahaolo purkautuu fyysisenä aggressiivisuutena opettajaa kohtaan, mutta fyysinen kiusaaminen on kuitenkin harvinaisempaa. (Cantell 2011, 184.) Vanhempien väkivaltaisia tekoja on onneksi tullut tietoon vain

muutamia ja ilmiö muutenkin on harvinainen. Muta koska uhka on ilmeinen, on se myös otettava siksi tosissaan.

Vaikeat vanhemmat ovat yksittäisen opettajan lisäksi ongelmallisia koko koulu yhteisölle ongelmallisia, sillä vanhempien käytös heijastuu lapsiin. Luottamus ja auktoriteetin kunnioitus murenee, koska oppilaiden ja opettajien yhdessä luomien sääntöjen rikkojina monesti toimii nimenomaan vanhemmat.

9 LÄHTEET

- Aaltala, J & Valli, R. 2001. Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Jyväskylä:Ps-Kustannus
- Cantell, H. 2010. Ratkaiseva vuorovaikutus. Pedagogisia kohtaamisia lasten ja nuorten kanssa. Jyväskylä: PS-Kustannus.
- Cantell, H. 2011. Vaikeat vanhemmat, kurjat kollegat. Ratkaiseva vuorovaikutus aikuisten kesken. Jyväskylä: PS-Kustannus.
- Castren, Kirsi. 2005. Kun oppilas kiusaa opettajaa. Opettaja-lehti 20/2005. Viitattu 20.01.2013
<URL:http://www.opettaja.fi/portal/page?_pageid=95,82089&_dad=portal&_schema=PORTAL&key=87007>
- Eskelinen, M., Pihlman, H. & Romppanen, M. 2012. Opettajan auktoriteetti. Opettajankoulutuksen kehittämishanke. Tampereen ammattikorkeakoulu. Viitattu 20.01.2013
<URL:https://publications.theseus.fi/bitstream/handle/10024/40910/Romppanen_Pihlman_Eskelinen.pdf?sequence=1>
- Hamarus, P. 2008. Koulukiusaaminen. Huomaa, puutu, ehkäise. Helsinki: Kirjapaja Oy.
- Harjunkoski, S-M. & Harjunkoski, R. 1994. Kiusanhenki lapsen kengissä. Helsinki: Kirjapaja Oy.
- Heikinaho-Johansson, P. & Huovinen, T. 2007. Näkökulmia liikuntapedagogiikkaan. Jyväskylä: Werner Söderström osakeyhtiö.
- Heikkilä, J. & Myllyoja, K. 2008. Koulukiusaaminen; vertaileva tutkimus koulukiusaamisesta Valkeakoskella. Pro gradu -työ. Tampereen yliopisto. Opettajankoulutuslaitos.
- Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 1997. Tutki ja kirjoita. Helsinki: Gummerus.
- Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2000. Tutki ja kirjoita. Helsinki: Gummerus.
- Hoikkala, T. & Suurpää, L. Jokela-ilmio. Sikermä nuorisotutkijoiden näkökulmia. Viitattu 20.01.2013.
<URL: <http://www.nuorisotutkimusseura.fi/julkaisuja/jokela.pdf>>
- Huhtanen, K. 2007. Kun huoli herää. Varhainen puuttuminen koulussa. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Kantola, A. 2001. Kohtaamisen aika. Jyväskylä: Atena

- Kauppi, T. & Pörhölä, M. 2010. Opettajat oppilaidensa kiusaamina: opettajien selitysmallit ja selviytymiskeinot. Työelämän tutkimuspäivät 2009. Työn ja elämän laatu (Työelämän tutkimuspäivien konferenssijulkaisuja 1/2010, s. 939-949). Tampere:Tampereen yliopisto, Työelämän tutkimuskeskus.
- Keskinen, Soili & Rantala, Tiina. 2004. Harvoin, mutta aivan liian usein: opettajaa kiusataan. Kiusaaminen ei saa olla tabu. Ongelmat pitää puhua puhki ja häiriköinnille asettaa selkeät rajat. Opettaja-lehti 6/2004. Viitattu 20.01.2013
<URL:http://www.opettaja.fi/portal/page?_pageid=95,82089&_dad=portal&_schema=PORTAL&key=76263>
- Kinney, T. A. & Pörhölä, M. 2009. Anti and pro-social communication: theories, methods, and applications. New York: Peter Lang Publishing Inc.
- Kivivuori, J. & Salmi, V. 2009. Opettajiin kohdistuva häirintä ja väkivalta. Helsinki:Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos. Viitattu 20.01.2013
<URL:http://www.optula.om.fi/Satellite?blobtable=MungoBlobs&blobcol=urldata&SSURIpptype=BlobServer&SSURIcontainer=Default&SSURIsession=false&blobkey=id&blobheadervalue1=inline;%20filename=10_09%20opettajiin%20kohdistuva%20h%C3%A4irint%C3%A4%20ja%20v%C3%A4kivalta.pdf&SSURIsscontext=Satellite%20Server&blobwhere=1243792940232&blobheadername1=ContentDisposition&ssbinary=true&blobheader=application/pdf>
- Korhonen, K. 2009. Kiusaajat kuriin. Mitä jokaisen tulisi tietää työpaikkakiusaamisesta. Hämeenlinna: Kariston Kirjapaino Oy
- Korkeakivi, Riitta. 2011. Nettiherja on lähes aina poliisiasia. OAJ vaatii törkypuheista vähintään sakkoja. Opettaja-lehti 11/2011. Viitattu 20.01.2013
<URL:http://www.opettaja.fi/portal/page?_pageid=95,82089&_dad=portal&_schema=PORTAL&key=158401>
- Korkeakivi, Riitta. 2012. Ensin lensivät kynät, sitten tuolit ja pulpetti. Opettaja-lehti 39/2012. Viitattu 20.01.2013
<URL:http://www.opettaja.fi/portal/page?_pageid=95,82089&_dad=portal&_schema=PORTAL&key=174111>
- Kyllönen, T. & Rickman, A. 2011. Henkilöturvallisuus koulussa. Vaarallisen käytöksen ennakointi ja hallinta. Jyväskylä:PS-kustannus.
- Laaksola, Hannu. 2010. Nettikiusaaminen karkaamassa käsistä. Opettaja-lehti 43/2010. Viitattu 20.01.2013.

- <URL:http://www.opettaja.fi/portal/page?_pageid=95,82089&_dad=portal&_schema=PORTAL&key=154519>
- Laine, M., Bamberg, J., & Jokinen, P. 2007. Tapaustutkimuksen taito. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press.
- Lehtinen, J. 2007. Opettajuus, työkyky, motivaatio. Pro gradu -työ. Tampereen yliopisto. Opettajankoulutuslaitos. Viitattu 20.01.2013
<URL: <http://tutkielmat.uta.fi/pdf/gradu01942.pdf>>
- Lundell, S. 2008. Kateus työyhteisössä. Helsinki: TTL-kirjakauppa
- Metsämuuronen, J. 2006. Tutkimuksen tekemisen perusteet ihmistieteissä. Helsinki: International Methelp Ky.
- Myyrä, Eeva. 2010. Nollatoleranssi nettikiusaamiseen. Opettaja-lehti 20/2010. Viitattu 20.01.2013
<URL:http://www.opettaja.fi/portal/page?_pageid=95,82089&_dad=portal&_schema=PORTAL&key=149043>
- Mäntylä, R. 2007. Kertovan muutosselonteon menetelmiä. Teoksessa Avauksia laadullisen tutkimuksen analyysiin. Toim. Syrjäläinen, E., Eronen, A. & Värri, V-M. Tampere: Tampereen yliopistopaino Oy.
- Ojala, Ulla. 2007. Oppilaan väkivalta. Opettaja-lehti 11/2007. Viitattu 20.01.2013
<URL:http://www.opettaja.fi/portal/page?_pageid=95,82089&_dad=portal&_schema=PORTAL&key=109341>
- Olweus, D., 1992. Kiusaaminen koulussa. Keuruu: Kustannusosakeyhtiö Otava.
- Onnismaa, J. 2010. Raportit ja selvitykset 2010:1. Opettajien työhyvinvointi. Katsaus opettajien työhyvinvointitutkimuksiin. Helsinki. Viitattu 20.01.2013
<URL :http://www.oph.fi/download/124603_Opettajien_tyohyvinvointi.pdf>
- Opettajien ammattijärjestö 2010. Opettajan pyläläpankki. Viitattu 20.01.2013.
<URL:<http://www.sunpoint.net/~OAJSIMONPIIRI/pykala.pdf>>
- Perusopetuslaki 628/1998. Viitattu 20.01.2013
<URL:<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1998/19980628>>
- Pikas, A. 1990. Irti kouluväkivallasta. Imatra: Weilin + Göös
- Poutala, M. 2010. Opettajan valta ja vastuu. Jyväskylä: Ps-kustannus.
- Puustinen, Marja. 2007. Uusi työolotutkimus paljastaa epäkohtia opettajien työmäärissä ja kannustimissa. Opettajien häirintä yleistynyt. Opettaja-lehti 41/2007. Viitattu 20.01.2013
<URL:http://www.opettaja.fi/portal/page?_pageid=95,82089&_dad=portal&_schema=PORTAL&key=115804>

- Puustinen, Marja. 2010. Juuri nyt: stoppi nettihäirinnälle. Opettaja-lehti 3/2010. Viitattu 20.01.2013
<URL:http://www.opettaja.fi/portal/page?_pageid=95,82089&_dad=portal&_schema=PORTAL&key=144186>
- Reinboth, C. 2006. Tunnista ja torju työpaikkakiusaaminen. Helsinki: Yrityskirjat Oy
- Rikoslaki 39/1889. Viitattu 20.01.2013.
<URL:[http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1889/18890039001?search\[type\]=pika&search\[pika\]=kunnianloukkaus](http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1889/18890039001?search[type]=pika&search[pika]=kunnianloukkaus)>
- Saarikoski, H. 2006. Kateus, juoru, kiusaaminen –esseitä henkisestä yhteisöväkivallasta. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy
- Soininen, M. & Merisuo-Storm, T. 2009. Kasvatustieteellisen tutkimuksen perusteet. Rauma: Rauman opettajankoulutuslaitos.
- Sosiaali- ja terveysministeriö 2010. Työsuojelu Suomessa. Sosiaali- ja terveysministeriön esitteitä 2010:2. Helsinki. Viitattu 20.01.2013
<URL: http://www.tyoturva.fi/files/1663/Esi_1002_tyosuojelu_verkko.pdf>
- Strömmer-Ilomäki, P. 1998. Henkinen väkivalta opettajan työssä. Pro gradu -työ. Tampereen yliopisto. Opettajankoulutuslaitos.
- Syrjälä, L. & Numminen, M. 1988. Tapaustutkimus kasvatustieteessä. Oulu: Oulun yliopiston kasvatustieteiden tiedekunnan tutkimuksia.
- Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi
- Turvatyöryhmän muistio 2000. Opetusministeriön työryhmien muistioita 20/2000. Viitattu 20.01.2013
<URL:http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2000/liitteet/tr20_2000.pdf?lang=fi>
- Työturvallisuuskeskus. 2011. Viitattu 20.01.2013
<URL:<http://www.stm.fi/tyosuojelu/tyohyvinvointi>>
- Työturvallisuuslaki 738-754/2002. Viitattu 20.01.2013.
<URL:<http://www.finlex.fi/fi/laki/kokoelma/2002/20020109.pdf>>
- Uusikylä, K. 2006. Hyvä paha opettaja. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy
- Valta, J. 2002. Ongelmaoppilaat Oulun kansakoulussa vuosina 1874-1974. Oulu: Oulu university Press
- Varto, J. 1992. Laadullisen tutkimuksen metodologia. Hygieia-sarja. Lisäpainos 1996. Helsinki: Kirjayhtymä
- Verkkolehti. 23.10.2000. Kiusatut opettajat. Viitattu 20.01.2013

<URL:http://www.opettaja.fi/portal/page?_pageid=95,82089&_dad=portal&_schema=PORTAL&key=48618>

Verkkolehti. 18.10.2002. Uusi työturvallisuuslaki velvoittaa toimimaan. Väkivallan uhka, kiusaaminen ja häirintä otetaan huomioon uudessa työturvallisuuslaissa. Laki tulee voimaan vuoden 2003 alusta. Viitattu 20.01.2013

<URL:http://www.opettaja.fi/portal/page?_pageid=95,82089&_dad=portal&_schema=PORTAL&key=67030>

Verkkolehti. 24.08.2007. Viitattu 20.01.2013

<URL:<http://www.mtv3.fi/uutiset/rikos.shtml/2007/08/554806/poika-tuomittiin-sakkoihin-ja-korvauksiin-youtube-jutussa>>

Verkkolehti. 27.05.2008. Viitattu 20.01.2013

<URL:<http://www.kaleva.fi/uutiset/juttu/731196>>

Verkkolehti. 09.11.2010. Viitattu 20.01.2013

<URL:http://www.verkkouutiset.fi/index.php?option=com_content&view=article&id=41946:rehtoria-uhannut-poika-tuomittiin-tsn-mukaan-sakkoihin&catid=2:kotimaa&Itemid=4>

Vesterinen, P. 2006. Työhyvinvointi ja esimiestyö. Helsinki: WSOYpro.

Wihersaari, J. 2010. Kohtaaminen -opettajuuden ydin? Tampere: Tampereen Yliopisto